

KGPES FERENC

SCHMITT JENŐ HENRIK
ÉLETE ÉS TANÍTÁSA

BUDAPEST, 1918

A TÁLTOS K I A D Á S A

ELŐSZÓ

Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ma a rónák végtelenjét látom.

Petőfi.

Letűnő korunk alkonyán új kor derengése előtt áll ma az ember. A letűnő kor azt az irányzatot jelentette, hogy az ember, ki önmagát a világok atomjának tudta, mindennél nagyobbra tört. Véges öntudattal vágott a határtalannak és ez az ellenmondás belső és külső katasztrófába vitte a modern embert és társadalmát. A kor Jeremiásai, Tolsztoj, Nietzsche, Ibsen már elhallgattak, s a meghasonlott ember megérte kultúrájának szomorú betetőzését. Az elmék nagyratörése, a kor teremtő készsége a halál szolgálatába állott és úrrá lett a halál, inkább mint valaha.

És a belső meghasonlás és külső intézmények összeomlása felett dereng már az új kor hajnala. A modern ember belső életének sivársága végtelen ürességgé nőtt és félelmesen, dermesztőn nehezedett a tülekedő életre. És épp ebben a dermesztő belső ürességben érezte meg Ibsen az ember végtelen

belső világát, melyet a megújulás hajnala kell hogy dermedt álmából életre csókoljon.

Schmitt Jenő kiemeli Ibsenről szóló előadásában, hogy nem valami véletlen érezte meg a nagy norvéggel a kor tragédiáját. A norvég tenger a maga zord végtelenségével hasonló a benső életnek dermedt és derengő végtelenségéhez és alkalmas arra, hogy a költői lélek érzékeny húrját erre a ritmusra rezdítse, hogy így a kor halálos dermedésének és ködös sejtésének ő adjon hangot. Valóban, Ibsen hősei a zord tenger partján laknak, s otthonuk kicsiny ablakából tekintenek ki a végtelenbe és tekintenek vissza befelé a saját énjük derengő végtelenségébe.

És épp így nem véletlen, hogy a belső végtelenség eleven ébredésének és szárnyalásának magyar ember adott először hangot. A pusztá, a sivárság és unalom képe volt Petőfiig. Ámde a magyar rónaság aranykalással hullámzó végtelenje, délibábbal derűs levegője és végtelenbe vesző horizontja a szabadság dalára hangolta Petőfi lantját. A gazdag, színes eleven belső végtelenség lendülete és ezzel egy szabad kor ujjongó hajnala szól Petőfiből. A puszták szabad éneke végighullámzott az egész kultúrvilágon, s derűs sejtelmet csiholt ki a szunnyadó lelkekből.

Ez a sejtés ujjongó dalba tör és diadalmas himnuszba lendül a magyar költészetben Komjáthy Jenővel. A puszták szabad végtelenje Komjáthyt a belső végtelenség és szabadság megérzésére ihleti és ez

az érzés énjének, emberformájának határtalan győzelmévé fokozódik. Amit Petőfi lángolón sejtett, Komjáthy ujjongón öntudatos érzésben élt át. Gyönyörrel dalolta a megújhodott ember dalát, a benső szabadság ujjongását:

Elöntöm lelkemet a végtelenben
 Munkálni láthatatlan, mint a szellem,
 Mely a vizek fölött lebeg,
 Hogy lakhassam minden parányban
 S élhessek örök tisztaságban,
 Magamtól mindent elvetek.

Szabad vagyok, a port leráztam,
 Mely büszke lelkemen lomhán tapadt.
 Újjá levek vérből, s igéből,
 S megtisztulék a szellemtűzben én,
 Újjá levek szívem véréből,
 Magamat magamban felismerém.

Mint a napisten, olyan a lelkem,
 Oly fényes és szabad – – –

Petőfi sejtését, Komjáthy érzését Schmitt Jenő megismeréssé fokozta. Az ember belső végtelenségét a megismerés fényében, kétséget nem tűrő tudományos formában mutatja be. Petőfi lelkes lobogása, Komjáthy győzelmes élethimnuszja elevenen élnek Schmittben is, de benne a diadal

érzése szilárd alapot és kifogyhatatlan táplálékot nyert azzal, hogy tárgya szemlélhető és ellenőrizhető valósággá vált. Az emberméltóság a nemes lelkesülés tárgyából reális valóságosa válik, ideálból realitássá erősül. És ezzel az emberboldogságért sóhajto vágy akarattá, a halk remény programmá, a kívánság egyetemes érdeké, az intuitív érzés kemény öntudattá fokozódik Schmittben.

És ezzel új tanítás lép a történelembé, új örömhír, mely az ember megújódását hirdeti és követeli, hogy elaggott korunk kétségekkel kóros emberfaja helyét új emberfajnak engedje át. A megújodott bensőség problémáit megoldani, az új horizontot meglátni, a történelem feszülő követeléseit teljesíteni csak új ember képes, aki önméltóságára eszmélve, hivatottságát felismerve, biztos lendülettel indul útjának.

A norvég tenger borús ködéi az emberi szellemnek ugyanazt a végtelenségét fátyolozzák és sejtetik, amit a magyar rónaság délibábos levegője győzelmes ragyogásra elevenít. Az egyetemes megújodás, amely északon szürkén derengett fel, a magyar géniuszban már a hajnal bíborával hívja ébredésre korunk szunnyadó szellemét.

Nemzeti hivatottságunk is új és tisztább alakban tűnik fel az úttörő és teremtő magyar szellem fel-lépésével. A magyarság immár nem lehet keleti bástyája a nyugat fejlődésének, ahogy a múltban volt. Hiszen a nyugat fejlődése a tekintélyhit és

természettudományos világnézet jegyében az imperialista irányzat és a plutokrácia uralmának csúcsára vezetett. Emberkultúránk csődjét a nyugat kultúrája pecsételte meg, ez az álkultúra, mely az embert pusztán a természettudomány tárgyává tette és ezzel a természet kihasználható anyaga közé sorozta. Ezt az elméletet és ezt a gyakorlatot fejlesztette a nyugat az embertelenségnek ezelőtt még soha meg nem nyilvánult fokára.

A magyarságot és általában az emberfejlődést ma már nem a kelet fenyegeti. A halált hozó sötétség ma a nyugati világnézet formájában nyugatról fenyeget és ezzel a fenyegetéssel szemben mutatta meg a magyar géniusz a magyar faj jövődjének hivatását: új emberméltóság fényével verni vissza és oszlatni fel a nyugati kultúra pusztító sötétségét.

Az eszme ismét keletről indul.

Laci Sebasthi (Albánia), 1917. február havában.

Dr. Kepes Ferenc.

BEVEZETÉS

Az emberi nem történelme fordulóponthoz érkezett. A modern ember benső meghasonlása tetőfokához közeledik és ennek megfelelően inog egész társadalmunk berendezkedése. A politika, ez a régi toldozó-foldozó mesterség, amelytől sorsának javulását várja a világ, eljutott addig a feszültségig, hogy rendszeres nyugodt munkára immár képtelen s már csak kapkodva, ötletszerűen igyekszik segíteni itt-ott, ahol a baj igen kiütözik és felborítással fenyegeti a társadalmi együttélés alapjait. Az a régi világnézet, melyet ez a politika realizál, már túlon túl megvalósult, s ahogy elkorhadt az alapeszme, úgy korhadnak azok az intézmények, amelyek a régi világszűz megvalósítani és fenntartani voltak hivatva.

A régi világszűz minden formája – vallás és filozófia – elvesztette immár hitelét, s a rájuk épült politika most ért el odáig, hogy tehetetlensége immár az emberiség legelemibb életszűzszűzleteit sem bírja tűrhetően biztosítani.

Szertelen dúskálódás a vagyonban és szertelen nyomorúság jellemzi immár a gazdasági helyzetet. Az óriás vagyonok átkát még csak egyes kivételes egyéniségek érzik, de a gyomor ürességét, a szűk lakások bűzét, a gépies munka sorvasztó hatását már annál többen.

A politikai és gazdasági élet feszültsége hallatlan méretű háborúban tört magának utat napjainkban. Ámde az ágyúk sohasem dönthetik meg a fennálló rendszert, legfeljebb a hatalom birtoklása körül okozhatnak eltolódást. A rendszerrel járó feszültség tehát nem szűnhetik meg a háborúval, fenn fog maradni, sőt fokozódni fog szükségképpen. De a régi világrend alapján álló politikából sem indulhat ki megváltás. Ez a politika csak tüneti kezelésre szorítkozhatik, nincs ereje ahhoz, hogy gyökeresen irtsa ki a bajt.

Azok az embermilliók, akik a rendszer átkát hordozzák, érzik, hogy a régi rend toldozása nem válthatja meg őket. Új rendre törnek hát, s ezt a törekvést forradalmi szellem hatja át. Tükrözik ezt a forradalmi szellemet az irodalomban és művészetben végbemenő átalakulások is. Ez a szellem teremtette meg a nemzetközi forradalmi szocializmust is.

Ámde a forradalmi szocializmus egyelőre csak törekvés és nem forradalom. Egyelőre karöltve jár a régi politikával és ezzel együtt igyekszik az új, politikai jelszót, a népek demokratizálódását meg-

valósítani. Ma kevesen intézik a sokak sorsát, a törekvés az, hogy milliók maguk intézzék a saját sorsukat. Kétségtelenül helyes az a követelés, hogy a nép egésze határozzon sorsa felől, mert így a bekövetkezendőkért nem háríthatja a kevesekre, az uralkodó osztályra a felelősséget. A felelősséget maga lesz kénytelen viselni és ennek nevelő hatása nem kétséges. Mégis, mi biztosítja, hogy a milliók helyesebben intézik sorsukat, mint a kevesek- Talán az általános választójog és demokrácia példái: Amerika és Franciaország plutokratikus berendezése és imperialisztikus háborúi kecsegtetnek jó reménnyel- Avagy bizonyosáé, hogy sok ember helyesebben gondolkodik, mint kevés és az igaz utat meghatározhatja a szavazattöbbség-

A népek demokratizálásával egy lépést sem tett a forradalom felé a szocializmus. A sorsa intézésére meghívott nyomorúság nem forradalmi természetű. Ha mégannyi elnyomottnak lesz is szavazata, az éhség, nyomorúság, elnyomottság akkor sem vezethet olyan lendületre, mely a fennálló rendet megdönteni s romjain új rendet teremteni képes volna. Tévedés azt hinni, hogy például a nagy francia forradalmat a sansculottok nyomorúsága csinálta meg. Rousseau volt az apja ennek a forradalomnak, valamint az oroszoknak Tolsztoj: azok a szellemek, kik a nép tudatában az emberméltóságot felébresztették, akik megértették az elnyomottakkal, hogy helyzetük az emberméltóság megcsúfolása. Az ember-

méltóság fényében vált élesen kirívó és lázító érzéssé az elnyomottság. Itt vált csak elviselhetetlenné, ami a régi öntudattal még elviselhető volt.

A történelem folyamán mindig voltak elnyomók és elnyomottak. Az utóbbiak első szabadságra törései még csak zavargások és lázadások voltak; spontán ellenhatásai a túrhetetlen nyomásnak. Az első lázadók nem vitatták, hogy őket a hatalmasokéhoz hasonló jog illetné meg. Az ókori rabszolgalázadások még nem állottak elvi alapon, a rabszolga nem kételkedett abban, hogy ő rabszolgának született, nem is a rabszolgaállapottól akart szabadulni, hanem csak a túrhetetlen nyomortól és szenvedéstől. Az ókori lázadások jobb bánásmódot követeltek csupán.

A nagy Názárethi fellépése adott világosabb elvi alapot a következő szabadságharcoknak. Mert az ő tanítása nyomán fakadt az új emberméltóság és ezzel az egyenlő embersors elvi követelése.

A Krisztus utáni szabadságharcok során mind nyíltabbá és hangosabbá válik a szabadság, egyenlőség és testvériség elvi alapja, mely a nagy francia forradalomban már nyílt és világos követeléssé fokozódik. Az eszme fejlődése világosan követhető. Kezdetben a sejtés sűrű ködeibe volt burkolva. A fejlődés számos átmeneti állapotán át koronként tisztultak a látás ködái és mind áttetszőbbé, finomabbá vált a sejtés, majd az érzés fátyola, az eszme mind világosabbá, egészen a XVIII. század végéig,

amikor az emberjogok érettebb megérzése hatalmas forradalomban tört ki. A modern szabadságharc, a szocializmus többet követelt: elnyomott rétegek teljes politikai és gazdasági felszabadítását. Az egyik csoport a politikai, a másik a gazdasági fölszabadítást tartja elsőbbséges megoldandó kérdésnek. Mégis, jöjjön bár az egyik, vagy másik irányzat, annyi bizonyos, hogy egyik sem jelenti a francia forradalom vezető elvének elmélyítését és új megalapozását, csupán részletező, gyakorlati alkalmazását és különös kiterjesztését a munkásosztályra is. Az alig hangoztatott elvi alap azonban még ma is a Názáxethi által megrendített örök érzés: az ember egyenlő megbecsülése és ezen épül a gazdasági életfeltételek egyenlősítése iránt támasztott követelés. A mozgalom rugói tehát egyrészt az elnyomottság és kizsákmányoltság tűrhetetlen érzése, másrészt az emberegyenlőség hite és érzése. Érzelmi rugók ezek, hit és érzés, s ha sarkalók is, ha alkalmasak is arra, hogy a munkásosztályt saját gazdasági helyzetének javítása végett sikeres küzdelembe vigyék, sehogyan se alkalmasak arra, hogy rendszert változtató forradalmat teremtsenek. Mert korunk a tudomány kora. És mikor a tudás minden, mert egyetlen szilárd alapja minden emberi, tevékenységnek, ma, mikor minden érzést kikezdett a kételkedés, a győzelmes skepszis, amely el kell hogy pusztítson mindent, ami nem tudás s amit a tudás nein véd, ma, amikor csak a tudás győzhet és csak

a tudás győzhetetlen, íme a mi korunkban lép fel a forradalmi irányzat, melynek legmélyebb rugója és vezető elve a naiv hit és érzés csupán!

A történelem elmúlt forradalmi is érzésekben gyökereztek ugyan, de ez az alap megfelelt az elmúlt korok kulturális fejlettségének, annak az állapöttnak, mikor az ember a sejtésnél, érzésnél, tekint télyhitnél magasabb formákat öntudatosan nem élt. Elnyomók és elnyomottak a tekintély elismerésében és e tekintélyben gyökerező hitben nevelkedtek föl és éltek. Erősebb hatalmat, magasabb ideált nem ismertek.

S mert a harcban álló rendek vagy osztályok egyazon erkölcsi alapon, a tekintélyhit és érzés alapján álltak s minthogy minden harcot végre is az áldozatra inkább kész erkölcsi túlsúly dönt el, az egyenlő erkölcsi alapon álló ellenfelek közül annak kellett felülkerekednie, amelyik a szenvedés által edzettebb áldozatkészséget vitt a harcba. Ezen az erkölcsi erőttöbbleten múlt a régi forradalmak sikere. Az elnyomottaknak ez az erőttöbblete állf szemben az uralkodó rend vagy osztálynak a jólét által tompított energiájával. Ez a siker azonban sohsem volt igazi győzelem. Hisz a sikeres forradalmak után is újra szembeállottak egymással elnyomók és elnyomottak. Személyek, osztályok változtatták helyüket, de a rend, a kor erkölcsi alapja, a tekintélyhit és rendje nem változott. Egy- ugyanazon erkölcsi fokozat és kvalitás keretein

belül folyt le a küzdelem, egyazon erkölcs forrongott saját élettevékenységén belül. Mert elnyomó és elnyomott csak ellentétes irányzatot, de egyazon kvalitást jelentik és így bármelyik fél győzött is, mindenképp ez a kvalitás, a kor erkölcsé maradt felül és vele győzött a tekintélyhit társadalmi rendje, mely ennek az erkölcsnek szükségképpen következménye, egyedül lehetséges szervezete.

Igazi fölszabadulás tehát eddig nem következett be és a lezajlott történelmi küzdelmek nem is voltak egyebek, mint a szabadságra törő emberfaj első szárnypróbálgatásai. Győztes a tekintélyhit egyik vagy másik formája maradt mindig. Szükségképpen, mert belőle merítette a múlt harcosa meggyőződését és erkölcsi erejét. És itt egészen mindegy, hogy becikkelyezett vallás, vagy valamely filozófia képviselte-e a tekintélyhitet, az is mindegy, hogy vak elhívést követelő isteni kinyilatkoztatást, avagy a tudomány köpenyébe burkolódzó hipotézisbe a tekintélyhit tárgya. Vallás és filozófia megegyeznek lényegükben, abban ugyanis, hogy alaptételeik az ész számára nem szükségképpen és kényszerítőn világosak, mint például az egyszerű; az ellentmondást kihívják, a kétséget megtűrik. Elfogadásuk végső alapja tehát a hit, a tekintélyhit. Nem a világos tény kényszerítő hatalma, hanem a tompa érzés, amely a kinyilatkoztatásba vagy feltevésbe kapcsolódik, mert bízik benne, mert kedvezőnek érzi, mert reményt vagy vigasztalást nyújt, mert

valamit fel kell tételezni, hogy a törekvés megokolt legyen.

Íme, annyi sikeresnek látszó szabadságküzdelem után ezért áll szemben egymással még ma is elnyomás és elnyomottság, kizsákmányolás és kizsákmányoltság. Az az ember, aki a más ember ki nyilatkozását kényszerítő belátás nélkül a saját igazságává tette: ezzel a tényével megtagadta emberi szuverenitását, megtagadta az emberész méltóságát, látóerejét, ítélő hatalmát, megtagadta a döntő fórumot, az emberészt magát, amely a maga alapformáiban egyedül tesz embert emberrel egyenlővé és ezzel önként alázkodott meg embertársa előtt és pecsételte meg rabszolgasorsát.

És az az igazság, amelyet az ész világos ellenőrzése nélkül látatlanul fogadott el a harcos, erkölcsi erejének az az alapforrása, melynek tisztaságáról és hűségéről nem győződött meg. A győzelembe vetett hite sem lehet hát szilárd, hiszen ismeretlen tényező-kön alapul. A tekintélyhit mindig ki van szolgáltatva a kétségnek és ellentmondásnak. A kétség majd titkos féregként rágja és sorvasztja gyökerét, majd koronként, mint valami haragvó óriás dönti fel az egész régi hitet. Csak az bizonyos, hogy ez az örök ellenség szüntelen pusztít, látatlanul vagy nyíltan, minden tekintélyhit alapján és előbb-utóbb elsorvasztja vagy leborítja kivétel nélkül mind-egyiket múltban és jövőben a történelem tanúsága szerint.

Amíg tehát a tekintély hit maradt győztes a történelem szabadságharcaiban, s eddig mindig így volt, addig szükségképpen megmaradt a csirája és alapja az elnyomás és elnyomottság társadalmi rendjének s az emberi egyenlőség alapja, amit a harc megteremteni törekedett, győzelem esetén is ki volt szolgáltatva a kétség és ellentmondás romboló erőinek. Végre pedig éppen a kétségé és ellentmondásé a győzelem és méltán, mert kétség és ellentmondás az észet jelentik a vakhittel szemben és az észnek, a magasabb formának a fejlődés törvénye szerint győznie kell a tekintélyhiten s annak minden formáján, neveztesék bár vakhitnek vagy filozófiának. A győzelemnek ez a formája azonban csak rombolást jelent. A tagadó ész csak rombolni tud. Építeni, teremteni csak úgy képes az ész, ha igenléssel szemlél. Csak az igenlő szemléletben ismer önmagára, legfőbb méltóságára az ember.

A modern szocializmus, mely a nagy francia forradalom alapelvein mitsem mélyített, a régi alapon áll és mivel ez az elvi alap ősi betegségben szenved, nem kétséges, hogy a mozgalom győzelem esetén sem lesz képes a mai társadalmi rendet lényegében megváltoztatni, az elnyomottság helyébe egyenlőséget varázsolni. Csak természetes, hogy az egyes államokban kormányra jutott forradalmi vezérek és többséghez jutott forradalmi pártok a régi rend alapján kormányoznak és csak a szervezett munkásosztálynak és annak is csak morzsákat juttatnak a

régi, a megvetett gazdasági rend terített asztaláról. A forradalmi szavak filiszter tettekbe fűlnak és szükségképpen, mert az a tény, hogy a modern szocializmus ingatag elvi alapon, a materializmus alapján áll, eldönti a kérdést. Ez az alap nemcsak ingatag, de erkölcsi mélysége sem igazabb az uralgó osztályokénál.

Mivel győzi meg a materializmus a forradalmárokat arról, hogy az emberek megélhetésének anyagi feltételeit egyenlőkké kell tenni, hogy minden embert csakugyan, ősi jogon és munkája alapján egyképpen illet meg a megélhetés- Mi az ember és hol van az a méltósága, amely érvényesülést követel-

Ezekre a kérdésekre következőképp felel a materializmus:

Nagy a végtelen tér, hozzá képest elenyészően kicsi a mi naprendszerünk. De óriás ez a naprendszer a mi bolygónkhoz képest, pedig már a földdel és még inkább a világtérrel szemben elenyésző, eltűnő porszem az ember.

Az örökkévalósághoz képest elenyésző a mi naprendszerünk élettartama s ezzel szemben eltörpül a mi bolygónké. Ám ezekhez az óriás időkhöz képest milyen eltűnően rövid az ember, sőt az egész emberiség élettartama.

Elenyésző porszem tehát az ember.

Ez a porszem azonban élni akarja a maga pillanatnyi életét. Testi szervezetére nagyjából meg- egyezik egymással, az egyes szervezetek fenntartása-

nak feltételei is nagyjából egyeznek, nem tűrhető tehát, hogy egyes emberek osztályok – a többiek rovására fölösleggel rendelkezzenek, elvonva a többi-től az egyenlő megélhetés eszközeit.

Amiben tehát az ember megegyezik, az az ő por-szemnyisége és állatisága. Porszem és állat: féregé alakhoz hasonló hát az ember ebben a beállításban.

Íme, a materializmus által alkotott emberi egyenlőség ez. Az ember, mint féreg egyenlő és végső elemzésben az egyenlő féreg mivoltjogán illetik meg az egyenlő létfeltételek.

Íme, ezt a méltóságot adja az embernek a materializmus. És ezt teszi meg a forrásnak, melyből a forradalom erkölcsi hajtóereje fakadjon. Ez legyen a magas piedesztál, melyről az elnyomott ember forradalmi haraggal tekintszen le mai nyomó-rult helyzetére.

Kétségtelen, hogy ebben a beállításban megvan a fejlődés csirája, megvan a győzelem egy feltételének egészséges megsejtése, de csak ennyi.

A forradalmi törekvés érzi ugyanis, amint hogy Krisztus óta minden törekvés érzi, hogy csak tisztább igazsággal, mélyebb meggyőződéssel és az ebből fakadó nagyobb erkölcsi erővel győzhet a régi renddel szemben. Azt is érzi, hogy a régi rend tekintélyhite az elnyomatás rendszerének végső oka és ezért teljes erővel, romboló akarattal fordul a régi tekintélyhit, a jelen esetben a tételes vallások ellen. Megtámadja egyúttal mindazokat a bölcséleti

rendszereket is, amelyek a régi rendet támogatják. A támadásokat pedig azzal az egészséges irányattal végzi, hogy a vallásoknak, valamint a régi bölcséleti rendszereknek vakhit jellemét domborítja ki. Kiemeli a józan észszel ellenkező dogmákat és tételeket és ezekkel szemben a materializmus észszerűségét igyekszik érvényesíteni.

A támadást az az egészséges felfogás vezeti, hogy a józan ész, a szabadgondolkodás egyúttal magasabb igazságot és mélyebb erkölcsi alapot jelent és hivatva van a vakhit sötéttségét eloszlatni és ar uralomban helyét elfoglalni. Ebben az irányban termékenyítőleg is hatott a szocializmus, sőt némi eredményt is ért el. Azzal az emberformával szemben, amelyet a tételes vallások állítanak elénk, a materializmus főregalakja valóban haladást jelent \ és magasabb méltóságot is. Mert hiszen a vallásos tekintélyhit embere is féreg, de olyan féreg, aki örök gyámkodás alatt áll, akinek törekvését egy magasabb lény bírálja és dönti el, aki jutalmazza és bünteti férgeit, aszerint, hogy akaratát teljesíti, vagy ellene támadnak. Ez a féreg sohasem győzhet a vele szemben álló végtelen hatalom ellen. Viszont a materializmus főregembere a természet nagyságával áll szemben, amely nem gyámkodhatik fölötte. Ellenkezőleg: az örök természetnek ura a porszemnyi ember és szolgálatába kényszeríti a természet minden hatalmát. Íme a materializmus felszabadította a férget az örök gyámság alól és meg-

adta néki a nagykorúság méltóságát és azt a hitet, hogy maga van hivatva sorsát intézni.

A történelmi fejlődés nagy igazsága a modern, szociális küzdelem irányzatában és az emberméltóság emelésében bár homályos kivitelű és zavaros formájú, mégis fennen igazolja a modern forradalom jogosságát, mert törekvése a fejlődés akaratával egybevág s a harcosok ezzel igazolták, hogy a történelmi fejlődést cselekvőn szolgálják.

A törekvéstől a kivitelig azonban hosszú és rögzös az út és ezen az úton az első lépésen túl alig jutott a szocializmus. Sikerült ugyan csorbát ütnie a régi rend tekintélyhitén, de nem sikerült megalkotnia az új rend alapját, tervezetét. A nagy küzdelem magas öntudatot kíván és a materializmus féreg öntudatot olt a harcosba. És hiába nagykorúsította ezt a féregalakot, az ellentmondás mégis csak ott örvénylik a megalázó öntudat és a magas történelmi hivatás között és a gondolkodás tisztulásával lassan, de biztosan növekszik a szakadás. Mert hogy értse meg az ember féreg-öntudattal, hogy ő felmérni képes a naprendszeret, megállapítani örökérvényű törvényeket, hogy minden egyes geometriai vagy matematikai tételben olyan törvényről tud, mely tér és idő felett érvényes. Hogy gondolata tér és idő felett áll szuverénül, mint törvénye a mindenségnek. Hogy a tér és idő végtelensége megvan a tudatában, hogy nem képes a tért vagy időt végesnek felfogni. S mindezt

szükségképpen látja, tudatvilága túlterjedt minden határon a gondolkodásban, hogyan értse meg hát, hogy ő porszemnyi féreg, hogy térben és időben korlátolt lény. S ha korlátolt, hogyan juthat a végtelén tudathoz- Hogyan képes ő állatöntudatát, természetes önfenntartó ösztönét megtagadni s egész énjét, legfőbb javát: életét feláldozni egy eszméért. Egy eszméért- Mi az- A féreg életkörén belül van-e az eszme, vagy kívül- Ha belül van, hogy fér el az eszme végtelensége, végtelen esetre szóló érvényessége, kimeríthetetlen gazdagsága a véges állati tudat körében- S ha kívül van, hogyan jut hozzá az ember s hogyan lehet ez a külső valami erősebb az önfentartás benső állati érzésénél, az állatélet első és leghatalmasabb rugójánál- Nem ellentmondásáé, hogy a féregember a maga és társai anyagi életfeltételeinek javításáért harcol és ebben a harcban öntudatosan kockáztatja és áldozza a saját életét is: a célt az eszközért- Avagy a későbbi nemzedékért küzdve- Hisz ehhez semmi köze, az elporladt testnek mindegy, hogy milyen a túlélő férgek társadalmi állapota.

Ha vannak is a szocializmusnak mártírjai, ha tömegek és egyesek áldozni és meghalni tudtak is az eszméért, világosan mégis egy se látott, csupán hitt.

Ezt a hitet azonban – mert hit és nem tudás – a kétség örökösen kell hogy fenyegetse. A forradalmár előbb-utóbb feleszmél és megérzi, hogy épp legnemesebb hevülése, önfeláldozó készsége

az, ami a materializmus tanaival nem tér meg. Tudása és öntudata közt ellentét tátong és ez az ellentét harckészségének legértékesebb rugóját rontja meg. S ha azután kétségeire választ vár, ha a féregélet kínnzó gondolata elevenét éri és megnyugvást keres: tárt karokkal áll eléje az egyház, az ő fényes, de be nem váltható ígéretével, az örök életre szóló utalvánnyal. És a harcos nem ritkán el is fogadja ezt az utalványt, melynek realitásában alig bíziks visszatér a vakhitnek ahhoz a formájához, amely nem kevesebb kétséget hagy benne, mégis többet ígér, mint a materializmus. Aki pedig nem tér vissza, az megalázkodva nyugszik meg a kietlen materializmusban. Megalázott és meghasonlott harcos az ilyen, aki keserűen vágni tud talán, de a győzelem megváltó hatalmában hinni, keményen és igazán akarni nem lesz képes. Pedig győzelmet csak kemény és igaz, mély és teljes akarat vívhat ki.

A materializmus vakhite ezen a ponton egyenesen hátrányban van a tételes vallások vakhitével szemben. A vallásfelekezetek mártírjai magasabb öntudattal áldozták életüket, mert logikai kapcsolat volt hitük és cselekedetük közt. Az önfeláldozással a mennyországot vélték kárpótlásul elérhetni, míg a szocializmus harcosainak áldozatát a logika nem szentesíti. A halál a férgek és növények táplálékául veti oda az emberi testet, a materialista egész énjét. Ezt a logikátlanságot cseppet se

pótolja az a tanítás, hogy a forradalmár a következő nemzedék jólétéért áldozza fel legfőbb javát. Az én értékét, amit a materializmus oly magasra becsül, nem tagadhatja le és nem tüntetheti el logikai hiba nélkül akkor, amikor a legnagyobb áldozatkészséget várja az egyéntől, akinek materiális jólétét a legfőbb követelménynek állítja be. Ez a logikai hiba annál kirívóbb, mert az uralkodó osztály logikus magatartásával kerül szembe. Az uralkodó osztály ugyanis a materializmus szigorú logikájával igazolja álláspontját: következetesen igyekszik a cseppnyi emberéletet mentül kedvezőbbé alakítani, tekintet nélkül a más féregnyi életek szenvedéseire, jól igyekszik élni a mások rovására, mert hisz a másokhoz semmi köze, s a jövőhöz sincsen, mert azt is mások élik. A materializmus logikája tehát az uralkodó osztályt, az elnyomót, a hatalmaskodót igazolja, szemben a forradalmárral, aki oktalanul és következetlenül áldoz. Egyúttal méltán kelti fel azt a gyanút ez a forradalom, hogy a letepert uralkodó osztály helyébe ő maga akar kerülni, s ezzel végeredményben csak személyváltozást okoz, ellenben az elnyomatás rendszerét meghagyja, tán még súlyosbítja is.

És azután, ha csakugyan féreg az ember, mi biztosítja arról, hogy a legjobb és legcélszerűbb társadalmi berendezkedés keretében is nem fogja-e állati természetét követve gyengébb társait felfalni, nem fogja-e a legszebb rendet is szétrombolni és

helyreállítani a mai rendet, amely az ember állati természetének kitűnően megfelel?

Vajjon mi fogja pótolni a mai gazdasági termelés legfőbb rugóját: az egyéni önzést? Talán valami osztályöntudat, vagy valamely közös érdek öntudata. Ilyen öntudat a materializmusból szervesen nem fejlődhetik ki. A külön léttel és természetszerűen külön érdekekkel bíró egyének szolidaritása gyenge teória kell hogy maradjon az egyéni külön lét és külön érdek uralkodó tényével szemben. A termelés rugóját alkotó egyéni érdek nem terjeszthető ki széles rétegekre, nem terjeszthető ki az emberfajra, az egyéni érdek természete nem tűr ilyen kiterjesztést, a véges nem nyújtható a végtelenbe, saját ellentétébe. A féregember szolidaritása mindig fel fogja mondani a szolgálatot akkor, mikor az egyéni érdek komoly ellentétbe kerül az emberfaj érdekével. Az emberfaj egységének tényét sohasem pótolhatja a külön egyéni érdekekkel bíró személyek összetoldozásafoldozása. A közös emberi érdek nem tákolható össze az egyes féregalakok külön érdekeiből. És mikor az életeleven, véresen meleg egyéni érdek összeütközik a szolidaritás halovány teóriájával, kétségesbe, melyik lesz a győztes-

Vázlatos alakban így áll előttünk a modern szociális forradalom képe.

Embermilliók küzdenek jobb sorsért. De a küzdők belső meghasonlásban szenvednek, erejükön, önbizalmukon a kétség rágódik, az uralkodó világ-

nézet bilincsként nehezedik karjukra és fátyolként szemükre, holott ugyanez a világnézet a cinikus uralkodó osztályt erősíti. Hiányzik ebből a forradalomból a győzelem lángoló hite és akarata, és az elérendő cél győzelem esetén sem ígér gyökeresen új rendszert, nem ígéri annak az ideálnak a megvalósítását, hogy minden ember megkapja majdan munkája révén a szellemi fejlődéséhez szükséges anyagi feltételeket. A materializmussal szervesen összefüggő pesszimizmus, a világok hóhalálának, az entrópiának dermesztő szele megüli az emberi akaratot, lehűt minden nagyralátó álmot, elolt minden nemesebb lángot. Halálraítélt természet halálraítélt embere küzködik vakon féregéletéért.

A materializmus sötét dogmáit és ezzel az egész modern világnézet és forradalom sötétségét meglepő fényben oszlatja fel Schmitt Jenő Henrik.

Új tant hirdet, új értékeket fedez föl és ezzel új érdeket. A féreg-öntudat helyére isten-öntudatot. A tudomány realitásával állítja elénk az új ember-méltóságot, belülről alakítja az egyént, felnyitja szemét, hogy lássa saját méltóságát, hogy átértékelje az élet értékeit, hogy megállapíthassa igazi érdekeit. Megszünteti a kétséget és ezzel győzelmes erőt ad a forradalmárnak. A forradalmat belülről indítja meg, s a tisztánlátó, magasméltóságú, töretlen erejű ember, megújhódottan, kétséget nem ismerve fogja a maga képére alakítani a társadalom szervezetét.

A Schmitt tanítása újjáalakítja az embert és hirdeti a régi emberfaj pusztulását. A féreg-öntudatú embernek küzködései után az isten-öntudatú ember akaratának kell elkövetkeznie. És ez az új öntudat, ez a magasrendű ember, mely új világekorszakot, új rendet van hivatva teremteni, nem költői álmok, nem ideális rajongás alakja, hanem tudományosan ellenőrizhető konkrét alak, melynek nagysága és finomsága túlszárnyalja a költők és proféták minden emberideálját. És ez az alak bennünk él, bennünk szunnyad, mindnyájunkban dereng. Ezt a szunnyadást ébredésre, ezt a derengést fényre váltani: a mi örökünk. Schmitt Jenő Henrik azért jött, hogy ezt megmondja és megmutassa nekünk.

I. RÉSZ
SCHMITT JENŐ HENRIK
ÉLETE

I. FEJEZET.

Megjelenése korunkban.

Siketítő harcizaj közepette, 1916. szeptember 13-án csendesen, szinte észrevétlenül hagyott el bennünket az egykori magyar vármegyei írnok és későbbi berlini remete: Schmitt Jenő Henrik. Nem professzor, nem kitüntetett nagyság, alig ismert csöndes gondolkodó, aki csupán belső karriert futott meg. A műveltek széles rétegei még alig ismerik nevét, de vannak tanítványai, kevesen bár és a föld hátán szétszórtan, kik annál mélyebben fogadták be tanítását. Az a mélységes, sőt gyökeresen átalakító hatás, amit egyesekre gyakorolt, biztosítja gondolatainak jövőendő általános elterjedését, mert hiszen a történelmi jelentőségű eszméket sohasem a többség ismerte fel elsőbben, hanem a kevés választót-tak. A tömeg mindig félreismerte igazi tanítóit és Jézusnak is csak tizenkettő volt a tanítványa. Es a tizenkettő sem volt mind hivatott. De a kevés hivatottak mégis elegendőek voltak és a Jézus szavait ma inkább és többen ismerjük, mint Augustus had-

járatait. És Schmitt szavai is ismertebbek lesznek valaha a tannenbergi vagy görzi csatánál. Erre más biztosítékunk is van.

Schmitt a mai és a jövő ember nyelvén szólt: a tudomány nyelvén. Így fejezte ki korunk szénvédését, törekvését, jellemét, így mutatta meg az egyedül helyes utat, mely a modern embert és társadalmát tiszta és tárgyyszerű öntudatra és ezzel a fejlődés magasabb fokára vezeti. Tudományos módszere pedig nem tűr ellentmondást, mert az a módszer: a matematika módszere. Ezzel a módszerrel ellenőrizhetők a tanításai, amelyek kétséget nem tűrnek és oly erővel rögződnek korunkba, mint a matematika mindig érvényes tételei. Problémái a ma emberét és társadalmát kínozzák, megoldásai azonban minden időkre szólnak és a jövő emberét elismerésre kényszerítik, mert a bizonyossággal minden kornak számolnia kell. Ma még kevesen ismerik őt, de a jövő szükségképpen fel fogja benne ismerni magvetőjét.

A megoldások törvényét nem találta ki, nem szerkesztette meg, nem következtette és nem vezette le, csak egyszerűen felfedezte és leírta, ahogy adva van. Nem tételezett fel, nem hitt, nem absztrahált és nem hiposztazált semmit, de a tény előtt és minden tény előtt – meghajolt és igent és áment mondott, így mélyítette religióvá a filozófiát, megismeréssé a hitet és így szabadította fel további kutatások és beláthatatlan lehetőségek számára a kor horizontját.

II. FEJEZET.

Életrajzi adatai. Külső pályafutása.

Schmitt Jenő külső pályafutása igen egyszerű pályafutás. 1851. november 5-én született Znaimban, Morvaországban. Atyja Schmitt Károly Nándor cs. és kir. kapitány, anyja Bulla Karolin zombori származású magyar nő volt. Atyját kora gyermekkorában elvesztette, anyja Zomborba hozta, hogy katonává neveltesse. A temesvári katonai iskolát azonban betegsége miatt el kellett hagynia a gyermeknek. Zomborban és Budapesten a II. ker. reáliskolában végezte középiskoláit és mivel tanulmányait szűkös anvagi viszonyai miatt nem folytathatta, Bács megye szolgálatában írnoki állást vállalt. Ekkor már számos külföldi lapnak volt a munkatársa és több feltűnést keltő önálló munkája jelent meg német nyelven. 1887-ben Hegelről írt tanulmányával megszerezte a berlini filozófiai társaság pályadíját. Ez a munkája Lászon berlini egyetemi tanár előszavával a társaság kiadványai között jelent meg és

Trefort Ágoston akkori magyar kultuszminiszter figyelmét felkeltette. Schmitt erre állami ösztöndíjjal Budapestre került egyetemi hallgatónak. Egy év után doktorrá avatták s a berlini egyetemre ment ki, hogy tanulmányait folytassa, majd vissza térve könyvtárosi minőségben az igazságügyi minisztériumban kapott alkalmazást. Irodalmi működése mind nagyobb arányokat öltött, könyvei egymásután jelentek meg Németországban. Közben a liberális kormány helyét konzervatív uralom váltotta fel Németországban, amely útjába állt a fiatal tudósok és diplomáciai úton igyekezett Schmitt térhódítását megakadályozni. A diplomáciai beavatkozás eredménye az volt, hogy Schmitt az államszolgálatról visszalépett. Azután pedig írt és beszélt, szüntelen hirdette tanításait. Beszélt magyar nyelven az alföld parasztjainak, majd egy budapesti kávéházban, önkéntes hallgatóság előtt, végre Németország különböző városaiban ottani híveinek. Írt sok vastok kötetnyit német nyelven és írása csekély jövedelméből élt. Szabad volt, független és szegény egész életén keresztül. Még államhivatalnok korában feleségül vette Ivánffy Ilonát, aki híven állt mellette jóban, rosszban mindvégig. Barátkozott kora nagyjaival, különösen Tolsztoj Leóval, kinek több munkáját le is fordította. És beszélt és írt szüntelenül, csak munkájának élt, a saját külön útját járta egyenesen és kitartón, emelt fővel és mindig előre szegezett szemekkel. Mind mélyebben jutott saját világába, mind messzebbre

a tülekedő társadalomtól, amelyhez úgy hatott szava, mint valami távoli álmovilág csengése. És ő tovább is beszélt és írt, égett és emésztődött szüntelenül. 1916. évnek egy őszi reggelén holtan találták ágyában.*)

*) Részletes életrajzát Migray József írta meg: Schmitt Jenő Henrik három előadása. Tolstoj, Nietzsche, Ibsen című könyvében, mely a «Népszava» könyvkereskedésében kapható. Budapesten, VII., Erzsébet-körút 35.

III. FEJEZET.

Szellemi fejlődése. A végső kérdések és korunk. Schmitt és az egyházfilozófia. A materializmus. A természettudományos módszer. Az idealizmus. Az ellenőrzés kérdése. Objektív és szubjektív valóság. Az őseredeti. Az élettünemények ellentétei. Végtelen tudat és véges öndutat.

Belső pályafutása végtelenül gazdag. Már gyermeke korában mélyen vallásos kedélyű volt és az is maradt mindvégig. Mint a kiválasztottak általában, ő is korán érezte meg kora szükségét, szenvedését, titkos vágyódását. Az élet megérthetősége, áttekinthetősége, értelme, értéke, végső oka, célja: ezek a kérdések léptek fel már a gyermekben támadó kínzó erővel és a gyermek a kérdések megoldását kereste, követelte azzal a feszült, izzó koncentrátsággal, mi egész életét jellemzi. Ez a megnyugvásra törő, lázas kutatás kezdetben ösztönszerű volt tán, később azonban világosan öntudatos lett, mert felismerte, hogy a végső kérdésekben uralkodó zür-

zavar és megoldatlanság átkát nyögi az egész kor és minden szenvedésének itt a végső forrása. A kor maga még nem hatolt szenvedésének forrásáig, még nem ismeri belső baját, még keres, kutat, izzik, álmodozik, éli a maga sekélyes, tülekedő életét, vakon tapogatódik, küzködik sorsa ellen, egyúttal sorsának játékszere. Egyik kérdés megoldása a másikat veti fel, a megfejtett ok mögött ott sötétlik a másik, az élet értelme és értéke felől ezer ellentétes, zűrzavaros hang hallatszik. És a megoldást sem komolyan, öntudatosan keresi ez a kor. Az élet közelfekvő, sekélyes értékei, örömei, a közelálló okok és célok sokkal vonzóbbak. Eleven erejük sokkal harsogóbb, semhogy a végső dolgok – bár sorsdöntő, de halk – finom hangzása a köztudat világos és aktuális problémájává nőhetne.

A kor kényelmesen gyógykezelgeti ezt a leg-súlyosabb betegségét az egyházzal, ezzel a vén és konzervatív orvossal, aki valamikor sikerrel kezelt hasonló betegséget, régi receptkönyvét azonban nem frissítette fel és a jelenkor fájdalmas baját, ezt az új kelevényt is a régi és már megszűnt bajok módjára kezeli. A kor nem sokra becsüli a vén orvost, nagyjában kuruzslónak tartja, de mert saját baja súlyosságát nem ismeri, és a fáradságot, mely a megismeréssel járna, kerüli, inkább túri a vén orvost, túri, hogy ott álljon születésénél, házasságánál, halálos ágyánál, és gondtalanul bízza rá gyermekeit, is, mert így kényelmesebb s mert gazdasági életében

megszokta pénzért másokkal végeztetni egyéni és súlyos dolgait.

Így hát a megoldást és megnyugvást szomjazó gyermeket már készen várta az egyház, a maga megnyugtatóra készült tanaival és jól szervezett ceremóniájával. Majd kétezer évig készült az egyház ennek a gyermeknek fogadására és ennyi idő alatt el is készült alaposan. És valóban a katolika egyház misztikus szépségű dogmái, a cerimóniák művészi tökéletessége, az egyetlen eszme szolgálatába állított összes művészet – mindez elbűvölte és lenyűgözte őt. Buzgón térdelt a hatalmas boltívek alatt, mikről a nagy dalosok orgonahangon bűgő áhítata verődött vissza. A művészet elragadta, a földöntúli üdvösség reménye mámoros álomba ringatta. De hamar felébredt.

Szabad kutatásra törekvő szelleme elemi erővel kereste útját! Úgy érezte, hogy eleven, örök igazságok nyugszanak a dogmák mélyén, de az igazságnak el kell penészednie a tekintélyhit elzárt sötétségében. Meg kell hát szabadítani, le kell fejteni róla a merev burkolatot, le kell rombolni a titkot záró évezredek falakat, világosságra kell hozni az igazság rejtett magvát, az emberi értelem világossága elé, hogy – mint a növény a napsugár hatása alatt – eleven fejlődésnek induljon és gyümölcsöt teremjen. úgy érezte, hogy a ma embere már nem elégedhetik meg a pusztá hittel, a kor tudást kíván, tiszta, világos ismeretet és hitte, hogy a dogmák – burkolta

igazságok tudományos kifejtése meg fogja nyugtatni, fel fogja üdíteni a kor megismerésre szomjazó szellemét. Keresni kezdte ezért a dogmák misztikus magvát, feszegetni a burkolatot. Tiszta és bátor bizalommal fogott a munkához. Azonban már az első lépésnél meglepetve tapasztalta, hogy az egyház mereven ellenáll az ő törekvésének. Nebántvirágnak tartja a dogmát és »noli me rangèrent kiált. Az ifjút ez a fenyegető kiáltás meghökkenette. Hogyan, hisz ő segíteni akar az egyháznak az emberi szellem megnyugtatásában, hisz jobb lesz az egyháznak, ha a mai ember, aki hinni már nem tud és nem akar, látni kényszerül az igazságot. Hisz a mai ember, amennyire hitetlen, annyira tiszteli a tudást és mert nem hajlik meg a credo quia absurdum előtt, annál inkább meghajlik a tudomány előtt. És az egyház mégis mereven és fenyegetően kiáltott rá. A gyermekifjú érzékeny kedélyét vérig sebezte az egyház ellenállása. Legnemesebb, legtisztább törekvésében akadályozták meg, emberi méltóságát alázták meg, istenszárnyú gondolatát akarták kalitkába zárni. Korlátozni, ami szabadságra született, elzárni a fényforrást, az élet áldását, hogy önmagában megromoljon. Ez a bűnök bűne. Ennél szörnyűbbet kieszelni sem lehet. Az egyház ezzel kihívta őt életre-halálra és a fiatal ember a csalódott és megalázott minden elkeseredésével fordult az egyház ellen és nem szűnt meg küzdeni ellene utolsó lehelletéig.

Nem, mintha valami különösen üldözte volna őt az egyház. Csak úgy tartotta elébe dogmáit, mint a többi ifjú elé, csak úgy védelmezte vele, mint másokkal szemben, dogmái sérthetlenségét, mégis benne véresen személyes élménnyé fokozódott az egyházi felfogás, húsába vágott és csontjáig sértette a dogma rabszolgálnca.

Mikor évtizedekkel később a már világhírű tudós egy csendes budapesti kávéházban önkéntes hallgatósága előtt tartotta heti előadásait és ragadta magával a hallgatókat járatlan mélységekbe és magasságokba, vissza a történelem kútforrásához és előre a messzi jövő derengő ködeibe, mikor a nagy ember megnyilatkozásának ünnepi fényében tér és idő felett szállva elmerült a hétköznapi, sokan csodálkozva vették észre, hogy a Mester megtorpan előadásában, valahányszor az egyház kérdése felmerül. Ilyenkor abbanhagyva gondolatmenetét, temperamentumának minden erejével és elevenségével, logikájának minden metsző élével az egyházra veti magát és úgy látszott, mintha jobb ügyre méltó buzgalommal törné és vágná az ősi intézményt. A hallgatóság előtt érthetelen volt, miért kell az egyházat, ezt az immár fogatlan oroszlánt, ezt a kegyeletből túrt ártatlan emléket ennyi buzgalommal lerántani, hiszen ők, a Mester hallgatói amúgy sem hívők és rég leszámoltak már az egyházzal.

Ámde a Mester kedélyében felvérzett ilyenkor a régi seb, az ártatlan gyermekkedélyen ejtett

roncsolás és ha meg is tudta bocsátani a ma emberének, hogy kegyeletből, tunya szokásból, hagyományból túri az egyház tekintélyét, anélkül, hogy igaz hívője lenne, – sohasem tudta meg^s bocsátani azt a gondatlanságát, hogy gyermekei gondozását, a csírázó élet ápolását az egyház holtmerv karjára bízta. A jelen nyomorúságát tudta túrni és férfiasan viselni, de hogy az egyház a gyermek érzékeny és ártatlan lelkét, ezt a tiszta, eleven szírmot a maga holt betűivel tönkre vésse és merev súlyával eltorzítsa, hogy így a jövendőt is megrontsa: ezt nem tudta megbocsátani sem az egyháznak, sem a kényelmes modern embernek, ez ellen minden erejéből és minden alkalommal tiltakozott.

Ez a seb, melyet az egyház dogmatikája ütött kedélyén, egyúttal tevékenységének új rugója lett. A tudományt ezután már nemcsak őseredeti szomjúságával és céltudatosságával kutatta, hanem azért is, hogy a világot lenyűgöző dogmák ellen megszerezze a legélesebb fegyvert. Génuszát most már nemcsak hivatottsága, hanem lelkének eleven ereje is sarkalta. A felrázott lélek szárnyat adott génuszának s felemelte őt a harcosok közé, kik «létüket az emberfaj felszabadításának szentelték és áldozták.

Ugyanis, mikor a vallástól, a hívestől végképp elfordulva a tudományra és pedig első sorban a filozófia tanulmányozására vetette magát, egyúttal kutatni kezdte az egyház korábbi áldozatait, a

szabad gondolat mártírjait, akiket testvéreinek érzett. Az első irány végigvitte őt az egész filozófián – gondolkodók útján –, a második elvezette őt a szabad kutatás mártírjaihoz, közöttük a gnosztikusokhoz, akiket eddig célzatosan elferdített hagyományokból ismert csupán a világ, akiket Schmitt ekként valósággal felfedezett.

Ez a két irány későbbi életében találkozik és közös eredője új utat határoz meg: Schmitt saját útját.

Mindenekelőtt a materializmust igyekezett megismerni. Nemcsak, mert ez az irány az egyházzal legmerevebben látszott ellentétesnek, hanem azért is, mert kora intelligenciájának ez volt az uralkodó meggyőződése, amelyet így legalaposabban remélt megismerni. Egyúttal vonzották az élet elemi formái, az érzékek tompa, gyakran tudatalatti, intenzív élete, a végső életelemek és eleven tények, mint az egyház nagy és fényes, de élettelen ideáljának ellentétei. Meglepő gyorsan ismerte meg a materializmust egész történetével együtt. Legnagyobbak, mert legkövetkezetesebbnek a német Ludwig Euerbachot tartotta. A tan merészsége, tekintélyt nem ismerő szabad törekvése tetszett a lelkes fiatal embernek, mégis csakhamar gondolkodóba ejtette.

Igen elfogadhatónak tetszett ugyan, hogy az érzéki élet szolgáltatja a megismerés első formáit. Mégis csakhamar észrevette, hogy az érzéklet ugyancsak kevés és sekélyes adatot szolgáltat az ismeretnek. Igaz, hogy az érzéklet közelíti meg leg-

inkább a megismerendő érzéki formát, de egyúttal a legprimitívebb, a legtökéletlenebb ismeretképet szolgáltatja. Legmagasabbrendű érzékeink, a látás és tapintás legfeljebb síkszerű adatokkal szolgálnak, legfeljebb felületet érzékelhetünk, semmit többet. A látás síkszerű képekről, ezek határolásairól, színeiről és árnyalatairól számol be, semmi egyébről. A tapintás szintén síkszerű felületeket, ezek irányváltzásait, érdességét vagy simaságát, meleget, vagy hideget hoz tudomásunkra, semmi egyebet. Az anyag, a matéria nem érzékelhető. Már pedig az ilyen primitív adatok nem felelnek meg az embernek, sőt még a magasabbrendű állatnak sem. Még: ez is térszerűen fogja fel az érzékelt formákat és számít ezek térszerűségével. Ámde a térszerűség formáit az érzéklet semmi formája sem szolgáltatja, mindenképp legfeljebb csak síkszerűt ad és ezeket a síkszerű adatokat az érzéklet annál kevésbé formálhatja át térszerű szemléletté, mert hiszen a sík bárminő halmozása csak síkhoz vezethet, sohasem a térszerűhöz; a harmadik méret nincsen adva az érzéklet tényében és a semmiből elő nem állítható. Már pedig jelen van, mert nemcsak az ember, de kimutathatóan már a felsőbbrendű állat is térszerűen szemlél, azaz az érzéklet síkszerű adatait – az érzéklettől különböző és az érzékletből nem származó – térszerű szemléletben foglalja össze. Ez a képesség, a térszerű szemlélet képessége, mely pedig szinte kötelezően lép fel az érzékiéinél, – már

nem érzéklet, hanem az organikus élet valami belső sajátossága, mely távol van az érzéklettől és arra képes, hogy a tetszés szerint felmerülő érzéki képhez idomuljon és ezek síkszerű adatait a maga sajátos térszerű tevékenységében egybefoglalja és áttekintse.

Feltűnő azonban, hogy míg az egyszerű érzéklet, amely közvetlen érintkezéssel leginkább közelíti meg a megismerendő formát: a praktikus élet számára legkevésbé használható, – legfeljebb síkszerűen primitív – ismeretképet ad, addig az organikus tevékenység, – mely már nem közvetlenül érinti az érzéki alakot, sőt tőle áthidalhatatlan távolságban van, – tértevékenységével, mely az érzéklet primitív adatait egybefoglalja, az érzékiéinek már sokkal használhatóbb képet nyújtja. A megismerendő eredetitől való távolodással tehát tökéletesebb, az eredetinek inkább megfelelő és a praktikus használatra alkalmasabb képet nyertünk.

Az így nyert képpel az állat már jól tájékozódik a térben és megfelelő ismeretképekre tesz szert. Az embernek azonban az így nyert kép sem megfelelő még. Hogy a természetet alaposabban megismerje, hogy a titokzatos eredetiről a tudomány számára tisztább és megfelelőbb képet nyerjen, szóval, hogy az eredetit jobban megközelíthesse, kénytelen tőle messzebb távolodni. A legtisztábban ugyanis akkor állítja elő az ismeretképet, a leghasználhatóbban úgy fejezi ki az eredeti lényegét, ha matematikai formulával, képlettel fejezi ki. A ter-

mészettudományok mind ide törekszenek, a természet tevékenységének titkát akkor vélik a legtökéletesebben megfejteni, s a legtökéletesebb ismeretképet előállítani, ha matematikai tételben oldják meg a jelenséget. A természettudományok határozott rendenciát árulnak el, s ideáluknak tartják, hogy tiszta matematikában oldódjanak fel.

A vegytani, fizikai vagy fiziológiai képlet volna tehát az eredeti természetformának legtökéletesebb és az emberi tudomány és technika számára leghasználhatóbb ismeretformája. Ámde épp ez a matematikai képlet esik legmesszebbre a megismerendő eredetitől. A matematika a naturától. És ha az érzéklet síkszerű és véges formái a legnagyobb halmozás mellett sem érhetik el és nem alkotják a térszerű és határtalanba játszó organikus tevékenységet, még sokkal kevésbé érnek el és alkotják a matematikai tétel minden térre érvényes, minden létformát magába foglaló és áttekintő tevékenységét. De a térbetöltő organikus funkció tetszésszerű halmozása sem érheti el soha és nem alkothatja a matematikai tételt, mely minden tér felett és minden lehető térforma felett érvényes. A matematikai tétel végtelen tartalma, az esetek végtelen számát és lehetőségét tekinti át és foglalja egybe és a végtelen nem tákolható össze a végesből. Ahogy Schmitt mondta: a gondolat királyi palástja nem foldozható össze az érzéki képek rongyaiból.

És itt felfedezte a materializmus alapbetegségét. Ez az alapbetegség a természettudományos módszer, amely jól bevált ugyan a természettudományokban, de nem vált be és nem is válik be abban a kutatásban, mely az élet eredeti alapformáit keresi. A természettudományos módszer ugyanis a természet eredeti jelenségeiről igyekszik hű képet, azaz hű másolatot nyerni. Természeténél fogva sohasem az eredetit állítja elő, sőt annál inkább távolodni kénytelen az eredetitől, minél helyesebb, megfelelőbb és használhatóbb másolatot, azaz ismeretképet akar nyerni róla és amikor a legjobb másolatot kapta, épp akkor áll legmesszebb az eredetitől. A természet titka a gondolatban oldódik legtökéletesebben. Viszont a gondolattörvényt, a végtelen esetre érvényest, nem szülhette a véges érzéklet. Maga a matéria sem érzékelhető és nem származhatott az érzékletből. A materia: gondolat és a materializmus, mely mindent az érzékelhetőből származtat: a gondolat tagadása.

Az élet istennőjéről tehát nem vonta le a leplet a materializmus. Sőt eltávolodott az istennőtől és megtagadta őt. A titok titok maradt s az őseredeti megközelíthetetlen. A fiatal Schmitt szomjúsága nem nyert kielégítést. Megnyugtató tudás helyett csupa kérdőjelet talált és még rosszabbat: a reménytelén ignorabimust.

És az egyházi dogmatika ellen sem szolgáltatott fegyvert a materializmus. Az egyház az őseredetit

tanítja, az Istenség titkát, «a hitet és megváltást, az élet értelmét, mindezt dermedt formában, a tekintélyhit sötét formájában és halálos merevséggel ugyan, de tanítja. És a materializmus sohasem juthat az élet forrásáig, sohasem lesz képes a holt tanítást életre kelteni, a szellem dermedt forrásait elevenre oldani. Hisz egyház és materializmus nem is ellenségek igazában. Jól megférnek egymás mellett. A támadó materializmus elselhódít kisebb területeket a tekintélyhittől, de ilyenkor az egyház hátrább vonul és jól elsáncolja magát. Kimutatta a tudomány, hogy a villám nem a haragvó Isten sújtó fegyvere, hanem természeti okon alapuló légköri tünemény?» Jó, legyen így. A villámot kiadom tehát arzenálomból, úgyse mégy vele semmire. Itt azonban megállok. Ide nem követhetsz, itt az őseredeti titok lakatját őrzöm s te idáig sohasem juthatsz.» így szól az egyház és igaza van. Ezek az ellenségek nem komolyan bántják, inkább mintegy kiegészítik egymást, sőt helyenként már szövetséget is kötöttek. Így a párisi »Action française« meleg és őszinte szövetségben áll már az egyházzal és egymás politikai törekvéseit nem éppen titokban támogatják. A példa már másfelé is érezteti hatását.

És ezzel egyszersmindenkorra hátat fordított a fiatal ember a materializmusnak.

A materializmus egyenesen azokra a formákra hívta fel figyelmét, amelyeket háttérbe szorított és

származékos formákként kezelt. Világosan látta, hogy a megismerő tevékenység, tehát a teret alakító organikus és a gondolattörvényt alkotó emberi működés nem származhatik az egyszerű érzéketből, a határtalanul gazdag, a végtelen nagy és finom formák sehogy sem vezethetők le a végeskorlátoltból. Csakis megfordítva lehetséges. Valamint a síkok halmozása nem vezethet a térszerű testhez, hanem inkább az egymást metsző térformák alkotják meg a síkot, mint metszéspelületet. Pontokból a vonal fel nem építhető, viszont a vonalak pontban metszik egymást és így létrehozhatják a pontot. A véges érzéki adatok tetszésszerű halmozása nem állíthatja elő az organikus képzelet határtalanba játszó terét, s a határtalanba törő képzelet sohasem juthat el a befejezett végtelenhez: a gondolat sajátosságához. Viszont a gondolat tere, a geometriai tér, magában foglal minden elképzelhető nagyságot és formát, az elképzelt nagyság pedig minden lehető érzéki térformát. Tehát a nagyobb, mely egyúttal finomabb is, az a priori. A gondolat a primer forma, melyből az organikus élet és az organikus forma, melyből az érzéki világ származhatott, mert az utóbbi formák az előbbiekben tartalmaztatnak és kimutathatóan adva vannak, mint pont a vonalban és nem megfordítva.

Ilyképp a primer formák elsősorban a gondolkodás – megismerését tűzte ki feladatául. Itt, a lehető tökéletesben akarta az őseredetit kutatni.

mit a primitív formákban meg nem talált. Természetes reakció hajtotta az ellenkező táborba. És ebbe az irányba sarkalta őt a tudomány ellenőrizhetőségének kérdése is, ami nélkül igazi tudományt nem tudott elképzelni.

Észre kellett vennie, hogy a materialista irány alapján ellenőrizhetetlen. Az irány különböző gondolkodói az ellenőrzött és ezzel leszögezett valóságot, vagy törvényt egyhangúlag objektívnek mondják, megkülönböztetésül a kellőn nem ellenőrzött és így általános elismerésre nem jogosult jelenségtől, vagy törvénytől, mely az előbbivel szemben »csak« szubjektívnek nevezhető. Az objektív és szubjektív valóság megkülönböztetése általános ugyan ebben a tudományban, de értelméről a tudósok igen eltérő és mindig zavaros választ adnak. Az objektív és szubjektív értelmét Schmitt látta meg először tisztán és ha egyéb érdeme sem volna, ez az egy meglátása biztosítaná helyét a gondolkodás történetében. Meglátta, hogy az eredetit soha el nem érő, mindig csak másolatokat készítő természettudománynak praktikus szempontból lényeges kérdése az, hogy hű és használható másolatot nyert-e az eredetiről, vagy kevésbé hű, kevésbé használhatót, esetleg egészen elhibázottat. Objektívnek az elsőt nevezi, szubjektívnek a másodikat. Célja ugyanis a természet megismerése és kihasználása és ebből a szempontból helyes, hogy ezt a kérdést lényegesnek, sőt döntőnek tartja. Ámde a

lét elfogulatlan kutatójának, az eredetire törőnek egészen mindegy, hüse a másolat, vagy nem hű, mindegy az is, hogy egyáltalán másolatról van-e szó. Az eredeti éppúgy tény és valóság, mint a másolat, a jó másolat nem kevésbé, mint a rossz, vagy semmilyen másolat. A materializmus tehát teljesen eltévesztette az utat, mikor a másolat hűségének kérdését, ezt a speciálisan természettudós mányos gyakorlati kérdést felcserélte a létezés kérdésével. A lét kutatójának a létezés kérdése a fő, a döntő kérdés. Létezik-e a jelenség, vagy nem- Ez az egyedül döntő. Ha létezik, meg kell előtte hajolni és számolni kell vele minden körülmények között. A másolat kérdése kell, hogy egészen el- essék, mert a tény akkor is tény és a lét formája, ha jó, akkor is, ha rossz másolat, sőt akkor is, mikor nem is másolat, hanem eredeti. Ha van mód az eredetihez jutni, csak a tény feltétlen elismerése vezethet oda, a materializmus módszere azonban egyenesen eltávolítja az eredetit és elzárja utunkat, mert hiszen a legobjektívebb tétel áll legmesszebb az eredetitől. A lét kérdését kutatónak semmi joga arra, hogy a tényeket rangosztályokba sorozza, hogy egyiket érvényesebbnek, a másikat kisebb érvényű- nek, vagy éppen érvénytelennek nyilvánítsa. Mert a tény a létezés szempontjából egyformán tény, egyformán súlyos és rangos, akár hasznos, akár használhatatlan a természettudomány részére. Mikor a materializmus a szubjektív és objektív tény meg-

különböztetésével rangosztályokba sorozza a tényeket; erőszakot követ el rajtuk és elzárja a megismerés útját. És ezt az eljárást nevezi tudományos ellenőrzésnek.

A materializmus véglete így kihívta az ellenkező végletet: az idealizmust. Plato, Kant és a német ideálfilozófusok: Fichte, Hegel, Schelling vonták most magukra a fiatal Schmitt különös érdeklődését. Hegelről írta pályanyertes tanulmányát, bár még szenzualista szellemben. Ezek a gondolkodók az emberi szellem, a gondolat titkaiba avatták be-öt. A megismerés tárgyává maga a megismerő, a természet titkait felderítő szellem lett. Az életnek az a formája, mely az embert emberré teszi.

Azt kereste, amit Diogenes keresett és aminek megismerését a nagy Sokrates a legelső feladatnak mondta.

És itt meg is találta az őseredetit. Az emberi gondolat, amely legtisztábban a számtan, mértan és logika törvényeiben mutatkozik. Ezek a törvények Önmagukon alapulnak, idő és tér felett érvényesek és kötelezők minden gondolkodóra. Ezek a törvények és közöttük a legkisebb is az esetek végtelen lehetőségét foglalja egybe egyetlen szempillantásban és ezzel kimeríti a végtelent. Bizonyos, hogy a törvény valamelyik időpontban válik aktuális ismerétté, de ebben az időpontban kétségtelenné válik egyúttal az is, hogy a törvény érvényes volt és lesz mindenkor és minden időre és térre kötelező.

Nincs külön megokolása. Az egyszer egy azért egy, a mennyiség azért egyenlő önmagával, mert így van és- nem lehet másképp. Önmagában hordja első és végső okát. Ő maga a végső ok, a születetten és halhatatlan. Nem hasonlít semmire, felette áll a fizikai világnak és ez a világ mégis engedelmessé válni kénytelen neki. Az emberek fegyverként használják, hogy meghódítsák vele a világot. De a gondolat nemcsak fegyverként, nemcsak pusztán eszközként használható, a gondolat úgy is szemlélhető, mint adott tény, mint őseredeti és hasonlíthatatlan élettevékenység. És éppen ez az élettevékenység teszi az embert emberré. Nem a fizikai test, mely nagyjából az állathoz hasonló, nem a képzelet, mely az állatéval közös, hanem a gondolat az a különös forma, mely az embert minden más élőlénytől élesen megkülönbözteti, egyúttal minden más lény fölé emeli. A tér és idő is a gondolat formái, azonosak a gondolattal és így az emberrel. Az ember a tér, az ember az idő. Sokkal inkább, mint testi tevékenység, mert a gondolat az ő megkülönböztető jele. Nem »én gondolkodom«, mert az én azonos a gondolkodással, tehát helyesen: a gondolkodás én vagyok, Nem: »Gondolkodom, tehát vagyok«. Nincs mit következtetni. A tény adva van: a gondolat vagyok.

Tehát az ember, az őseredeti, az őseredeti, akit keresett. Az ember a maga gondolkodó formájában, az ember, aki a törvényről tud, és tud a törvény

tér és idő felett álló érvényességéről. Az ember a lét titka, mint törvény ott állt a teremtés forrásánál és jelen van mindenütt, mint szemlélet, látás, világosság, mely nem erről a véges fizikai világról való, de világossága ennek a világnak.

És mindez tény. Őseredeti adott tény. Hogy eltörpül ezek mellett a tények mellett a materializmus kicsinyes erőlködése, oknyomozása, mely a végső okhoz sohasem vezethet, célkeresése, mely a végső eélt el nem érheti, kínos következtetései, melyek biztos eredményt nem adhatnak, kitalálásai, melyek bűvészi varázslattal akarják pótolni a felfedezést: a tény adottságát. És épp ezért, hogy nyüzsög benne a tények megmásítása, elferdítése, elhallgatása, eltüntetése. Az idealista pedig gyermekszemmel állapítja meg a tény létezését. De ez a gyermekszem, az az állító naivitás mindenütt jelen van tér és idő fölött.

Ezek a korunk emberétől oly távoleső tanítások rendkívül termékeny talajra találtak a fiatal gondolkodóban. Mindjárt felfogta, felismerte az őseredetiényt és életformát teljes jelentőségében. Sokat köszönt az ideálfilozófiának. Szabadulást a kicsinyes és reménytelen küzdelemből, emelkedett és világos álláspontot, az őseredeti létformák megismerését. Sokat, de érezte, hogy mégsem mindent.

Az egyház ellen most már hatalmas fegyverre tett szert, de nem döntőre. A mindenütt jelenlévőt, az öröktől fogva valót, a természet urát már meg-

találta a gondolatban, az egyszerű matematikai törvényben. Ez a tagadhatatlan tény már egyedül is megostromolta az egyház Olympusát és elfoglalta Istenének helyét. Ez az Isten a gondolat alkotása, ember teremtménye. Magán hordja menthetetlenül az emberi gondolat bélyegét, a geometriai tér és számtani törvény alakját. Es a gondolat tisztább az egyház Istenénél, mert ez a képzelet háborgó elemeivel van vegyítve. A gondolat mindenütt jelenvaló, örökkévaló és mindenható, anélkül, hogy hiú vagy bosszúvágyó volna, anélkül, hogy imádatná magát és gyarló teremtményeit az ő megsértése címén az örök büntetésre küldené. Csakhogy hideg-rideg ez az örök forma, fázik tőle az ember és nem hajlandó előtte leborulni. Hiányos. Minden fénye mellett sem képes az emberi kedélyt betölteni, felmelegíteni, áhítatra hangolni. E részben hátrányban van az egyház Istenével szemben.

Ámde a baj nemcsak itt volt. A fiatal ember éles tekintete sok hiányt, sőt gyógyíthatatlan betegséget is fedezett fel az ideálfilozófiában. Mindenek előtt a fizikai, a véges világ hiányzott belőle. A tények tisztelete mélyen gyökerezett a fiatal tudósban, fázott a hiánytól. Hisz itt van a fizikum teljes eleveenségében kétségtelenül és тұrhetetlen, hogy az idealisták a gondolat végtelen éterében oszlatják föl.

Plato és Schelling eltűntették a fizikumot, valamint a materialisták a gondolatot. Illetve leszállított-

ták a létezése fokát, szubjektív tényé degradálták ellentétével szemben, amelyet viszont elsőrendű, objektív tényként toltak a szemlélet elé. Pedig egyik éppúgy, épp azon a jupon létezik, mint a másik. Az egyik az érzéklet, a másik a gondolat ténye. Hogy a fizikum csak annyiban léteznék, amennyiben gondolatunk tárgya? Nem lehet, mert gondolatunk tárgya éppúgy valóság, bár másnemű valóság, mint a fizikai forma. A gondolat ténye másolata lehet az érzékinek, de nem azonos vele és mindenképpen két rendbeli tény van a kérdésben. Hogy csakis a tudatnak tartalmáról van módunk és jogunk beszélni és a fizikai formáról csak úgy, amennyiben tudatunk tárgya? Lehet, de ez nem változtat a tényen, hogy más a tudatunk tárgya és más az érzékelhető forma és hogy mindkettő egyenlő jupon létezik.

Schmitt nem engedte elsikkasztani az érzéklet tényét, bár egyelőre maga is áthidalhatatlannak látta a véges és végtelen között tátongó örvényt. És az emberben mégis egyesülnek ezek a szélső ellentétek. Az ember, mint gondolkodó végtelen, mint testi valóság azonban véges. És az emberi öntudat mégis egységes. Ez is tény. Az Én egynek, egységesnek, egésznek érzi magát. A szemléletben azonban képtelen volt helyreállítani ezt az egységet. A filozófia mindkét végletes irányában meg van a törekvés ennek az egységnek helyreállítására, azonban mindegyik csak tények eltüntetése, le-

tagadása, vagy lefokozása útján képes rá. A materializmus az élet lényegét egyszerűen végesnek, az idealizmus egyszerűen végtelennek mondja és így eltüntetvén a másik kvalitást, a valóságnak meg nem felelő szemléletegységet állítanak elő. Az idealizmus valószínűbb álláspontot foglal el az ellentétes formák származása kérdésében. Elméletileg ugyanis nem lehetetlen, hogy a véges a végtelenből származik. Csak a megfordítottja, a materializmus álláspontja lehetetlen. De ezzel a kérdés nincs eldöntve és az egységes emberi érzésben egyesülő ellentétek, a szemléletben és ezzel az öntudatban kiegyenlíthetetlen harcban állnak egymással.

El kellett hát fordulnia az idealizmustól is. Csakhamar meggyőződött arról is, hogy a dualista rendszerek sem oldják meg a kérdést, a fő, a legnagyobb kérdést: a szemlélet egységes problémáját. Az ellentétek fentartása, leszögezése, a tényekhez való hűség helyes ugyan, de nem megoldás. A dualisták azonban még a tények szigorú leírását sem tartják szükségesnek és zavaros fogalmakat pl. anyag és erő – állítanak egymással szembe.

Pedig épp ebben a kérdésben látta meg és fedezte fel Schmitt korunk alapbetegségét, minden szenvedésének kútforrását. A modern ember, az uralkodó materializmus rabja, ki tudatában végtelen, öntudatában pedig véges, kell, hogy ellentétben álljon önmagával. Ez a belső ellentét és meghasonlottság

világosan mutatkozik a modern ember gondolatvilágában, akarásában és tetteiben. Gondolatvilágán féregként rágódik a kétség, a bizonytalanság, mely az »ignorabimus«-hoz vezetett és ettől homályos a látár.a, bizonytalan az értékbecslése, akarása, életcélja, tettei. Hinni már nem tud, megismerni még nem képes. Mint valami magasabb szeszély lapdája hányódik az eseményekkel. Mikor kicsiséggel foglalkozik, érzi, hogy nagyinak született, érzi a korlátozottság fájdalmát, – és mikor nagyra tör, – viszont kicsiségét, gyengeségét érzi. A nagyot a kicsiben keresi, majd a kicsit a nagyban, de egyiket se találja, csak az ellentmondás és a reménytelenség ásít rá a kérdések mélyéből. A kor embere és ezzel a kor maga meghasonlott önmagában. Tolstoj új vallást keres, Nietzsche beleőrül a véges öntudat és végtelen tudat ellentétébe, Ibsen, a költőjós, a modern ember tragikus belső meghasonlottságát testesíti meg drámáiban. Schmitt meglátja és hirdeti, hogy a mai emberfaj szörnyű tragédia előtt áll.

Az idealizmus sem segített az emberen. A végtelen öntudatot megteremtette ugyan és egybehangolta a végtelen tudattal, de a véges világ el-tüntetése, letagadása árán. Mit ér az ilyen harmónia, mikor az ember mégis csak a földön jár, súlya van és állati teste- A megtagadott valóság tragikusan érezteti erejét. Az idealista a szabad éterben száguld az öntudat szárnyán, nem látja a földet ezt a kemény

brutális valóságot és épp ezért megbotlik az első göröngyben. Az idealizmus ténytagadása a materializmus karjaiba kergette a modern embert, ahol kevésbbé véli érezni a ténytagadás tragikumát, mert az itt tagadott valóságok, a szellem valóságai kevésbbé eleven, kevésbbé brutális valóságok, bár tagadásuk nem kevésbbé tragikus.

A kérdés – a véges öntudat és végtelen tudat ellentété – fenyegető sötéttségével és egész megoldást követelő súlyával nehezült a fiatal Schmittre. Most már ki volt jelölve a feladata. Ettől kezdve ennek a rejtélynek a megoldását vallotta élete céljául és hallatlan kitartással és a kiválasztottak erejével szolgálta is mindvégig.

IV. FEJEZET.

A filozófia csődje. Az elfogulatlan szemlélet következményei.

Tisztán látta, hogy a filozófia nem oldhatja meg a kérdést. A filozófia csődöt mondott. Már az a tény, hogy fogalmakkal dolgozik, melyek nem a tiszta tényt jelzik, hanem a tények zavaros és heterogén sokaságát, avagy a tények helyett tévesen Önmagukat jelzik, – megoldhatatlanná teszi a helyzetet. A fogalmak más-más filozófusnál más-más ténycsoportot jeleznek és így valóságos bábeli nyelvzavar uralkodik köztük. Különösen az idealisták tévedtek el a fogalmak labirintusában és Hegel már egészen elfelejti, hogy tények kutatásáról van szó s tények leírása helyett elmélyed a fogalmak leírásába, csoportosításába, vonatkozásaiba és ezzel a tények természete helyett a fogalmak természetét tárja fel akaratlanul. A fogalom alapjában csak arra való, hogy tényeket, valóságokat jelezzen, csak eszköz tehát és csak úgy használható, ha egyminőségű tényeket jelez és foglal egybe. Az a fogalom, mely például véges és végtelen formákat egyaránt jelöl,

már alkatában zavaros és csak arra jó, hogy további zavart okozzon, ahelyett, hogy a külön kvalitások éles megkülönböztetésével a helyzet tisztázását elősegítse. A filozófia pedig tele van ilyen zavaros fogalmakkal. Kant például a teret kizárólag a gondolat alkotásának mondja és szerinte a gondolat tevékenysége határozza meg a tárgyak alakját. Bár Kant géniusza mélyen világította meg a kérdést, mégis alapos zavart okozott, mert a tér fogalmát összezavarta a tér tényével és valóságával, az általa alkotott térforgalom pedig nem fedezte tisztán a tér valóságát. Tér, mint valóságos élettény, mint pozitív élmény, kétféle van ugyanis: véges és végi telén. Véges a képzelet tere, mely meghatározott, vagy meghatározható egyetlen középponttal és ettől eltérő határokkal bír. A képzelet ugyan tetszés szerint tágíthatja és halmazhatja tereit, bár átléphet minden határt, mégsem érheti el a végtelent és az aktuális kép mindig véges marad. Végtelen azonban a másik, a gondolat tere, a geometriai tér, mely Giordano Bruno meghatározása szerint mindenütt jelenlévő középponttal bír, melylyel a perifériák egybeesnek, lévén a határolás bármely pontja egyúttal hiba nélkül középpontnak is tekinthető. Kant nyilván csak az utóbbi formára, a speciálisan emberi tevékenységre gondolt, amely valóban alkot is formákat. Ámde a képzelet véges tere is formalkotó tevékenység és kétségtelen, hogy az állat is tájékozódik a térben és megkülönböztet formákat;

ehhez a tevékenységhez nem szükséges a gondolkodás, elég a képzelet is. Persze a gondolat tere végtelenül különbözik a képzelet terétől, de a Kant fogalmazásában ez a különbség elsikkadt, a nagy gondolkodó csak zavaros térfogalmának természetét adhatta, a teret azonban, mint élményt és valóságot, nem mutatta be, Ilyen és hasonló zavaroktól nyüzsgő a filozófia.

Valósággal új nyelvet, új, és csakis tényeket jelző fogalmakat kellene hát alkotnia, hogy a zavart megszüntesse. Ámde a filozófia így sem volna alkalmas a nagy probléma megoldására. A filozófia diszkreditálva van, mert végleg eljegyezte magát – a história a folyamán egybeforrt – a spekulálással. Speculum tükröt jelent és a filozófia történeti alakjához és természetéhez híven, az őseredetinek mindenkor csak a tükörképét állította elő, de magát az őseredetit sohasem ragadta és rögzítette meg. Nemcsak a materializmus esett abba a fonásába, hogy másolatok alkotásával vélte az eredetit előállíthatni, az idealizmus is ebbe a hibába esett, hogy a már megragadott eredetit kiejtette kezéből és másolatként kezelte. A nagy Kant például a gondolat őseredeti ténye mögött bujkáló »Ding an Sich«-et keres, valami megközelíthetetlen eredetit, melynek a gondolat csak pusztá tükre, másolata volna? Kereste a paripát, melyen lovagolt. És egyetlen idealista sem tudott ettől az évezredes tévedéstől szabadulni. Az eredendő hiba a természettudományos

módszer, melyet a filozófia öntudatosan, vagy öntudatlanul mindenkor alkalmazott, amelylyel egyre távolodott az eredetitől s ha a kategorikus gondolattal el is érte azt, nem foghatta és nem rögzíthette meg, mert ez a szerencsétlen módszer az eredetit is csak tükörképnek tüntette föl és ezzel a cél elérését lehetetlenné tette. Pedig az eredetit meg kell ragadni és meg kell tartani, hogy a további nagy feladat – az életformák ellentéteinek megoldása – megközelíthető legyen.

A filozófiát és minden irányát kivétel nélkül és elejétől végig annyira jellemzi a természettudományos módszer, a filozófia annyira összenőtt már ezzel a módszerrel, hogy ma már el nem választható attól. A filozófia tükrözéssel való játékház oknyomozás, kitalálás, következtetés, tényeltüntetés és átváltóztatás bűvészete, csodálatos, pompás légvárak gyűjteménye, de tükörpalotái nem a tények szilárd alapján épültek, hanem a mesék kacsalábon forognak szüntelenül. A filozófia már nem fejlődhetik és nem alkalmas arra, hogy a végső kérdéseket megoldja, ezeknek az élet érzéki elemeivel való harmóniáját megteremtse.

A filozófia kritikáját később meg is írta Schmitt. Ez a műve a legisztabb és legnagyobb.

Ezen a ponton bizonyossá vált, hogy végleg el kell fordulni a filozófiától. Meg is tette habozás nélkül és ettől fogva valósággal sértésnek érezte, ha filozófusnak nevezték.

V. FEJEZET.

A régi gnózis. A szemlélet mint élet és megismerés. Gnózis és egyház.

Elülről kellett hát újra kezdenie a nagy munkát. A megoldás még igen határozatlanul lebegett előtte. Es még nem adta fel a reményt, hogy az emberi gondolkodás történetében rokonára bukkanjon. Lehetetlennek tartotta, hogy egészen egyedül álljon. Végigkutatott, tanulmányozott mindent a legrégibb történeti emlékekig. Lázás munkáival töltötte napjait, az egyház elleni tartozása sem hagyta nyugodni. És ismételten felmerült benne a sejtés, hogy szellemi rokonait az egyház által üldözöttek közt kell feltalálnia.

Kutatása eredménnyel járt.

Az ókor és a középkor elejének töredékes emlékei, különböző idők és népek elszórt hagyományai közt a gondolkodásnak valami egységes irányzatára akadt, amely ezeknek a töredékes emlékeknek egyetlen szellemi forrására utalt. Ebben az irányzatban adva volt a törekvésnek az a módja, a kutatásnak az az iránya, a meglátásnak az a mélysége, a leírásnak az a művészi tisztasága, a valóságnak az a

gyermeki megbecsülése, amit kutatott. A megismerő akaratnak ez a módja felbukkan már az ókor kezdetén a legrégebb feljegyzésekkel, az egyiptomiaknál, perzsáknál, görögöknél, zsidóknál a kabbalista tudományban, hatalmas lendületre jutott a kereszténység első századaiban Basilides, Valentinus és Manival. A tan hívei különböző világrészekben, jobbra egymást és egymás tanítását nem ismerve éltek s a későbbi felületes kutatás különböző vallási szektának tekintette őket és híveiket. Ezek a székták csak abban egyeztek meg, hogy mindenütt elletétben állottak egyházukkal és túrniök kellett az elismert egyház üldözését. Ebben azonban csak külsőleg hasonlítottak egymásra. Lényegben ai jellemzi őket, hogy a parancsolt hittel szemben a megismerés parancsának engedelmeskedtek és ezért a hívektől való megkülönböztetésül más elnevezést vettek fel. A kereszténység kezdetén gnosztikusóknak (megismerők) nevezték magukat. Az egyház, – bár kezdetben megbecsülte ezeket a nagyszellemű tagjait, sőt némelyikben püspökét tisztelte – csakhamar észrevette, hogy ez az irány veszedelmes ellensége a tekintélyen alapuló hitnek, hereziának nyilvánította és azután eszerint bánt is vele és híveivel, A gnózis a benső emberben keresi az őseredetit, az élet forrását, magát az Istenséget. A kedély mélységeinek legmélyére furakodik s az isteni életet itt fedezi fel s egyedül itten látja és érzi, nem az emberen kívül. Az örökkévalóság alakjai, a

teremtés, az igazság, a szabadság, a szeretet, a megváltás, mint tények, mint a bensőség eleven fényei élnek és szüntelen fakadnak az isteni életből, a bensőség örök forrásából. Nem fogalmak pusztán ezek az alakok, a fogalom merev jelzőtábla csak – megélések ezek, eleven tevékenységformák, mik úgy aránylanak a fogalomhoz, mint a szeretet meg- és átélése a szeretet fogalmához, az élet véres elevenisége a hideg rajzhoz. A keresztény gnózisban a Krisztosz is örök forma, az örökkévalóság élő alakja az emberkedélyben, mely a véges életműködések eleveniségét az örök formák halvány ereibe ömleszti át, így eleveníti meleg kedélyritmusá a rideg gondolatot, fénné a sötétséget, látóvá a vakot, elevenné a holtat. Ezek a Krisztus csudái, mik a religio bensőségének szent földén és nem Galilea téréin játszódnak le. A Krisztosz a megváltó szeretet alakja, ő az örök feltámadás, a kedély mélységeinek fellobogása, a külső élet elme-lyülésének, az anyag istenülésének útja, a fejlődés összekötő lánc és igazsága. Az egyházi dogmák merőben külső szimbólumok, mögöttük a gnózis eleven formái élnek. Ami az egyház tanításában merev külső parancs és tekintélyhit, a gnózisban benső sarjadás, misztikus virágzás. A holt fára feszített Jézus a kedélynek az az állapota, melyben, a gondolat benső tüzetől elhagyatva halálosan megmerevül. A gnosztikus nem borul le a feszület előtt, mert csak az élő Krisztosznak él, az eleven megváltó

szeretetnek; az élet az ő kedélyében legyőzte a halált és feltámadott. Az egyházi tanítás a kedély eleven életének, az ember isteni ritmusának holt szimbóluma csupán, de egyúttal merev ellentéte és halálos ellensége is. Ellensége, mint életnek a halál. Pokol és mennyország sem külső terek, hanem emberi kedélyállapotok, az öntudat és lelkiismeret benső formái és eleven tényei. Az életelevenség a legmélyebb formákban a leghalkabb és leghalványabb, mert a teremtés az isteni magot legszélsőbb elemeibe: a legfinomabbat az élet legdurvább burkolatába lövelte ki és ezzel a natúrában összpontosította az energiákat. Az egyetlen és legbensőbb élettartalom – az energia – az isteni élet feszült teljességéből az életformák különböző minőségein robogott alá a fizikai formák tompa és zárt elemeibe. A fejlődés hivatott arra, hogy a natura tompa és véges kvalitásában feszülő erőket a felette tornyosuló különböző és fokozatos létqualitásokon át az isteni fény és meleg végtelen és szabad formáiba szívja fel. Ez a felszívódás mind magasabb qualitások ébredését, elevenedését jelenti. A természetben ez a tendencia az energia elsugárzás és felszívódás tényében – mely tény a célszerűség elvében tükröződik –, az ember benső életében pedig a megváltás formájában kíván érvényesülni. A teremtés és megváltás az Istenség ki- és belélegzése. Osritmusai a létnek: a teremtő férfi és megváltó női ősalak örök egymástkeresése, lebomlása és f elemeiké-

dése örök ölekezésben, melynek mélyén a történelem dicsősége megfogán és amelyből új, meg új kultúrák születnek és lobognak fel az örök ifjúság játékos erejével, az örök tavasz rózsaszínében.

A gnózis nem filozofál, hanem éli a szemlélet életét. Nem egyszerűen gondolkodás, de belső megvalósítás is, melyet nyomon követ a külső cselekvésformák ilyértelmű megszervezése. A gnosztikus a megváltás harcosa, aki jól tudja, hogy a megváltás belső fejlődésforma, amely külső eszközökkel, erőhatalommal nem kényszeríthető ki. A gnosztikus ezért a feltétlen szelídség embere, fegyvert fogni nem akart s ezzel a kemény, hajthatatlan meggyőződésével, – melyért mindig kész volt életét áldozni – a hatalmas régi Róma legveszélyesebb ellenségévé vált. A szervezetlen őskeresztények a gnózis hatása alatt állottak és ezért nem fogott rajtuk a Cézárak hatalma. Később, mikor egyház és állam felismerték a tan hasonlíthatatlan veszélyességét és látták, hogy az üldözés nem csökkenti, inkább növeli hívei számát és erejét, a zseniális Konstantin császár páratlanul ügyes sakkhúzással segített a veszedelmen. Államvallássá tette a kereszténységet, ami által a keresztények megszervezhető pártját megnyerte és meg is jutalmazta, ellenben a testvériség hitét valló, a semmiféle külső szervezést el nem ismerő, s csupán a szeretet élő kapcsával egybefűzött gnosztikusokat tüzzel-vassal pusztította, most már az államilag elismert

és köztekintélye emelt egyház segítségével. A hatalomra jutott egyház egyetlen szekta ellen sem fejtett ki hasonlóan következetes és kíméletlen erőszakot. Sikerült is tökéletesen kiirtani őket; annál is inkább, mert nyíltan vallották tanaikat és példátlan nyugalommal tűrték a vértanúhalált. Alaposan végzett munkája után az egyház intő iratokat bocsátott ki, különösen Ireneusz püspökkel készítettett egy nagyobb szabású vitairatot ez ellen a veszedelmes herezia ellen, melynek képviselőit már előzőleg legyőzte a máglya, kerékbetörés és elevenennyúzás érveivel. Az Ireneusz műve elferdítve ismerteti a gnosztikus tanokat, egyúttal együgyű értelmetlenségnek állítja azokat az egyház intencióijához híven. Pedig ezenkívül alig maradt forrásmunkája a tannak, mert az egyház példátlan buzgalommal járt el a veszedelmes feljegyzések kikutatása és elégetése körül. Gyér maradványokból és az újonnan felfedezett „Pistis sophia” feliratú töredékből, valamint János evangéliumából – melyet már a régi egyház is gnosztikus evangéliumnak nevezett, és olvasni eltiltott – kellett Schmittnek ezt a magvaszakadt tanítást rekonstruálnia. Mégis tökéletesen sikerült ez a munkája, miről a »Gnosis« címmel írt két vaskos kötete tanúskodik. Ebben a munkájában egyúttal az egyházzal is leszámolt, tartozását megfizette. Éles temperamentummal, a szabadság- és emberfejlődés féktelen szerelmével, mégis a tárgyszerűség szigorú és nemes határai között.

VI. FEJEZET.

Gnózis és tudomány. A tudomány követelményei. Új feladatok.

Íme, megtalálta már az őseredetit és el nem bocsátotta többé. Leszögezte az örökkévalóság tényeit, állandósította benső megélésüket szemléletben és kedélyben. És megtalálta szellemi őseit is, kik a létező formák szélsőségeit, s ezzel a modern emberben örvénylő ellentéteket eleven életárammal kapcsolták össze, akik a teremtés és megváltás hídját felfedezték és akik a fejlődésben a világekorszak értelmét és irányát felismerték és ezen az úton magas öntudattal jártak. Nem kételkedett, hogy ebbe a tanba kell kapcsolódnia és a középkorban elejtett fonalat fel kell vennie, mert ez a tan a tények biztos talaján áll, betölti és megnyugtatja az emberkedélyt, egységes és világos útját nyitja meg a fejlődésnek, új korszakát a kultúrának.

Ebben bizonyos volt. Annál súlyosabb új kérdések és feladatok tornyosultak most eléje.

A tan ugyanis mitikus képekbe, allegóriákba, példázatokba burkoltan, korának megfelelően az evangéliumok nyelvén, az egyszerű földművelők és halászok értelmiségéhez mértén nyilatkozott meg. A költői képek azonban legfeljebb szórakoztatják korunk emberét, a hasonlatok legfeljebb gyönyörködtetik. Nem elég hát a gnózis ismertetése, nem elég szórakoztatni, talán gyönyörködtetni a modern embert, meg kell törni őt, látása elé kell kényszeríteni az igazságot, mint a számtan tételét, amelyhez kétség nem fér, mit elfogadni kénytelen. A modern ember csak a tudomány előtt hajol meg. A feladat tehát világos, bármily nehéznek lássék is: a tudomány formájában kell a gnózist előadni. A tudományhoz azonban módszer is kell. A filozófia módszere alkalmatlan. Meg kell tehát teremteni az új tudományos módszert is, amely az eredetire törjön, ne a tükörképére. És meg kell teremteni az új nyelvet is a filozófia nyelvzavarának teljes mellőzésével. Meg kell teremteni a kifejezés tisztaságát, szabatoságát. Új fogalmakat kell alkotni, melyek az új tényeket fődjék és ne fődjenek se többet, se kevesebbet.

Schmitt habozás nélkül fogott a súlyos feladatok megoldásához. Kimerítő életprogramot alkotott, nagyot és vakmerőt és egyenesen és hűségesen be is tartotta azt.

VII. FEJEZET.

Schmitt és az állam. A politika. »Az ideális anarchista«. Visszatérés a tudományhoz.

Közben azonban újabb megrázkódtatás érte, hasonló ahhoz, amit bimbózó gyermekkedélye egykor az egyház merevségétől szenvedett el. Hasonló és még elemibb hatású, mert a csapás lelkének azon a pontján érte, ahol még sajtott a régi seb. Ezúttal az államhatalommal jutott összeütközésbe.

Munkái ugyanis egymásután jelentek meg Németországban, s különösen az egyház kérlelhetetlen kritikájával s ezzel kapcsolatban a szabad eszmék eleven hirdetésével keltettek feltűnést. Ez a feltűnés a német kormánynak kellemetlen lévén, diplomáciai úton megkereste a magyar kormányt, hogy hivatalnokának – Schmitt ekkor még államhivatalnok volt – irodalmi tevékenységét fékezze meg. Schmitt főnöke, egy akkori magyar miniszter – kinek nevét hadd fődje jótékony feledés – anélkül, hogy az ügy mibenléle felől meggyőződést szerzett volna,

haladéktalanul felszólította Schmitet, hogy irodalmi működését hagyja abba, avagy az államszolgálatról mondjon le. Schmitt habozás nélkül az utóbbit választotta. A »Magyarországában nyílt levélben tette közzé lemondását és lemondása okait. Lemon-
dott egyúttal állami nyugdíjáról is, hogy az állam irodalmi gyámkodásától végképp megszabaduljon. Megrendülve érezte, hogy hallatlan igazságtalan-
ság esett rajta. Legtisztább, legnemesebb törekvéseitől tiltotta őt el az állam. Az állam súlyosan vétkezett, a legsúlyosabban, mert a fejlődés, az emberi nem haladása ellen vétkezett. Mert a tisztító szabad gondolatokat torkára forrasztotta, mert óriási hatalma-
val a tollát, a legtisztább szerszámát akarta kezéből kiütni, s mert ez nem sikerült, hát ártatlan családja-
nak kenyerét vette el. A mélyen elkeseredett író előtt úgy tűnt most fel az állam, mint valami szervezett rablóbanda, amely csak a zsákmányával törődik, s ezért élő milliók vérért, de még ennél is nemesebbet a születendők szellemi felszabadulását is feláldozza. Gondolkodás nélkül, tisztán rabló-
szervezetének ösztönszerű gesztusával megakadályozza a gondolat közlését, az eszme hirdetését és ezzel elpusztítja a jobb jövő egyedüli zálogát. Az elkeseredés a magyar alföldre üzte a gondolkodót, ahol úgy remélte, életerős, egyszerű és fertőzetlen népet kell találnia. Lapot alapított »Állam nélkül«
címmel, anarchistának vallotta magát, bár minden erőszak ellenségének. De az egyén erőszakos

cselekedetét mégis könnyebben bocsátotta meg, mint az államét, mert ez egy nagy közösség fejlődésének előmozdítását hazudja céljának és az egyénhez képest aránytalan hatalommal rendelkezik. Az emberi együttélés ideális formáját csak állam nélkül tudta elképzelni, ahogy az őskeresztények megvalósították^ akik minden külső erőszakszervezet mellőzése mellett egyedül a szeretet és kölcsönös segítség belső parancsainak engedelmeskedtek. Ez az ideális anarchia. És a gondolkodó elfordult hazája értelmiségétől, melyben – úgy érezte – nagyon csalódott és a föld népéhez fordult, mint egykor Jézus és beszélt a néphez szabadságról, szeretetről, új és nemes vallásról, mely tiszta és egyszerű és isteni alakká magasít minden egyes embert, hogy az ember csak egymás előtt boruljon le, de külső hatalom előtt soha. Hirdette a szeretet mindennél nagyobb hatalmát és a nép áhítattal hallgatta a gondolkodót.

Érdekes, hogy évtizedek múlva, a már rég idegenbe vetődött író még mindig kapott ákombakomos leveleket az alföld egyszerű népétől, – az öregektől, kik nem feledhették őt. Ezekben az írásokban szüntelenül kérik, hogy térjen vissza közéjük, hozzon nekik vigaszt, mert igen egyedül állnak és csak benne bíznak. Az agg író mindig megindultan szólt ezekről a levelekről.

Agitálása nem maradt hatás nélkül, sőt vészedeímes körökben kezdett tovagyűrűzni. Bár mindig azt hirdette, hogy csakis erőszak nélkül és krisztusi

szelídséggel lehetséges az elnyomottak felszabadításáért küzdeni, mégis a reakció érdekeltejei ügynökeik útján szüntelen lázították, a tömeget, hogy azután a mozgalmat veszedelmesnek és Schmittet lázítónak tüntethessék fel. Az államhatalom most már természetesen tovább üldözte őt, – fotográfiája a rendőrség albumába került, majd esküdszék előtt kellett felelnie államellenes írásáért. Ragyogó védőbeszéde – melyet ki is adott – elragadta az esküdteket. Felmentették az író, akit ez a felmentés nem kevésbé lepott meg, mert számolt azzal, hogy agitálása igen kellemetlenül érinti az esküdti székben tekintélyeskedő nyárspolgár-osztályt. Az ügyészség azonban jónak látta a többi ellene beadott feljelentést is visszavonni. Üldözésével mindazonáltal nem hagyott fel a kormány és egyre terhesebben nehezült a feltétlen szelídség hirdetőjére az a feladat, hogy az agent provokátorok lazítását ellensúlyozza. Végre is elhatározta, hogy visszavonul az agitációs, tevékenységtől és tisztán arra szorítkozik, hogy a gnóvizst a tudomány formájában kifejtse.

VIII. FEJEZET.

Új élet és végleges életprogramra. Új tudományos nyelv és módszer megalkotása.

Ez az intermezzo azonban súlyosan megzavarta életét. Lázadó lelke, mely az egyházzal szemben sohasem lépte át a tárgyas bíráló korlátait, az állammal szemben már egyoldalúságba ragadta. Ezzel önmagával is ellenkezésbe került. Hitte és vallotta mindig, hogy a jövő kultúrája csakis az ember belső megújulásából indulhat ki s a társadalom külső szervezete, az állam, csupán függvénye az ember belső fejlettségi állapotának s ennek mindenkor megfelel. Az állam csak olyan lehet, amelyet az államalkotó társadalom megérdemel. A politikát ezért másodrendű foglalkozásnak tartotta, ami lényeges változást nem hozhat s amivel ne is törődjék az, ki az emberi nem jobb jövőjén komolyan fáradozik. Elkeseredésében észre sem vette, hogy maga is aktív politikába ártotta magát, mikor az állam ellen és a szabad szervezkedésért agitált. Elfelelte, hogy saját tanítása szerint is az állam-

szervezet a belső embernek felel meg, az ember belső fejlődésével változik, hogy tehát organikusán fejlődő forma s nem dermedt hatalom, hogy nem érdemes vele foglalkozni, mert az eszme érlelése, hirdetése, kibontása támadhatja csak meg alapjában a régi eszmén épült társadalmi szervezetet és itt a forrása államok keletkezésének, változásának és megszűnésének. Nem az államot kell tehát támadni, hanem megteremtőjét, az ember gondolatvilágát, melynek a megújulásával a társadalom szervezete is szükségképp új alakot kell, hogy öltjön. Mindig ezt vallotta Schmitt és most mégis az állam ellen agitált. Az ellentmondás érthető, mert az önmagába mélyült tudós, ki szüntelen az ember legnemesebb és legfinomabb formájával foglalkozott, oly magasra becsülte az embert, hogy az államhatalomnak a legmagasabb emberi forma ellen támadó brutális ténye pillanatra megszedítette őt és elhomályosította látását. Ez a brutalitás mélyebben érintette szabadságra törő érzékenységét, mint az egyház merevsége és nehezebben is heverte ki ezt a csapást. Bár később megtisztult tekintettel követte az államéletet is, mégis harcossá izgalom fogta el, valahányszor az állam erőszakos tényei kerültek szóba.

Másrésről jó oldala is volt ennek a megrázkódó hatásnak, mert a tudós figyelmét korunk mélyeséges súlyedtségére irányította, arra a félállati kultúrfokra, melynek szervező ereje ilyen vérszomjas és haladást üldöző organizációban nyilvánul meg. Megszilárdult

az a meggyőződése, hogy korunk emberfajának el kell pusztulnia és helyét egy fejlettebb emberfajnak kell átadnia, ha megújulásra nem képes. Csak új ember teremthet új államot és csak az a társadalmi szervezet érdemes az életre, amelyik a fejlődés szolgálatába áll. A mai államszervezetek szükségképp háborúra vezetnek, mert látszólagos békéjük nem egyéb, mint készülődés a háborúra. A mai állam a haladó tudomány minden vívmányát a háború szolgálatába állítja és olyan vérontást készít elő, amely mellett a történelem összes borzalmai eltörpülnek. A természettudomány és technika haladása tehát egymagában nem a jobb jövőt, hanem bestialitás szervezetének tökéletesítését szolgálja. Jobb jövőt csak gyökeresen új emberfajtól várhatunk. Schmitt pontosan megjósolta az 1914-ben kitört világháborút. A háború egész terjedelmét és borzalmas méreteit tisztán látta. De tovább is nézett s mintegy vízióban beszélt a távolabb jövőről, a tőke uralmának kíméletlen teljességéről, mely a katonaságra támaszkodik, a katonaság támasztó szerepe egyre növekedni fog és előbb-utóbb maga a katonaság is észre fogja venni saját szerepét és nélkülözhetetlenségét. Részt fog tehát követelni a zsákmányból és meg fog ismétlődni a praetoniánusok lázadása, ami újabb, még borzalmasabb háborúkra fog vezetni szükségképpen. Magvetőnek mondta magát, ki a ma omladozó rendszerébe veti a jövő friss magvát, hogy az elkövetkezendő katasztrófák romjai között

kizöldülhessen az új emberfaj kertje. Amíg az ember véges öntudattal jár, szükségképp porszemnek 'érzi magát a világegyetemben, de eleven porszemnek, féreghez hasonlónak, aki embertársát is féregnek nézi, s a mulandó férgek mindig tiporni fogják egymást, ha saját rövidke életüket a másik féreg eltiprása által jobban biztosíthatják, vagy kellemesebbé tehetik. Itt a gyökere a mai ember állatiaságának és ezzel a háborúnak és ezen a hatalmas gyökéren hiába rágódnak a technika haladásának álmódzó optimistái, a nemzetközi békejogászok papírhősei és a jámbor moralisták. Ebből a gyökérből fakadnak az egyház, az állam és az uralkodó materializmus és ezt a gyökeret csak az új ember tépheti ki: a végtelen öntudatú ember, aki embertársát önmagához hasonló végtelen sugárzásnak fogja – nem hinni – de tudni. Tudni kétség nélkül, a számtani tétel biztosságával. Ez a tudat a végtelen öntudat, mely az embertárs előtt, mint tökéletes isteni forma előtt feltétlenül megfog hajolni, veszteségét pedig saját pótolhatatlan veszteségének fogja tudni és érezni és ezért óvakodni fog attól, hogy elnyomja és pusztítsa társát. A végtelen öntudat új korszakot vezet be, melyhez képest a történelem lezajlott korai minden szabadságharcaikkal az emberi nemnek csak gyenge és primitív szárnypróbálgatásai voltak.

Kifelé rendkívül ártott a tudósnak ez a megrázó kódolás. A nagy közönség távol attól, hogy az író

gondolatainak teremtő mélységét, hangjának hallatlan finomságát észrevegye, nem késett meglátni és megjegyezni a nagy ember jelentéktelen csorbulását. Csakis mint »ideális anarchistáról vett róla tudó mást és ilyen néven az abnormitás csöndes lenézéseivel beszélt róla. Tán ez a hírhedsége tette, hogy művei iránt olyan csekély érdeklődés nyilvánult meg nálunk – csekély alatt a közönség mennyiségét –, nem az érdeklődés minőségét értve. A hibának már az a természete, hogy szembeötlőbb a finomságnál, a vérző seb brutálisabban hat az egészségnél. A paraszt is csak azt látja a milói Vénuszon, hogy a keze-lába csonka, a többi nem érdekli. Ez a szerencsétlen és cseppet sem jellemző »ideális anarchista« elnevezés rajta ragadt az írón akkor is, mikor már valóban távol és tisztán minden politikától, egyedül a gondolat és kedély mélységeinek élt. A nép azonban mindig jobb szeretett prófétája sebeiben vájkálni, mintsem utain tájékozódni.

Schmitt minden külső szereplésről lemondott ez után a megrázkódtatás után. Félrevonult az agitatótól, a politikától és az újságírástól is, holott a a külföldi időszaki és napilapok, valamint a hazaiak is, különösen a Pester Lloyd szívesen látták cikkeit és kizárólag programja megoldásához látott. Túlesett az ifjúsága minden csalódásán, férfivé érett és csak munkájának akart élni. Páratlan intenzitással és következetességgel használta fel minden percét, dolgozószobáját sokszor hónapokig sem hagyta el,

üdülésre, pihenésre sohasem gondolt, s mikor egy-
ízben egyik tanítványa a kimerült Mestert rövid
sétára hívta, Schmitt naiv csodálkozással kérdezte:
sétálni? Mire jó az? Fiatal kedvvel és férfierővel
dolgozott mindvégig.

Rendezte, újjáalakította a nyelvet. Elsősorban a
német nyelvet, mert csak német olvasóközönséget
remélhetett. Mindazonáltal a magyar nyelvet és
magyar híveit sem hagyta cserben, amíg Budapesten
lakott, szorgalmasan tartott híveinek előadásokat,
újszerű, tiszta magyar nyelven. Éles, világos, rövid
mondatokban szólott, misem állott nyelvétől távo-
labbb, mint a filozófia körmönfont definíciói, zavaros
kifejezései. Szabatossá alakította a nyelv szótárát,
olyan értelemben is, hogy kifejezései tisztán fődték
a tényeket és a fogalmak, miket alkotott, félre nem
érthetően szolgálták a jelzett tényt csupán és az
élettényről sosem terelték a figyelmet önmagukra.
A nagy német lapok pedig, ha kritizálták is műveit,
mindenkor teljes elismeréssel szóltak német nyelv-
nek eredetiségéről, sajtószerűen eleven és súlyos
stílusáról és arról, hogy bizonyos magyar éllel és
lendülettel gazdagította a német nyelvet.

Megalkotta ezután a saját tudományos módszerét,
mely szigorúan ellenőrzi az intuitív látást és művészi
megnyilatkozást, egyúttal az elfogulatlan kutatás
biztos alapjául és vezető elvéül szolgál. Ennek a
módszernek a segélyével tökéletesen kifejezte, magát,
elmondott mindent, amit el kellett mondania.

II.RÉSZ
SCHMITT TANÍTÁSA

I. FEJEZET.

Az új eszme dermesztő hatása. A megismerés. A létformák, mint dimenziósfokozatok. Dimenziós ellentét és egység. A szemlélet tisztasága és egysége.

Ez a rövid ismertetés nem pótolhatja a gondolkodó műveit. Szűk keretek közt alapgondolatai is alig sorolhatók fel. Még nehezebbé teszi a feladatot, hogy az ő alapgondolatai annyira távol állnak a modern ember megszokott gondolatvilágától, annyira gyökeresen újak és szokatlanok, hogy nagy vonásokban az idegenszerűség fagyos hangulatának felkeltése nélkül alig mutathatók be. Mégis, bárhogy fenyeget ez a veszély, a bemutatást meg kell kísérelni, mert akadhat olvasó, kinek érdeklődését a töredékes és hiányos ismertetés is felkölti. Ez minden, ennél többet nem várhatunk.

A modern gnózis fagyos lehelleként hat, s ebben nem különbözik a történelemben felderengett eszmék közös első hatásától. Az új eszme a modern ember dermedt gondolatvilágát akarja eleven életre, tévékény ritmusra hangolni. A távol gondolat a maga

szürke merevségével úgy hat, mint halálos borzongás. Ibsent, a költőt, a derengő koreszme prófétájának tartotta Schmitt és ebben az értelemben jelentékeny munkát is írt róla (Ibsen als Prophet. Grundgedanken zu einer neuen Aesthetik). A Rosmersholm szürke lova, a Szolnesz légvárai, a kis Eyolf dermesztő tekintete és a többi hasonlóan misztikus költői formák a közeledő új gondolatnak még ismeretlen, szinte felhőkbe burkolt alakjai és éppoly borzongatóan hatnak, mint Madáchnak a római orgiák között felmeredő keresztje. A mi korunknak is megvan a maga orgiája, eleven, csapongó külső és belső élete, eleven, csapongó, mert a felszínen játszik, színei égnak, formái tüzesen lobognak, míg az új eszme, a mélyebb ember, alig él. Ismeretlen, dermedt és dermesztő, mint a halál, mint a kereszt merevsége. A modern ember borzong saját bensejétől és szívesen menekül tőle az eleven külső élethez. A gondolat végtelenje, mert élettelen, halálos merevségre hangolja a kedélyt. Ez a halál és ezen kívül semmi más.

És ugyanez a borzongás oldódik fel és válik eleven meleg életté az új eszmében. Az új eszme megismerése azonban többet követel az érdeklődőtől, mint pusztán szellemi felfogó képességet. A megismerésnek elsősorban morális feltételei vannak. Bátorság és kitartás. A fagyosság félelmét, az új horror vacui-t le kell győzni, a felismert valóság előtt meg kell hajolni feltétlenül, még abban

az esetben is, ha az egész régi gondolat és kedélyvilág megrendül bele és követni kell az eszmét olyan utakra is, amelyek ijesztően idegenek és felelmesén sötétek. Valóra kell váltani a jézusi együgyűséget, a Nietzsche ártatlan gyermekszemét, mely a valóságot félelem nélkül igenli.

A gondolkodás, a rendesen csak megismerő forma, válik a megismerés tárgyává. A geometriai tér fagyos formája rezgéssé, ritmussá oldódik a megismerés fényében, valamint az éles szemlélet előtt minden jelenség lényegében rezgésnek mutatkozik be. A fizikum sem más, mint rezgésforma és Schmittnek különös öröme szolgált, hogy korának legelső természettudósai, Maxwell (Lord Kelvin), Le Bon, Ostwald és mások a természettudomány mód-[^]szere útján ugyanerre az eredményre jutottak. A fizikum nem térbetöltő forma, nem »anyag«, hanem pontszerű erőcentrumok, vonalszerű kisugárzások és síkszerű keresztrezgések rendszere. A fizikum szükségképp elsugározza az energiát és ezzel saját lényegét és egyedüli tartalmát. Schmittnek ez a megállapítása szintén egyezik a modern fizika hőhalál és energia-elsugárzás néven ismert teóriájával.. Az elsugárzott energia elvész a fizikum számára, további útja a természettudomány módszerével nem követhető. Ez az elsugárzott energia most már alakot változtat és a szerves élet energiájává lesz. és a szerves képzelet formáját alkotja sokkalta finomabb és gazdagabb rezgésmódja által. A fizikai

formák rezgésmódja mérhető, az organikus-tevékenység már mérhetetlen. Az organikus (képzelet) tornában ugyanis az energia szertelen gazdag rezgésvariáció, a középpontból induló sugárzások hatásköre, a középpontra irányuló rezgések finomsága egyképp túlhaladják a pontos mérhetőség határait. Pontosabb méreteink vannak csillagtávolságokról, vagy égitestek mozgásáról, mint pl. az állati idegzet, vagy emésztés tevékenységéről, melyek a képzelet határtalanba játszó s mindig mozgékony, szertelen érzékeny periferikus tevékenységének felelnek meg. Itt már a rezgés sugárköre végtelen nagy, a rezgéscentrum végtelen finom, amint a geometriai gondolattér és a gondolati pont mutatják.

És így tovább. Új, meg új jelenségcsoportok tűnnek fel a szemlélő előtt, ahogy mélyebben és mélyebben hatol önmagába, a szellemi tünemények mélyeire. Ezek a rezgésmódok egy csoporton belül (pl. a fizikai rezgésmód) egy kvalitást alkotnak, közös jellemző formákkal (pl. a fizikai rezgésmódot a végesség, mérhetőség és felületszerűség jellemzik); egymással szemben azonban merő ellentétek, mely ellentéteket az emberi gondolkodás mindeddig nem tudott a szemléletben egybefoglalni. Van fizika és esztétika, pszichológia és morál, vegytan és logika, számtan és vallástudomány, – de olyan szemlélet, olyan tudomány, mely egységesen áttekintette volna ezeket az ellentétes tüneménycsoportokat, mely élő egészbe egyesítette volna a mitikus holttetem

elszórt csonkjait, ilyen szemlélet, ilyen tudomány még nem volt. Schmitt alkotta meg.

A Schmitt előtti kísérletek egyes tünetnyek letagadása, vagy lefokozása, különösen a végtelen különbségek és ellentétek elsimítása útján igyekeztek megalkotni a szemlélet egységét s már ezért sem adhattak egyebet a gondolkodás szellemes játékainál. Schmitt úgy foglalja egységbe a végtelen ellentéteket, hogy az egyes tünetnyecsoportok minőségkülönbségeinek és ellentéteinek éles fenntartása mellett a geometriai dimenziók analógiájára állapította meg az egyes csoportoknak egymáshoz való viszonyát. Kimutatta ugyanis, hogy az egyes tünetnyecsoportok hasonló létfokozatokat jelentenek, mint a pont, vonal, sík, test. így aránylanak egymáshoz, illetve tornyosulnak egymás fölé a fizikum, a képzelet, a logika, a gondolattörvény, az etikum és religio jelenségei.

A dimenziókülönbség és ellentét, szóval a dimenzióviszony egyszerű leírása a következő:

A magasabb forma önmagában tartalmazza az alacsonyabbat, mint saját végső határolását, mint elemét, vagy differenciálisát. Például a vonal a pontot, a sík a vonalat, a test a síkot, a logika tere (geometriai tér) a képzelet tetszésszerű terét. A magasabb létfokozat el nem érhető és fel nem építhető az alacsonyabb forma tetszésszerű tágítása vagy halmozása által. Például a vonal a pont halmozása, a sík a vonal halmozása, a tér a sík

halmozása a logika tere (a végtelen) a képzelet térének halmozása által.

Viszont a magasabb áthatja az alacsonyabbat minden ízében, az alacsonyabb teljesen elmerül és maradék nélkül eltűnedezik a felsőbb formában. Például a pont el van merítve a vonalban, de bárhol határoljuk is a vonalat, szükségképpen pontot nyerünk. A vonal telítve van pontokkal, mégsem építhető fel pontokból. Ugyanígy viszonylik a vonal a síkhoz, a sík a térhez, a képzelet tere a geometria teréhez.

Az alacsonyabb irányulása a magasabb felé tör, de el nem érheti azt. Ami az alacsonyabban lehetőség, a magasabban megvalósulás. A képzelet a a végtelenre irányul de el nem érheti azt, viszont a geometriai térben, a logika vagy számtan bármely tételében meg van valósítva a végtelen. Adva van.

A dimenzió-ellentéteket a szemlélet most már úgy foglalja egységbe, ahogyan a kocka egyesíti magában saját elemeit, határformáit: a síkot, vonalat, pontot. A gondolatot így szemlélhetjük saját határolásaival a képzelettel és érzékleti elemekkel egységben, le egészen a pontszerű erőcentrumig, amely az érzéklet pontszerű alapelemeinek felel meg.

Az érzéklet ugyanis legfeljebb felületszerű, így legfejlettebb érzékeink, a látás vagy tapintás legfeljebb felületszerű képet adnak. A felületszerűség elemeit azonban tompa pontszerű rezdülések és feszültségek szolgáltatják. A sima márványlap tapin-

tása egyes pontszerű érzéselemeket foglal össze már az emlékezet segítségével. A tapintó idegek pontszerű végződése lép elsősorban érintkezésbe a sima márványlapnak az érzéklet homlokterébe lépő pontszerű elemeivel s csak ezeknek a pontszerű élményeknek az emlékezet segítségével történő egybefoglalása által jön létre a sík érzéklete.

A magasabb formák szemlélete csak úgy lehet teljes, tiszta és ellenőrizhető, ha az adott forma legvégső határolásáig, az utolsó érzéki elemekig hatol és ekként az egységet helyreállítja. A szemlelet tudománya nem akar mást, csak tisztán és élesen látni ezt a szemléletet, mint élettényt, a természetrajz módján tárgyyszerűen és tisztán leírni és a tisztán szemlélt, bár különböző formákat egyetlen áttekinthető alakban egyesíteni. Szem elől nem tévesztendő, hogy minden élettény egyaránt valóság és minden valóság olyan, amilyenek a szemlélet tényében bemutatkozik.

Így például a tiszta vízbe ferdén mártott egyeses pálca a víz felülete alatt töröttnek látszik, holott nem törött. A szemlélet itt híven feljegyezi mindkét tüneményt. Az első az optikára, a másik a mechanikára tartozik. Ellentmondás, vagy érzéki csalódás a tünemény létezésének kérdésében ki van zárva. Az örült látomásai is élettények. Más kérdés, hogy a praktikus természettudomány részére mennyiben hasznavehetőek.

II. FEJEZET.

Az érzéki világ, a képzelet, a logika, a gondolat» törvény, az egyéniség, az emberszeretet, a történelmi törvényszerűség, a történelmi hivatás, a szellem« ősegység (nous) és az istenség, mint létfokozatok és szemléelőformák. A létformák összezavarása, mint az egyéni és kultúrfejlődés akadálya.

A magasabb forma az alacsonyabbnak szemléelő' formája és pedig azért, hogy az alacsonyabb fokú tevékenység minden lehetőségét megvalósított alakban tartalmazza. A mértani háromszög minden elképzelhető háromszöget megvalósított alakban tartalmaz s innét van, hogy a képzeletben nem merülhet fel a háromszögnek olyan alakja, mely geometriai tudatban adva nem volna, amely tehát a geometer meghatározása alól kibújhatna. Innen van, hogy a fizikai, vagy képzeleti tevékenységek által alkotott bármely háromszög, bármely nagyságban vagy variációban került is a geometer szemé elé, ez azonnal rá fog ismerni, mert végtelenül gazdag formaraktára a tetszésszerinti forma eredeti.

modelljét a priori szükségképpen tartalmazza. Más szóval- a geometriai tétel minden alája tartozó forrának kivételt nem tűrő törvénye és ezzel szemléző formája.

Ily módon az érzéklet a fizikai világ szemléző formája, azzal tehát, hogy az alapjául szolgáló pontszerű feszültség és vonalszerű irányveleket egységes felületszerű alakban tartalmazza és egyesíti magában.

A képzelet így az érzéklet szemléző formája azzal, hogy az érzéklet minden lehető síkszerű adatát saját térszerű tevékenységében tartalmazza.

A geometria (logika) már a képzelet képeinek szemléző formája, ismét azzal, hogy minden elképzelhető formát egybefoglal, egyetlen kötelező tételbe. Minden ember geometer, azaz gondolkodó, mert szükségképp bír ezzel a végtelen formaalkotó képességgel és ez teszi őt emberré, ez emeli az állatvilág fölé, egyúttal végtelen lényé avatja, kinek belvilága tér és idő felett érvényes tételeket tártalmaz. Ez a tevékenységforma képesíti őt a fogalom alkotására is.

Az egyén azonban több is ennél. Nemcsak a minden elképzelhető formát kötelező tételről tud a legegyszerűbb geometriai tételben, de egyúttal azt is tudja, hogy ez a tétel minden egyes gondolkodó lényt is kötelez. Az egyén gondolatvilága tehát nincs végképp elhatárolva más egyének gondolatvilágától, hanem kilátással bír minden más

egyén – minden lehető egyén – gondolatvilágára azzal a ténnyel, hogy a geometria, matematika, logika tételei egyúttal belső bizonyossággal minden lehető gondolkodó egyénre kötelezők.

És ezzel a belső bizonyossággal egy magasabb dimenzióba lépünk, a gondolatörvény alakjába, mely tehát szemléltető formája az egyéni gondolatnak. Ez a forma minden lehető gondolkodó egyént egyaránt kötelez és egyetlen oszthatatlan közösségbe foglal össze. A magasabb dimenziót meghatározza az az őseredeti tény, hogy a gondolatörvény ilyen, mindenkire kötelező érvénnyel jelentkezik, anélkül, hogy az egyes egyéni gondolatok összetétele által létrehozható volna. Azaz a törvény érvényéhez nem oly módon jutunk, hogy egyéntől-egyénhez járulunk, megkérdésvén az egyest, hogy látja-e a geometriai törvényt. Valamint pontból vonalat, véges térből végtelent összeadás útján nem konstruálhatunk, akként itt sem konstruálhatjuk a törvényt egyes alakjai összeadásával, mintegy szavazás vagy következtetés útján és mégis bizonyosnak jelentkezik, hogy a törvény magában foglalja, egyesíti és kötelezi minden egyes elemét, itt tehát minden gondolkodó egyént, mint vonal a pontot, mint végtelen tér a végest..

A gondolatörvény tehát nem részeként, hanem differenciálisaként tartalmaz magában minden lehető egyéni belvilágot. Az egyéni belvilág, mely a formák végtelenségének világa, a törvénnyel szemben el-

enyésző elemként jelentkeznek. Magasabbfokú végtelenség a törvény, aminthogy a végtelen általában relációt jelent, létfokozatot, mint pl. a végtelen sík a végtelen vonallal szemben, mely utóbbi elenyésző eleme bár az előbbinek, de végtelen a ponthoz képest. Idegenszerűnek tetszhetik kétségkívül, hogy a végtelen alakok végtelen során pillanat alatt tekintünk át a törvény élettényében, mégis a tény adva van és így van adva és ezért tudomásul kell venni. A modern természettudomány sem vallja már az anyag térbetöltő formáját, ellenkezőleg a fizikai világ nem is egyéb, mint egymásba játszó, egymásba szövődő, egymást átjáró rezgésformák világa. Több világítótest fénysugarai különböző irányokban keresztül-kasul járhatják egyazon teret. Ily módon az egyéni belvilág végtelen sugárzáshoz hasonlít, mely a geometriai teret alkotja és megállhat a másik egyéni belvilág mellett, mely szintén a geometriai teret formálja. A végtelen formák megállnak egymás mellett anélkül, hogy egymásba olvadnának, vagy egyé válnának. A gondolattörvény formája már oszthatatlan egységbe foglalja a belvilágokat, s ez az oszthatatlan egység – a gondolattörvény minden egyént kötelező univerzális érvénye – szintén egyéni forma, az egyéni belvilág ténye, csak hogy mélyebb és fokozottabb ténye, mint a formavégtelenség. A gondolattörvény tehát a végtelent szemlélő forma, melynek szemlélő tevékenységét már megismerésnek nevezzük.

Ámde az egyén ekként gondolattörvényyé roko-
zott alakjában sem olvad a másik egyénbe. Az
egyéni alakok fokozottabban szövődnek ugyan egy-
másba, de azért egymáson kívül, mintegy egymás
mellett foglalnak helyet, amit igazol a tapasztalás,
mely szerint, bár minden egyént kötelez a geometria,
a matematika és logika törvénye, mégsem kény-
szerül az egyik egyén azt gondolni, amit a másik,
vagyis szabadságában áll minden egyénnek egy-
idejűleg más-más kérdésen gondolkozni.

A háttérben ezzel a szemléletnek új, magasabb-
rendű alakja merül fel, amelyben az oszthatatlan,
közösség benső egybeeléssé, életegységgé fokozódik;
a háttér ismét a szemlélet homlokterébe állítható,
ahol megvalósulnak a háttérben előbb derengett
lehetőségek. Ez a megvalósulás a szeretet élettényé-
ben mutatkozik be. Ebben az élettényben a gondolat-
törvény alakjai már nem egymás mellett, hanem
egymásban egyesülve alkotják a magasabb formát.
Amit az egymásmellettség végtelen sora meg nem
alkothat, előáll egy csapásra a magasabb őstényben;
a szeretetben.

A szeretet elmerülhet minden egyes egyénben,
a gondolattörvény minden egyes alakjában. A gon-
dolattörvény egyes alakjai ebben a megismerő formá-
ban sajátítritusú, sajátyszerű alakoknak mutatkoznak
be. Minden egyes egyén más-más alapszínezetű,
alaphangulatú variációja a gondolattörvénynek, azaz.
egyéniség. A szemlélet itt egyelőre nem számol az

egyének fejlettségi fokával, egyelőre az a tény, hogy minden egyén gondolkodik, magában tartalmazza azt aényt is, hogy sajátserű, sajáthangulatú alak. És pedig-őseredetileg az. A gondolat sohasem nyilatkozik meg valami »absztrakt« alakban, hanem mindenkor csak az egyéniség alaphangulatának aláfestettségével. Ez a belső tapasztalat ténye és merőn ellentmond az »absztrakt« szellemiség hipotézisének.

Az »absztrakt« gondolat merő és alaptalan hipotézis. Abból az iskolából ered, amely az »anyagot« elsőrendű ténynek, a gondolatot pedig valami járulékosnak tekinti és így a gondolatot az igazi valóságról, mint rókáról a bőrt, lenyúzhatni (absztrahálni) véli. A gondolat azonban nem bőr, hanem végtelen formagazdagság az érzéklet szegényes, felületserű adataival szemben, miket egyúttal önmagában tartalmaz, mint saját végső határolásait és elemeit.

Valamint a nap fehér fénye a szivárvány minden színét egyesíti és minden egyes szín a bevilágított teret egészen besugározza: úgy egészítik ki egymást az egyes egyéni alapszínezetek – a végtelenség alakjai – a szeretet élettényében. Jézusnak, a szeretet mesterének tanítványaihoz intézett szava nem költői kép, hanem tárgyszerű, tudományos szabatosságú meghatározás: »Én bennetek vagyok, ti énbennem vagytok«. Ebben az élettevékenységben a szeretet tárgya bármely egyéniség lehet. A szeretett lény a tevékenység középpontjába, a figyelem homlokterébe kerül és a háttérben, a perifériákon

az egyéniségek minden lehető alakjai örvénylenek. A középpont változtatható, de aktuálisan mindig csak egy, ahogy a képzelet terének mindenkor egy a meghatározható középpontja, a perifériák pedig a háttérben többé-kevésbé elmosódnak.

A szeretet és képzelet végtelenül eltérő életformáinak ez a feltűnő dimenzionális hasonlósága nagyban hozzájárult a két életforma modern összehozásához. Schmitt gyakran emelte ki, hogy a modern, köztiszteletben álló családi szeretet gyakran egyenesen ellensége a társadalmi békének és fejlődésnek. Ezt az érzést ugyanis rendszerint összezavarják a képzelet tevékenységével, miért is a szeretett lény »képzelt« alakja lép az érzés homlokterébe annak univerzális alakja helyett, tehát véges formája a végtelen helyett. Ehhez képest a szeretett lény aktuális, véges érdekei mozdíthatnak elő egyéniségének egyetemes érdekei helyett, holott az előbbieket ellentétben állhatnak az emberközösség érdekeivel, míg az utóbbiak szükségképp megegyeznek az univerzális fejlődési érdekekkel. A fejlődés megköveteli, hogy a vérségi kapcsolat helyét a szellemi kapcsolat uralma váltsa fel.

Ha a figyelem háttérben így elmosódó egyéniségeket a figyelem homlokterébe hozzuk, ismét új életfokozatba léptünk át. Valamint a képzelet tere mögött az elérhetetlen geometriai tér magasabb életfokot jelent, úgy itt is a szeretetnek az a formája, melyet emberszeretetnek nevezünk, új és magasabb

dimenziót jelent, mert nem az egyesek iránti szeretet összetevődéséből állítható elő, hanem előáll spontán, mint új, őseredeti és magasabb fokozatú élettény, amely minden egyéniség iránt egyenlő szeretetet valósít meg magában. Ez a magasabbrendű és épp azért halványabb megélés a geometriai térszemlélethez hasonló, mert a tevékenység középpontja mindenütt hiány nélkül jelen van. A tevékenység középpontja itt minden egyes egyéniség. Bizonyos színezetben mindenki átéli ezt az érzést öntudatosan vagy öntudatlanul, halovány sejtés, törekvés, jóindulat, szolgálatkész kedély, alázat vagy áhítat alakjában. Az érzés burkolja a szellem tényét, amelyet kibogozni az érzéshüvelyből, megvilágítani, megtisztítani az alsóbb szemléletformák tapadó tevékenységétől, ekképp megkülönböztetett formájában leírni, ezzel a tudat tárgyává és végül az öntudat tényévé alakítani: a gnózis feladata.

Az emberszeretet tehát a végtelen emberforma fokozottan végtelen tevékenysége. Az egyes egyéniségek – a szintén végtelen alakok – ebben a tevékenységben egyaránt eltűnedező elemek, a szemlélet egészéből egyik sem emelkedik ki a többi rovására.

Az emberszeretet azonban nem azonos színben, ritmusban és főleg nem egyenlő fokban nyilatkozik meg az egyes egyéniségek által. Közelebbről vizsgálva ezt a halk tevékenységet, úgy tűnik, hogy ezek az egyminőségű, mégis különböző működések egyetlen közös forrásra utalnak, közös háttérre, úgy, ahogy

a különböző színezetű egyéni belvilágformák egyetlen gondolattörvényhez vezettek. Itt is új dimenzió örvénylik minden emberszeretet háttérében, új, még halkabb ritmus, melyben az idő, mint az örökkévalóság aktualitása lép a szemlélet elé. Új, örök forma tornyosul az emberszeretet fölé, melyben a szeretet minden tevékenysége elmerülni látszik, egyúttal egybe van foglalva az örök jelenben. Az örökkévalóságnak ez a formája: az igazság, melynek megvalósításáért küzd minden szeretet és amelynek élettevékenységében a szeretet minden lehetősége megvalósul. Ez a megvalósulás benső tény és valóság, egyúttal ideálja a szeretet minden törekvésének. Az igazság dimenziójából a szeretet örök közeledésnek látszik, valamint az egyetemes gondolattörvény mélyéből az egyéni logika törekvése. Az igazság a szellemiség variációit foglalja egybe az örökkévalóság színében, valamint a gondolattörvény az egyéni gondolatformát az egyetemes gondolat végtelenében. A gondolattörvény az egyént, az igazság a szellemiséget – a mélyebb egyéniséget – és ezzel a történelmet határozza meg. A történelem bármely prézense egyazon örök alak színváltozása, a történelem egyes fázisai egyazon örök forma fokenként elevenülő megnyilatkozásai.

Az etikum eonjait meghaladva a religio mélységeibe jutunk.

Valamint a szeretet az egyéniség szineszímusa szerint minden egyéniségben sajátos pótolhatat-

Ian tevékenységmódot követ, úgy itt is, a még magasabb örök formákban az igazság – a történelem őstörvénye – szintén végtelen sok változatban jelenik meg aszerint, hogy melyik szellemiség ősrítmusában áll elő. Egy az igazság, de végtelen változatos formában nyilatkozik meg. Minden egyes szellemiség a történelem törvényének egy-egy saját-szerű és pótolhatatlan tevékenységformája, egyúttal a történelemnek sajátütemű mozgatója. Minden egyes szellemiség az egész törvényt, az egész igazságot jelenti, mégis egy bizonyos hangnemben, mely csupán csak az ő hangneme és minden másétól elüt. Az igazságot minden szellemiség a saját útján járja és ezek az utak ismét újabb magasságokba torkollnak, új örök formába, örök kiindulásokba és örök lehetőségekbe, az igazság szivárvány színeinek ősnapjába, ahol minden igazság a történelmi hivatás élettényében merül el.

Ez a magasrendű és általában halovány érzés, mely az ünnepi érzések elmosódó háttérében rezg és csak ritka ünnepen lobog fel, ez az ős öntudat-forma felette áll az igazságnak. A történelem törvényszerűségének minden színe egyberagyog ebben az ősforrásában. Az ősakord ez, mely az igazság minden lehető hangját megvalósítja, egybe-zengi és elmeríti önmagában és nem lenne teljes, ha egyetlen hang is hiányoznék belőle.

A szellemiség ebben a magasságban a történelem saját-szerű hivatottja és törvénytevője. Ebben a

dimenzióban minden tett egyúttal történelmi tett. Történelmet alakító és törvényttevő. A tett a történelembe fúródik és rögződik kitörölhetetlenül, mint az örökkévalóság pillanatnyi megjelenítése.

Ebből a szemléletből azután új lehetőségek fakadnak, újbb háttér dereng, új utak nyílnak az örök kúthoz, melyből minden lehető történelmi hivatás fakad. És ezen az elmélyülésen is túl mélyülve a világa fejlődések tervezetéhez, ezeknek végtelen lehetőségeihez jutunk, abba az eonba, honnan történelmek és kultúrák örökfiatal frissességgel fakadnak. Az érzés szelíd fényében élnek itt a megváltott és feltámadott örök alakok, a történelmi hivatásuk betöltésére induló szellemségek. Ezt a létfokozatot a Nous eonjának nevezte a régi gnózis.

Minden kiindulás, minden mozgás itt teremődik, az örök jelenben, a szellemségek őshazájában, mely felett az istenség örök csendje, minden ellentétet önmagában egyesítő és elmerítő alakja magasul.

III. FEJEZET.

Az életformák tiszta előállítás. Az ellenőrzés kivitele.

Az örök alakok részletezése nem tartozhatik erre a rövid ismertetésre, itt csak röviden utalhatunk rá. A részletezés annál kevésbbé szükséges, mert mindenkinek módjában áll az adott módszer segítségével a formák részleteibe mélyülni és saját kutatással az őseredeti isteni formáig hatolni.

A szemlélet egysége ugyanis nem befejezett tudományt jelent, hanem végtelen lehetőségek és kutatások terét nyitotta meg. A szemlélet egysége nem holt vesszőparipa, hanem élet és út, ellenőrző törvénye a szemlélődésnek. A dinemzió-elmélettel Schmitt a Jákob lajtorjáját valósította meg, melyen az angyalok égből a földre és földről az égbe járhatnak. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy csakis tiszta, gyermeki – ha tetszik: angyali – elfogulatlansággal járható ez a lajtorja.

Főleg az ellenőrzés kérdése van ezzel a meglátással megoldva. A minőségben egyező élettények a minőségük szerint való csoportokba oszlanak, a csoportok élesen elkülönülnek egymástól és így bármely adott tény tisztasága, avagy másminőségű élettényekkel való zavaros elegyedése könnyen megállapítható. Természetes, hogy az ilyen gondolattevékenységben járatlannak gyakorlatra van szüksége. A gyakorlat folytán azután nehézség nélkül lógja a tények eltérő alakját megkülönböztetni és nem fogja pl. a szeretetet a gyűlölettel, az igazságot a bosszúvággal, a képzeletet a gondolattal, a fogalmat a jelzett ténnyel, a végest a mérhetetlennel, ezt a végtelennel, vagy örökkévaló jelleggel elcserélni, vagy egybezavarni.

Ennek a biztos mértéknek hiánya különös tragikummal éppen korunkban érezteti hiányát. Ma sokan hiszik még és még többen hirdetik, hogy az isteni alak bosszúvágyó, hogy megsértődik, ha gyenge teremtménye ellene támad és ezért a tettéért, melyet mindentudásával előre láthatott, kegyetlenül megbünteti.

A bosszúvágy a képzelet működése, tehát nem örök, nem is végtelen, csupán mérhetetlen forma és így számos fokozatkülönbség választja el a legmélyebben örök és végtelen formától. Könnyen ki-mutatható, hogy a bosszúvágy csakugyan képzelettevékenység. A képzelet ugyanis saját létformájában, egyetlen középpontjából kiindulva, a végtelen nagyot

képtelen elérni és átélni, miért is olyan viszonylatot igyekszik megteremteni, amely viszonylatban a kisebbek közt relatíve nagyobb lehessen. Ezt a relációt pedig csakis úgy állíthatja elő, hogy minden más hasonló alakot kicsinyíteni, lealázni, eltörpíteni, esetleg megsemmisíteni igyekszik. Az így lealacsonyított formák közt azután, mint győzelmes nagyság emelkedik ki és így ebben a viszonylatban elérte azt, amit alakjának korlátozottsága miatt egyáltalán el nem érhetett. A bosszúvágy, hiúság, irigység,, gyűlölet, pletyka stb. tevékenységek a képzelet eleven háborgásai, mik a gondolat abszolút végtelenségét a fönt leírt módon akarják megközelíteni, s ezzel saját formájuk lehető nagyságát átélni. Az egyházi istenalakba tehát a képzelet alakja van vetítve, vele összezavarva és hamisítva.

Hiszik azt is, hogy az emberi elme véges. Közéleti, politikai, jogi, gazdasági, morális és egyéb doktrínák logikája át és át van szőve a képzelet elemeivel és hogy ezek a doktrínák romboló hatással érvényesülhetnek, nem kis mértékben tudható be az általános tájékozatlanságnak, amivel azután könnyen visszaélhetnek azok, kiknek külön érdekei az egyetemes emberi érdekekkel ellentétesek. A modern ember ugyanis ma már a nyilvánosság előtt, a fórumon lebecsülni és leszólni kénytelen a képzelődést, kénytelen egyúttal az ész és logika előtt meghajolni és ezt a meghajolást hirdetni és követelni. Mihelyt szélesebb körök előtt nyilvánvaló lesz,

hogy a közélet logikája képzelődéssel van fertőzve, kell, hogy a mai közélet logikája elveszítse talaját a fórumon. A szabadgondolkodó is nyíltan leszólja a dogmát (a dogma csakugyan a képzelet formája), mégis az állítólagos szabad gondolatokban hemzsegnek a dogmatikus formák, miket a szabadgondolkodó és közönsége nem vesz észre.

Korunkban lehetséges például, hogy a művelt közönség tapsai között áldják meg a harcba induló katonák fegyvereit – Krisztus és a szeretet nevében.

Így lehetséges, hogy a családi szeretet tiszteletreméltó jogcímével ezer bűnt követnek el az ember-szeretet törvénye, az emberi együttélés alap feltételei ellen.

Így lehetséges, hogy komoly, vezető államférfiak a félvilág tapsai közt hirdethetik, hogy a háború jövő lehetőségét, a háború pusztításának a végletekig való fokozásával kívánják megelőzni és megszüntetni, vagy, hogy felekezeti dogmák intenzív és kötelező tanításával akarják a közerkölcsöt terjeszteni és megszilárdítani.

Így származtat a materializmus gondolatot és erkölcsöt az érzékiéből, így hirdetheti nagy közönség előtt, hogy gondolat és etikum: ideológiák, azaz a külső természetes körülmények következményei, amiből viszont az következik, hogy ennek a tannak kritikátlan közönsége a legtisztábban adott őseredeti tények szemlélete helyett egészen a »körül-

mények« alakítására fordítja törekvését, a körülmények magvát pedig, az őstényeket, melyekből minden »körülmeny« organikusán származik, figyelmen kívül hagyja.

Így lehetséges általában a fejlődés, az általános emberi érdek ellen elkövetett és elkövethető minden bűnt igazolni és megokolni, olyan logikával, melybe a képzelet elemeit csempészik. A tiszta logika csakis a fejlődés szolgálatában állhat és ezzel ellentétes tevékenység megokolására csakis hamisított alakban lehet alkalmas. Az összefüggés egészen szigorú: az immoralitás elemeiben szükségképpen képzelet-elemekkel fertőzött logikát tartalmaz, valamint a tiszta morál elemei tiszta logikai formák, ahogy a vonal tisztán pontokból áll maradék nélkül. Viszont a logikára (vagy pláne az érzékiéire) alapított morál éppoly képtelenség, mint pontokból, pontok halmozása által vonalat konstruálni.

És végre az életformák zagyvasága teszi lehetővé, hogy a legfőbb emberideál, az isteni forma is bővelkedik a képzelet elemeivel, amivel aztán a legbestiálisabb cselekedetek is a legmagasabb varázsszal, az Istenideál fényével vehetők körül. így lehet dicsőíteni és erénnyé varázsolni a megtorlást és félelmet, így lehetséges ezeket az állati alapformaként, ezeket a tisztán képzeletműködéseként az isteni megtorlás és istenfélelem ideális magasságaiba vetíteni. Az isteni forma ilyen meghamisításának következménye, hogy egyének, családok, népek fölött

való erőszakos hatalmaskodást, egyéni, családi vagy nemzeti becsület és szent kötelesség görögtüzében lehet bemutatni és ilyen és hasonló tanokkal nemi zedékeket megrontani.

A dimenziók tana az életformák könnyen ellenőrizhető megkülönböztetése és tiszta felismerhetése körül olyan új helyzetet teremtett, hogy korunk fejlődésellenes irányzatait csirájukban elfojtani alkalmas és annál biztosabban táplál minden törekvést, mely a fejlődés zavartalanságát, a jobb jövőt szolgálja.

IV. FEJEZET.

Az ember mint az összes életfokozatok egysége. Az életfokok összefüggése és egymásrahatása az életműködésben. A dimenziók mint fejlődési fázisok.

Az életfokok ugyanis együtt és egyidőben vannak meg az emberben s az ember nem is más, mint ezeknek a végtelen funkciókülönbségeknek és ellentéteknek egysége. Az összes életfokok egyidejű szemlelete egyúttal az életelevenség fokozatait mutatja és pedig az életfokok magasságával fordított arányban. Minél magasabbrendű a forma, annál kevésbbé eleven. Legelevenebb, energiákkal legteltebb a legsósó, az érzéki élettevékenység és leghalkabbak, leghalványabbak a végtelen és örök formák.

A dimenziók azonban egyúttal fejlődési fázisokat is jelentenek. A fejlődés nem is egyéb, mint a magasabb formák fokozatos elevenedése. Az öntudat új meg új hajnalodása és elmélyülése. Az alacsony formák durva energiáit a fejlődés finomítja és szívja fel a magasabbakba. Ennek a ténynek öntudatos felismeréséből következik a fejlődés öntudatos szemle-

léte, az élet értelmének megismerése és értékének helyes megbecsülése. Ez a szemlélet az ember időbeli alakja, azaz történelme. Ez a szemlélet a fejlődés öntudatos harcosává teszi a szemlélőt. A feladatot tisztán adja: a magasabb formákat energiákkal kell ellátni, gyakorlat által megeleveníteni, szunnyadás sából felrázni és ennek a tevékenységnek útjában álló akadályokat eltávolítani.

A fejlődés gyökeres akadálya az a tény, hogy a kevésbé eleven magasabb formák zavaros elegyedtségben élnek együtt az intenzívebben tevékeny alacsonyabbakkal. Amíg az egyes formák megtisztítva, saját tiszta alakjukban a szemlélet elé állítva nincsenek, addig az alacsony formák, mint élődi növény a fától, természetüknél fogva durvább és intenzívebb működésükkel el fogják vonni a magasabb formák éltető energiáit. A halk hárfazengés – a magasabb formák hangja – nem érvényesülhet a durva trombitaharsogás mellett. Korunk fejlődésének alapfeltétele ezért, hogy minden életforma és tevékenység a saját helyére kerüljön; hogy a szemlélet minden alakja tisztán álljon elő. Csakis tiszta formák alapozhatják meg a szemlélet egységét és teremthetik meg az egységes emberi öntudatot. Valamint Jánosnak, a vízzel keresztelőnek kellett megjelenni a lélekkel keresztelő Krisztosz előtt.

V. FEJEZET.

Az energia. A ritmussrokonság.

Az életlényeg az energia. Egyazon energia jelenik meg különböző kvalitású rezgésformákban. A végtelenül különböző rezgésformák érintkeznek egymással. A dimenziók érintkezése adva van a szemléletben azáltal, hogy az alacsonyabb forma a felsőbb eleme és határolása, ezáltal egy ponton – miként a tangens a körvonalat – érinthetik egymást.

A tevékeny együttműködés lehetőségét a hangrezgésnek ritmus-rokonság néven ismert törvénye szolgáltatja, mely szerint a durvább rezgésű zenei alhang rezgése a vele rokon finomabb felhangot is megrezdíti. Hasonlóan adva van annak lehetősége, hogy a durva érzéki rezgés a vele rokon, mégis minősége szerint finomabb, magasabb hangzást megrezdíti és rokontevékenységre bírja.

Közelebbről az ellentétes minőségű rezgésformák úgy hatnak egymásra, hogy az alsóbb rezgéskör legfinomabb hangjai valósággal belekapcsolódnak a

magasabb minőségű rezgőkör alsó, aránylag durvább határtevékenységébe. Így a természet bármely finomabbban érzékelt részlete képes a megfelelő magasabb ritmus megszólaltatására. Megindítja a képzelet rokonműködését, ez viszont a gondolatét és így tovább a dimenziók során, úgy, hogy a közbeeső életformák tiszta hangoltsága esetén a fizikai síkról kiinduló rezgés egészen a legfelső és legmélyebb reliquózus életkörökig hatolhat és ezzel egészen misztikus mélységeket képes megszólaltatni. Ezáltal lehetséges, hogy érzéki formák esztétikai, gondolati, etikai folyamatokat indítanak meg az emberben. A natura nyugodt szemlélete mindig elmélyíti, közelebb vonja önmagához a szemlélőt, szunnyadó finom ritmusokat kelt életre érzésben, gondolatban. Az ilyen felemelkedésben az indító érzéki forma a mélyebb életérzések külső hasonlatának tűnik. Így érthető a Goethe reliquója: »Alles Vergänglichliche ist nur ein Gleichniß«. Így érthető, hogy Beethovent az egyedül álló terebélyes fa áhítatra és megfelelő alkotásra hangolta, így lehet esztétikai, gondolati/erkölcsi és reliquózus folyamatokat megfelelő érzéki formák alkotásával megszólaltatni, így volt lehetséges az evangéliumok stílusán a természet köréből vett egyszerű formák leírásával reliquót hirdetni, korszakot alkotni.

A létformák egymásbarezgésének ez a törvénye teszi általában lehetővé a művészi tevékenységet. A művészet Schmitt megvilágításában új mélységet nyer.

VI. FEJEZET.

A modern természettudomány, fizika és asztrofizika és a modern gnózis. Entrópia és fejlődés.

Lord Kelvin (Maxvell), Le Bon, alapjában forgatták fel a modern fizikát. Ezeket a nagy forradalmárokat név szerint mindenfelé ismerik, de csodálatosképpen éppen a tanításaikat nem ismeri a művelt közönség. A szabadgondolkozók különböző egyesülései, a német Monistenbund is, a régi alapnézetek körében mozognak, ahogy ezeket nagyjából Ludwig Büchner képviselte, holott a szakfizikusok már rég eltemették ezeket a nézeteket.

Pedig a modern fizika korszakos átalakulásával új alapfelfogás épült, új horizontok nyíltak. Új és mélyebben megalapozott világkép bontakozott ki. A fizikának, a világképnek ez a gyökeres változása az emberiség világnézetének átalakulására utal.

Az eddigi természettudományos világnézet úgy képzelte el az érzéki mindenséget, hogy ez a világ igen kicsi, merev, háromdimenziós térbetöltő, tehát mechanikai testecskekből, azaz atomokból áll. Az atomok az éterben, mint folyamatos közegben mozognak. Az éter igen finom kocsonyaszerű, rugalmas

közeg. Úgy képzelte továbbá, hogy a fizikai világ fejlődése körforgásban mutatkozik, melynek kezelő állomása az ősköd. Az ősköd fokozatos lehűlésével csillagzatok támadnak. A kihűlt világtestek összeütközéséből magasfokú hő fejlődik, melyben az égitestek gőzzé változnak és ezzel ismét előáll az ősköd.

Ezek az álmok, valamint Giordano Bruno álma a végtelen és csillagokkal telt világtérről a modern fizika és asztrofizika fejlődésével menthetetlenül szétfoszlottak.

A modern csillagászat megállapította, hogy a mi világrendszerünk összes napjaival és csillagközeivel együtt egy lencsealakú világszigetet alkot, melynek átmérője körülbelül 1800 fényév. Ezen a csillagszigeten kívül üres, csillagtalan terek következnek, olyan terek, melyeket fizikai sugárzás nem jár át, amelyeket ezért fizikai tereknek már nem nevezhetünk.¹⁾

Felmerül a kérdés, mi alkotja, mi tölti be ezeket a tereket?

A modern fizika megállapította és ennek a megállapításnak különös súlya van, hogy a térbetöltő és rugalmas éter elmélete merő képtelenség. Mint-hogy az éterrezgések nem ütköznek igazolható ellenállásába a világtérben, ennek az éternek a tökéletes folyadék, egyúttal azonban a tökéletesen rugalmas szilárd test tulajdonságaival is bírnia kellene. Ámde a folyadékban csupán hosszrezgések lehetségesek,

¹⁾ Wallace. Des Menschen Stellung im Weltalt. Berlin, 1914.

keresztrezgések pedig lehetetlenek, míg az éterben csupán keresztrezgések fedezhetők fel, hosszrezgések pedig a legelenyészőbb mértékben sem mutathatók ki. Már pedig a szilárd testben, bármily finom állagú legyen is, keresztrezgések mellett feltétlenül kimutathatók a különféle hosszrezgések is. Tökéletes rugalmasság és szilárdság a tökéletes folyadék ellentállást semmiképp sem tanúsító kitérésével meg nem egyeztethető még a mérhetetlenül híg és mérhetetlenül finom kocsonya elképzelésével sem. »Lord Kelvin számításai beigazolták, hogy olyan közeg, mely az éter tulajdonságaival bírjon, egyáltalán nem lehet stabilis, tehát nem lehet fizikai valóság.« -)

Ezzel a fizikailag térbetöltő rugalmas éter a mesék országába került. Chwolson, a kiváló szentpétervári fizikus írja: »A sugarakat már húsz év óta egyetlen fizikus sem tekinti az éter tisztán mechanikus, rugalmas rezgésének.«²⁾

A régi rugalmas, térbetöltő éter helyébe Maxwellnek, a nagy kutatónak elmélete került, amely szerint minden éterhullámzás elektromagnetikus jelenség és terjedem lemre pusztán felületi keresztrezgés. Ezt a tényállást Maxwell csodálatos formulákkal fejezte ki, amelyek nemcsak az ismert jelenségeket magyarázzák meg, hanem további felfedezésekhez is vezettek. Kelvin lord

¹⁾ Ed. v. Hartmann: Die Weltanschauung der Modernen Physik. Leipzig, 1912. (129. oldal.)

²⁾ Chwolson: Hegel, Haeckel, Kossuth und das zwölfte Gebot, 2. Aufl. Braunschweig, 1908.

tehát az étert igen találóan habhoz hasonlítja, felületszerű, gömbalakú hólyagképződéssel. Ezzel egybevág Fresnel tanítása is, amely szerint »az éterhullámzás úgy viselkedik, mintha össze nem nyomható rétegekből állana, amely rétegek csupán siklani képesek egymáson«.

A modern fizika tehát csupán három formájában ismeri a fizikai világot: fizikai pontszerű erőközpontok, vonalszerű erőösszetevők és felületi gömbrézgések alakjában. Azok a kísérletek, amelyek háromdimenziós térbetöltő hátteret valami mechanikai éter formájával törekedtek igazolni, feloldhatatlan ellentmondásokra vezettek a fizikában, a régi fizika halálosan merev atomjai helyébe az erőközpontok léptek. Ezek pedig nem zárt és elkülönült formák, hanem pusztán a sugárrendszerekkel való vonatkozásukban, a működésük egységében válnak valósággá. A modern fizika alapfelfogása tehát dinamikai.

A Clausius által felfedezett és Kelvin lord által végképp megerősített nagy természettörvény: az entrópia pedig végérvényesen kizárja a fizikai világ körforgását. A fizikai fejlődés általános megmerevülésre, hőhalálra vezet. Az égitestek összeütközése nem segíthet, mert ez az adott tömegenergiának csupán egy töredékével érvényesülhet, az energia nagyobb része pedig hőelsugárzás, vagy sugárszétosztódás révén a világűrbevész. Nem rendelkezünk tapasztalati adattal, sem kísérlettel, sem alapos

számítással annak igazolására, hogy az így szét-szóródott energiák ismét összegyűlhetnek. Az idevonatkozó »hipotézisek« a fizika ponyvairódmalmának termékei, melyek a hipotézis nevet meg nem érdemlik, mert ezt a nevet csak az a tanítás érdemli meg, amely tapasztalat, kísérlet és számítás útján igazolható.

Hogy a fizikai világ még sem juthat el a végleges megmerevüléshez, vagy legalább is nem maradhat meg ebben az állapotában, s hogy miért nem, Gustav Le Bon mutatja meg korszakos művében: »L'évolution de la Matière«. A kísérletek egész sorával bizonyítja, hogy az atom számtalan erőközpont örvénye és óriási mennyiségű energiát (intraatomikus energia) egyesít magában, amit fokozatosan elsugároz, úgy hogy az egész fizikai világ, minden mérhető anyagával és erőalakulataival együtt feltarthatatlanul szétszóródik és eltűnik valamiben, amit már nem lehet fizikainak nevezni. Le Bon a fizikai világ »nagy Nirvánájának« nevezi ezt a valamit és műve élére ezeket a szavakat írta: »Rien ne se crée, teut se perd«. (Semmi sem áll elő, minden elmúlik.) Az anyag és erő dualizmusa tehát végleg megdőlt a tudománynak ezen a fokán.

Ennek a titokzatos valaminek a kérdése, amiben minden fizikai anyag és energia eltűnik (Le Bon szerint az anyag csak egyik formája az energiának), egybeesik a háromdimenziós háttér kérdésével, a térbetöltés lényegével.

Ha a természettudomány analógiáján indulunk el, mindenekelőtt világossá válik, hogy a valóság határa semmiképp sem lehet ott, ahol fizikai mértékeink és műszereink határoltatnak, hogy kell legyen természet és valóság, amely mérhetetlenül finomabb működés, semhogy érzéki észlelettel elérhetnők. Bizonyos az is, hogy az ilyen mérhetetlenül finom rezgések, amelyeket az ultraviola analógiájára »ultrakémiaiaknak« nevezhetünk, a kémiai működés legfokozotabb finomságával és alakíthatóságával (mit a legfinomabb fejrnyében, a protoplazmában látunk) az organikusba kapcsolódnak. Ezzel érthetővé válik az organikus tagoltság mérhetetlen finomsága és emellett nem téveszthető szem elől, hogy a protoplazma csupán megfelelő fizikai rezgésalapja az ilyen ultrafizikai, vagy szerves rezgéskörnek. Ez a rezgéskör, mint sugárrendszer, úgy veszi körül az organizmust, mint a csillagzatot a maga sugárköre. Hogy ilyen mérhetetlenül finom rezgéskör a fizikai anyag határain belül működjék csupán – ahogy ezt az elavult atomelméleten alapuló materializmus képzei –, a modern természettudomány analógiája szerint képtelenség. Hisz megszűnt már az a feltevés, mintha az elektromos áram csupán a vezetőben működne és a dróttalan távíróval nyilvánvalóvá lett, hogy a környező éterben is működik. Elvesztette hát értelmét az a feltevés is, mintha a szerves működés és ennek az a formája, amit lelki működésnek nevezünk, a testbe vagy az agyba.

volna bezárva, vagy hogy éppen a gondolkodás, ez a legmagasabb szerves (valóban pedig szerves fölötti) működés pusztán agyvelőműködés volna. Mindez már a modern természettudomány analógiája alapján merőben tarthatatlan.

A mindenség egysége tehát nem állhat elő az iskolai bölcsesség egyforma és sivár sablonjában, hanem életfokozatok formájában, amelyek a szemléletek gyökeresen különböző alakjaiban mutatkoznak be, ahol is a magasabb fokozatok a mélyebbeket> mint saját alsó határtevékenységüket tartalmazzák. Egyedül így alkothatnak élet- és működésegységet a dimenziók formájában.

A természettudomány nyújtotta analógiát a belső szemlélet igazolja. A dimenzióviszony nem hipotézis, hanem adott tény, mely az elfogulatlan belső szemléletben előáll és magával a szemlélettel ellenőrizhető. A fizikai világ érzékeinknek is legfeljebb felület-szerű képpel szolgál, míg a háromdimenziós háttér – a térbetöltést – nem az érzéklet nyújtja, hanem a szerves működés, a fantázia alkotja. Ilyképp a szerves élet, mint a fizikainál messzebbható és finomabb rezgéskör tölti be és alkotja a háromdimenziós teret, amelyről szerves formánkban tudunk, de amelyet a modern természettudomány a fizikai valóság körében meg nem találhatott.

A szerves élet a nagyobb, a finomabb, a térbetöltő és mint a hindu világelefánt a földet, úgy hordja hátán – felületén – a habszerű fizikai

világot. Alsó határtevékenysége a fizikaiba kapcsolódik, itt leli korlátját és azokat a felületi kontúrokat, amelyek a fizikai világ ismeretképe formájában állnak benne elő. Ilyképp válik a szerves tevékenység a fizikai világ megismerő formájává. És ugyancsak ennek a két világnak határán folyik le az energiák áramlása a fizikaiból a szerves tudatosba. Ezt az energiaáramlást a fizika entrópiának, a kultúr-történelem fejlődésnek nevezi.

A fizikai világ tehát nem lehet perpetuum mobile. Ezt az ábrándot egy érzékiségbe merült emberfaj költötte. Tudatának végtelenségét a múltó világra vetítette, hogy így örök formának tüntesse fel az érzéket, amelyben az élet egyedüli realitását vélte élni és látni. Ennek az ábrándképnek szét kell foszlania a modern természettudomány világosságában éppúgy, mint a belső szemlélet fényében. Ez az ábrándkép a szellemi fejlődés tagadása. Mert ha csakugyan örök körforgásban állnának a fizikai világ energiái, ha ezekből az óriás energiákból semmi se juthatna a fizikáin kívülre, vajjon honnan táplálkozhatnék a gondolkozás, az emberi szellem, vajjon hogyan erősödhetnének a gondolat energiái. Már pedig a szellem fejlődése, általában az ember és kultúra fejlődés mi volna egyéb, mint halvány szellemi tehetségek erősbulése, gondolatok kristályosodása, teremtő akarat acélosodása. vajjon honnan meríthetné a fejlődéshez szükséges energiát a szellem, ha a fizikai világ óriás energiakészlete arra volna

kárhoztatva, hogy önmagában forogjon a végtelenségig. Másrészt a gondolatvilág fejlődésének szemlélete tisztán igazolja, hogy érzéki hatások, impressziók megrezdítik, élénkítik, erősítik és ezzel tisztítják a gondolkodást. Hisz ez a tapasztalás váltotta ki azt a naiv és felületes föltevést, hogy a gondolat az érzéki világból vonódik el, absztrahálódik. Oly élnék ez a tapasztalás, hogy a felületes materializmus képes volt eltekinteni attól a képtelenségtől, hogy véges formából végtelent »absztrahál«. Azt sem vette észre, hogy elvonni csak valamit lehet, s ez a valami sem lehet más, mint energia, vagy az energiának valami formája, s hogy az elvonás által energiában szegényednie kell a fizikai formának, melyből az energia elvonatott és gazdagodnia a szerves működésnek, a képzelet, a gondolat világának, amely ezt az energiát elvonta. A fizikai világ perpetuum mobiléjé és a szellem fejlődését csak azzal a bűvészzel tudta a materializmus megértetni, hogy a gondolat realitását eltüntette, vagy homályos kitételekkel lefokozta, szóval magát az absztrahálást nem is értette komolyan.

A fejlődés csupán a halovány, a szunnyadó magasabb létformák élénkülésében, fokozatos ébredésében szemlélhető. A modern természettudomány a natura oldaláról is megérteti a fejlődést, – nem a natura fejlődését, hanem az emberi szellem ébredését, amely energiáit a natura nagy erőkezletéből meríti. A natura elsugárzó energiái a szerves életet erősítik.

VII. FEJEZET.

A művészet kulturális és pedagógiai jelentősége. A művész, mint próféta.

A művészet nem egyéb, mint a végtelen formák véges formákon való kifejezése. A művészet ily módon a véges formák megfelelő rendezése által a rokon magasabb ritmust kelti fel az emberben. A véges forma, intenzívebb elevenése, a ritmus arányain ömlik át a haloványabb szellemi valóságba és elevenre galvanizálja a szunnyadást. Kell, hogy a véges forma a végtelen arányait tükrözze, hogy így rokona legyen a magasabb élettevékenységnek, amelyet meglendít teni akar.

Ezzel az ébresztő, ezzel az elmélyítő működésé-
vei a művészet a fejlődés sajátos pedagógiai
tényezőjévé válik, viszont a művészetnek ez a tudatos
szemlélete tisztább önismeretre, elevenebb hivatás-
érzésre és magasabb öntudatosságra emeli a művészt.
Megadja egyúttal a művészet értelmét, meghatározza
értékét és döntő új szempontokat nyújt a kritikai
méltatásnak. Az új esztétikai szemlélet alapvető

gondolatait az »Ibsen als Prophet. Grundgedanken zu einer neuen Aesthetik« című munkájában fejtette ki Schmitt.

Egészen érthető, hogy a fizikai rezgésformák eleven lendülete a finomabb és halkabb érintő rezgésformákat működésre indítja, hogy a nagyobb erő a kisebbet kimozdítja helyzetéből, még csak az szorul megvilágításra, miképp történik ez a folyamat megfordítva is, miként képes a halvány érzés vagy gondolat, a végtelen finom rezgés a képzelet eleve-nebb és az érzéki életerővel legteljesebb rezgését befolyásolni és saját ritmusára alakítani, ez a folyamat lévén a művészi alkotás alapfeltétele.

Ezt a kérdést úgy oldja meg Schmitt, hogy a magasabb, tehát finomabb és halkabb rezgésforma az alatta álló durvább rezgésformát bizonyos kedvező viszonyok közt megrezdíteni képes. Mikor ugyanis a durvább rezgésforma a nyugalom alakját ölti, mikor tehát az egyes rezgéselemek nyugodt egyformaságban simulnak egymás mellé, anélkül, hogy a többi rovására bármelyik elem kiemelkednék, a durvább rezgésformának ebben az aránylag legfinomabb tevékenységformájában tükröződni képes a magasabb alak, valamint a víz sima felületén az égboltozat. A nyugalomnak ily helyzetében az agyvelő-protoplazma – az érzéki formák legfinomabbika – érzékeny, labilis egyensúlyban van. A minőségileg mérhetetlenül finomabb képzeletforma rezgése – bár halk fuvalat csupán – az agyvelősejtnak ezt az érzé-

keny egyensúlyát kimozdítani és saját ritmusa szerint: megrezdíteni képes. Ekként a felső életforma legalsó határa az alsó életforma legfelső határát egy érintési ponton akként képes működésre hangolni, hogy az alsó forma a felső ritmusát átveszi és saját durvább és erőteljesebb módján visszhangozza. Ekként jelenik meg a képzelet, a gondolat és a még magasabb végtelen és örök formák rezgése a fizikai síkon. A test ekként a szellemi tevékenység visszhangzó szekrényévé válik, mely a hallhatatlan finom hangokat hallhatókká erősíti, hasonlóan a hegedű szekrényéhez, mely a húr rezgését erősíti, vagy a mikrofonhoz, mely a fül számára elvesző hangot eleveníti meg.

A művészi alkotás titka ebben a tüneményben oldódik meg. Az alkotás kiinduló pontja magasabb formákban gyökeredzik. Az igazi művészet legalább az egyéniség alakjából, esetleg még magasabb formásból fakad. Az egyéniség szükségképp megnyilatkozik az alkotott művön is, a végtelen a véges formán. Minél pregnánsabb ez a megnyilatkozás, annál értékesebb a mű. Mert az egyéniség örök forma, az egyetemes emberinek sajátos megnyilatkozása, ezért minél egyénibb az alkotás, annál elevenebben fejezi ki az egyetemes embert. A művész tehát önmagát adja az alkotásban és pedig saját egyetemes alakját – egyéniségét – s ezzel az emberi szellem teljességét eleveníti meg az ő sajátos ritmusában. Ezért a művészi alkotás egyetemes hatása

is egyenes arányban áll az egyéniség kidomborodásának elevenségével.

Hogy pedig az alkotás, a véges forma (kép, szobor stb.) híven tükrözze a végtelen arányait, kell, hogy a művész harmonikus zavartalanságban élje át az alkotást, hogy az alacsonyabb formák, melyek a magasabb finom rezdüléseket átvenni és visszhangozni hivatvák, lehető érzékeny nyugalomban, finom labilitásban, puha viasztáblához hasonlóan várják és fogják fel a hatást és lefelé, a fizikai síkig, eredeti tisztaságával továbbítsák. Háborgó, lobogó rezgésű formák nem alkalmasak a magasabb rezdülések felfogására. Különösen az indulat ellensége az alkotó tevékenységnek, valamint ellenségei az agyvelőre ható testi állapotok, gondolathomályosító képzeletelemek, a szeretet meleg hullámain fagyasztó, merevítő gondolatok.

A magasabb rezgésköröknek az agyvelőre ható működését szemlélhetjük az alvás és örület jelenségeiben is. Ezek a jelenségek is világosan megoldódnak a fent leírt törvényben. Alvó állapotban a fizikai rezgésforma fokozott elevenséggel működik a szervezet reorganizálásán, az elhasznált részek eltávolításán és pótlásán. Legelevenebb ez a működés az álomtalan, legmélyebb alvás idején, épp ezért az alvásnak ez a módja a legüdítőbb is. Itt a fizikai energiák működése annyira intenzív, hogy a magasabb formák bekapcsolódása lehetetlenné válik. Kevésbé mély alvás, kevésbé intenzív reorganizáló

működést jelent, mikor is a képzelet egyes durvább, majd a hajnali félalvásnál finomabb formái már kapcsolatba lépnek az agyvelővel és megfelelő durvább: félelem, rettegés, bosszúvágy, üldözés, nemi vágy, vagy finomabb – repülés, kedves képek váltakozása, boldogságérzés – álmokképeket hoznak létre. Alvás alatt rendszerint nem oly nyugodt az agyvelő, hogy még finomabb, logikai formák is bekapcsolódhassanak. Az örültek látomásai azonosak a közönségesen tapasztalt álmólátásokkal, csak hogy itt az agyvelő kóros elváltozása állandóbb jellegű reorganizáló tevékenységet vált ki a szervezetből és ezzel állandóbban akadályozza a tiszta logikai működések bekapcsolódását és a látomásokat is állandósítja. A lucidum intervallum a reorganizáló tevékenység szünetelésére vall.

A művészet azzal, hogy az érzéki formák energiáit a magasabb életkörökbe lobogtatja fel, hogy a szellem szunnyadó formáit ritmikus elevenségre hangojlja, esztétikai hatást gyakorol. Ez az esztétikai hatás a szemlélőt a szellemnek azokba a magasságaiba, a kedélynek azokba a mélységeibe lendíti fel, ahonnan a teremtő művészi folyamat kiindult. A művészi hatás ezzel azt a pedagógiai feladatot valósítja meg, mely szerint a szellembe való elmélyülést előidézi, a szemlélőt elmélyülésre kényszeríti, tehát arra is, hogy szellemiségével foglalkozzék, azt gyakorolja. A gyakorlat által pedig

erősödik a szellem. A művészet egyúttal ezzel a tevékenységével olyan benső formákat elevenít meg, amelyeknek uralkodó elevenése a fejlődés jövődő korszakát jelenti. A régi próféták helyét a modern művész foglalja el. Ő az, ki képek formájában a jövődőt állítja és készíti elő. Mert hisz a szellem magasabb formája nemcsak aktuális élettényt, hanem általános elevenedésével magasabb fejlődési fokot is jelent. És valóban, a történelem is igazolja, hogy a korszakot jelentő eszmék, mielőtt a köztudat világos tényeivé váltak, előbb a művészet képei mögött derengtek.

III. RÉSZ
SCHMITT JENŐ HENRIK
KULTURÁLIS JELENTŐSÉGE

1. FEJEZET.

Schmitt történelmi alakja. A tanítás etikai jelentősége.

Schmitt történelmi alakja nagyon is közel áll még korunkhoz, ismerőire is súlyosabb hatással van még, semhogy a teljes és tiszta értékeléshez szükséges távlat és felszabadulás beállhatott volna. Egyes formái mégis már most kiütöknöznek és határt jelző jelentőséggel furakodnak a leáldozó régi és a pirkadó új korszak közé.

Az ember végtelen öntudatra, végtelen méltó;; ságra emeltetik. Nem a fantázia megbízhatatlan szárnyain, hanem a matematikai gondolat ércnél keményebb talapzatán. Nem ideális magasságokba törő vágy, nem istenkísértő vakmerőség, vagy ábrándos fellendülés ragadja az embermélységet új magasságokba, hanem a puszta tény. A valóság. A felismert és kétséget nem tűrő, a parancsoló valóság, amely egyik karjával térdre kényszerít, a másikkal az Istenség trónjára emel. Mert az ember isteni alak, ki előtt térdre kell borulnunk, mert az ember

isteni alakja mi magunk vagyunk. Szerethetjük immár önmagunkat és szerethetjük embertársainkat is, mint önmagunkat. És szerethetjük immár az Istenséget is teljes szívből, teljes lélekből és teljes erőnkől, mert nem kívülünk és felettünk, bennünk vagyunk már az Istenség mint létünk legmagasabb fokozata és örök ideálja, kiből saját leghalkabb és legbensőbb alakunk végső lényegünkkel ölelkezik. Lényegünk leghalkabb és legbensőbb mélységeinkbe száll, hogy isteni alakba törjön, isteni alakunk örök szerelemmel emeli magához lényünket.

A történelem hullámain át örök csendre törünk örök kereséssel és örök akarattal, örök csendre, gazdag csendre, minden melódiák egybehangzására, minden színek izzó egyberagyogására, minden forma elmélyítésére, a nyílt titokra, az élet tomboló teljes#ségére: a győzelmes csendre. És törünk szakadatlan, halkabb és hangzóbb ütemben, elfojtott lélekzettel és viharzó lendülettel, feszülő tehetetlenséggel és felszabadult iramodással gyűrűző ritmusok sülyedő és emelkedő hullámain át legmélyebb mélységünkbe, a túlsó partra, honnan isteni alakunk mindent ígérőn int felénk. Int és hív, emel és vonz szakadatlán. Borúból dereng, derüből sugárzik felénk és nincs más szenvedés, mint szem elől veszteni őt.

Alakja majd melegen ragyog, majd homályosul. Színeváltozása a mi fejlődésünk, felemeltetésünk ritmusa. Felénkhajló mozdulatai örök részvételnek felénkhajló ritmusai, melyek a mi feléjetérésünk

ritmusaink felelnek meg. Törekvésünk üteme az ő hívó ütemébe, szenvedésünk az ő borújába, lendületünk az ő derűjébe mélyül. Lényünk feltörő akarata, áhítatunk bizalma kegyes segítségre indítja őt, ha elvesztjük szem elől, ő sem lát bennünket, mert az alacsony tormák ködébe süllyedtünk. Mikor önmagunkat keressük, őt keressük, az isteni formát, poláris lényünket és isteni formánk a mi kereső ritmusunkkal ellentétes és azonos ritmussal keresi önnön mélységeit, hogy lényünket önmagába emelje és mélyítse.

A történelmek dicsősége az, hogy az isteni formába torkollnak, az isteni forma dicsősége az, hogy saját alakját adja megváltásul a történelmekért. Kultúrák örök fiatalon fakadnak az isteni forrásból és ömlenek az isteni mélységbe. Az istenülés örök folyamata minden poklokon át győzelmesen torkollik önmagába.

Honnan a poklok?

II. FEJEZET.

A szenvedés. Szabadság és korlátoltság. A tragikum értelme.

A pokol az alsóbb formák szabadsága. A szem; elől tévesztett Istenség. A saját korlátaiba ütköző, szabadság. Szabadság nélkül az életnek nincs dicsősége, sem gazdagsága. Minden alsó életformának megvan a maga szabadsága, amely saját természetes korlátai közt teljes. A véges forma szabadsága csak véges lehet. A korlátok a tevékenység ütközőpontjai, az ütközés pedig szenvedést okoz és arra kényszeríti a szenvedőt, hogy új utat keressen, olyat, amely szabadságra törő tevékenységének korlátlanabb teret nyújtson. A pokol kereső tevékenységre kényszeríti az embert, aki addig kénytelen keresni, míg az isteni forma irányát megsejti s a nagyobb szabadság felé irányítja útját. A pokol durva kényszer, mi a szenvedés útjától eltéríti az embert^ az isteni fény szelíd vonzás, mely a teljesebb szabadság útjára vet világot.

Mert az alsóbb, a korlátolt forma a magasnak eleme. A pokol is az isteni forma eleme. Minden elem isteni formába tör: a szenvedés a dicsőségbe. Ezt az utat csak szabadon teheti meg: a dicsőséghez más út nem vezet. A szenvedés a durvaságba sülyedt energiák szabad iskolája. A szenvedéstől való félelem: iskolakerülés. Aki a szenvedést iskolának látja, máris az isteni könyörület formáját ismeri meg benne abban a formában, ahogy az isteni könyörület ritmusát az adott durva forma visszahangozza. Az isteni könyörület formája szükségképp eltorzul a szenvedésben, ha az alsóbb forma féktelen „háborgással tör saját határait, valamint a háborgó vízfelület torzítva tükrözi az égboltozatot.

A határait korlátaiba ütköző feszülő erőket a rugalmas határok a formatevékenység középpontjának irányába vetik vissza azzal a lendülettel, mely a határokra törés lendületének megfelel és vele ellentétes. Ez a visszavetés megtöri a forma saját akaratát, más irányulásra kényszeríti és ezzel fájdalmat okoz. A fájdalom intenzitása egyenes arányban áll az eredeti irányulás lendületével. A sekélyes szemlélő előtt isteni büntetésként tűnik fel ez a fájdalom, holott ellenkezőleg, a saját középpontja irányába kényszerített véges életműködés éppen ebben a legszűkebbre szorult alakjában válik a magasabb forma szemlélhető elemévé, az alacsony formának középpont felé irányuló tevékenysége lévén az érintkezésnek az a pontja.

mely a magasabb formát megrezdíteni és azzal kapcsolódni képes. Mert a magasabb forma saját elemeibe csak úgy kapcsolódhatik, ha tükröződhetik bennük. Tükröződni pedig csak olyan rezgésformában tud, amelyben az egyes rezgéselemek egymás rovására a figyelemben ki nem emelkednek, tehát nyugodt, egyenletes ritmusfelületet alkotnak. A véges forma azonban épp centripetális irányulása által szűnik meg a többi véges formák közül kiemelkedni, ezáltal hagyja el a figyelem homlokterében elfoglalt uralkodó pozícióját és özőnlik vissza a többi hasonló minőségű tevékenység sima sorába. így alkotja azután a többi rezgéselemmel együtt azt a közös ritmust, melyből már egy elem sem emelkedik ki uralkodón. így válik annak az egyenletes ritmusnak elemévé, amelyen a magasabb forma torzulás nélkül képes tükröződni és önmagára eszmélni. És erre az egyenletes finom ritmusra azután a felsőbb forma ritmusa alakítóan tud kapcsolódni. Ezen a kapcsolaton át megnyílt a felsőbb formába vezető keskeny út az alsóbb formában feszülő energiák számára. így áll be a megkönnyebbülés érzése és a magasabb öntudat elevenedése.

A szenvedés tehát az isteni könyörület tevékenysége, abban a formában, ahogy az alsóbb formák háborgó és torzító durvaságában megnyilatkozni képes. Ugyanaz a felemelő irányzat, mely az isteni formában a mindenhatóság szabad lélekezete, itt, a véges világok korlátolt háborgásán, a korlátolt

forma természetéhez képest homályos és a háborgás természetéhez képest torzított alakban jelenik meg. Így a feszültség által megtámadott alsóbb formahatárok természetes visszahatása a szabadság fájdalmas korlátozásának, a feszülő akarat tehetetlenségének – szenvedésnek vagy büntetésnek érzik ugyan, – valójában azonban nem egyéb ez a visszahatás, mint a véges formák tombolásán torzultan tükröződő isteni forma, mely durva módon, esetleg többször ismételt tevékenységgel végre is arra kényszeríti a helytelen irányba tört véges formát, hogy a magasabb formával érintkező pont felé fordítsa irányulását és ezzel a felszabadulást és megváltást szolgálja. A szenvedés tehát valójában a véges formák határoltságának természetes visszahatása, mely mintegy automatikusan áll be. És épp így, mintegy önműködően pusztítja el önmagát, mert kényszeríti az embert, hogy a szabadulás útját keresse. Aki pedig keres, talál, aki kopogtat, annak megnyitják.

A szenvedés végső elemzésében a félelmet találjuk. A félelem azáltal áll elő, hogy az alsó formák tevékenysége a felsőkkel való harmonikus kapcsolatát elveszti, úgy, hogy a felső formák merev vagy torz alakban sötétlenek az alsó formákba merült tudatban. Az alsóbb tevékenységformák harsogása azonban előbb-utóbb szükségképp elcsitul és a felsőbb finom hangok akkor előcsendülnek. A szenvedés csak a képzelet szemüvegén át végeláthatatlan

s csak tényének fogalmával való összetévesztése útján tűnhetik öröknek. Ténye, valósága, időben és térben korlátolt. Kell, hogy elpusztítsa önmagát.

A szenvedésnek ez a tárgyszerű szemlélete megszabadítja az embert a félelemtől és ezzel a szenvedés gyökerét támadja meg. A túlvilág meséi helyett reális vigasztalást nyújt, a hit meseködei és a meg-alázó megnyugvás helyébe az alapos optimizmust állítja az intuitív tudomány világításában.

A szenvedés optimisztikus szemléletét eddig a művészet igyekezett megvalósítani a tragédia formájában. A tragédia szenvedése egybeesik az emberi szenvedésformák fejlődésével és a korok szerint felcsillanó vigasztalással.

A tragédia a kor legkínzóbb szenvedését önti alakba. Megtestesíti a féktelen akaratot, mely a véges vagy mérhetetlen tevékenység határainak támad, elének állítja, ahogy katasztrófálisan megtörik ez az akarat, ahogy visszaözlök kiindulási pontjába s ahogy itt a felsőbb életformával egy villanásban kapcsolódik. Ez az utóbbi momentum a katasztrófák fölé emeli és megnyugtatja az embert.

Más az aischilosi, más a shakespearei és más az ibseni tragikum, aszerint, ahogy más és más volt a megfelelő korok hőseinek törekvése és szenvedése, és ahogy más és más formában jelent meg sejtésében a feloldó magasabb életfok. Meg-egyezik mégis minden kor tragédiája abban, hogy

az elbukó véges emberi forma felett megcsillan a végtelen forma, hogy szervesen kapcsolódik a végesbe, vagy a véges forma bukásával megszűnik a szenvedés és a kapcsolódó örök forma az egyetemes emberinek győzelmes, kiengesztelő és megnyugtató erejével hat.

A tragikum a szenvedés által való fejlődésnek egyetemes összefoglaló képét nyújtja. A művész sejtí, majd érzi a törvényt és eleven képekben lobogatja fel ez emberit. A tudomány hivatott világos alakban szemléltetni, fényben feloszlatni a művészet által megsejtett embert és az emberben megsejtett magasabb létformákat.

III. FEJEZET.

Az egyéniség. Az egyéniség, mint etikai forma.

Minden egyes emberi alak az egyetemes forma őseredeti, tehát halhatatlan alakja. A végtelen gondolat sajátyszerű és saját színű megjelenése. Valamint a zöld szín csak azzal zöld, hogy nem piros, kék vagy más, hogy minden más színtől különbözik és hogy az összes többi színekkel együtt alkotja a fehér színt, a színek egyetemes forrását, úgy az egyéniség is azáltal egyéniség, hogy minden más egyéniségtől különbözik, vagyis az egyetemes emberit pótolhatatlan színben ragyogtatja és a többi egyéniséggel együtt alkotja az isteni közösséget. Az egyéniség tehát annál teljesebb, saját külön dicsősége annál ragyogóbb, mentül több különböző egyéniséggel hasonlítható össze, mentül több más egyéniség határozza meg az ő pótolhatatlanságát. Az egyéniség teljessége csak azon a fejlődésfokon érvényesülhet, ahol az összes többi egyéniség is érvényesül. Ez a végtelen emberi forma dicsősége, mely csak minden egyes embertárs egyéniségének teljes kifejlesztése

útján, csakis a hasonló pótolhatatlanok társaságában érvényesülhet teljes és örök fényvel, ellentétben a végesnek képzelt mai emberi alak dicsőségével, mely csupán a többi alak lekicsinyítése, lealázása, kihasználása útján érhet el relatív magaslatot. Egyúttal az isteni ősfény sem lehet teljes, nem öltheti tiszta fehér színét, míg egyetlen szín, egyetlen egyéniség hiányzik az összességből. Az egyéniség istenülésének útja tehát nem választható el más egyéniségek istenülésének útjától, egyik sem érheti el az isteni forma teljességét az összes többi nélkül.

Az etikumnak, az emberszeretetnek ezekkel a tényekkel új és minden eddiginél szilárdabb alapja épült. Nem lehet többé kétség az embertárs értéke felől. Az egyéniség valóban csak az összes legnagyobbak között érvényesülhet. S hogy egyetlen ember sem számúzhető büntetlenül ebből a közösségből – világos, mert minden ember gondolkodó lény és ezzel az egyéniség eleme, a végtelen forma adva van benne, ha aktuális megnyilatkozása vitatható is. Az aktuális megnyilatkozás immár a fejlődés kérdésévé vált, de kétségtelen marad, hogy bizonyos fejlődési fokon minden egyes ember egyúttal egyéniségként jelentkezik. Amit az emberiség nagyjai mindig éreztek, amire törtek, mikor szellemük termékenyítő gazdagságát a tömegre árasztották, mikor az ember tanításán, felemelésén, belső felszabadulásán fáradoztak: nemes érzés, előkelő hajlam, ideális, önzetlen cél volt csupán. Ebben a megvilágításban

azonban a nemes hajlam, önzetlen törekvés tiszta és világos tudattá, öntudattá és önérdékké emelkedik. Nem a jó érzés, a morális parancs megbízhatatlan dolga többé, hanem a világos megismerés következménye, hogy az egyén legfőbb érdeke megegyezik az embercsalád közös érdekével. Minden más egyéni érdek szükségképpen nemcsak az egyén, de az egész embercsalád szenvedéséhez vezet. Egyéni és közérdek egybeesnek a tények világosságában és ezzel új morál, új és tiszta magán- és köztevékenység kora hajnalodik.

Ezek a tények, mikhez, mint a matematikához, kétség nem férhet, határozzák meg az embernek emberhez, egyénnek a közhöz és a köznek az egyénhez való viszonyát. Adva van az út, az irány ellenőrizhető formában. Adva van minden magán- és köztevékenység csalhatatlan értékmérője. Es a megismerés nyomán át kell, hogy alakuljon az emberi érzés és kedély. Az önmagát megismerő ember öntudatából organikusan hajt ki új érzésvilága, akarata, törekvése, cselekvése. Ideált szemjűhozó korunknak a tudomány formájában int az új ideál: a végtelen emberi öntudat.

IV. FEJEZET.

A halál. Véges és örök életformák.

Az egyéniség végtelen és születetlen alakja végtelen dicsőségre tör. Sohasem olvadhat fel végképp az isteni formában, mint a Buddha emberi szelleme a Nirvánában. Szegényes és szürke az az Istenalak, melyben a színek és formák feloldódnak. A gnózis Istenalakja azonban végtelen gazdagság, legfőbb lets fokozat; gazdagabb és nem szegényebb minden alatta álló létfokozatnál. És az egyéniség őseredeti örök alak, mely az örökkévalóságot sajátos színben ragyogtatja. Nem hasonló tehát a végy képlethez, mely feloldódhatik, sem a végeshez általában.

Megsemmisülnie lehetetlen tehát. És jellemző a szenzualista felfogás kritikátlanságára, hogy éppen ő beszél a megsemmisülésről, holott a semmi nem érzéki alak, a semmi nem érzékelhető és a szenzualista jogtalanul beszél arról a tüneményről, amit a fizikai síkon semmi módon sem tud érzékelni vagy bemutatni. A fizikai életkörben csak változásokat

ismerünk, az energia formaváltozásait, de megsemmisülését nem tapasztaltuk.

A semmi ugyanis a gondolat alakja és épp ezért hozzáférhetetlen annak, aki csak érzéki valóságot ismer. A megsemmisülés a gondolatnak az az alakja, mely saját eleventelenségét, dermedtségét jelzi, semmi egyebet. Ebben a szemléletben a gondolatformába a képzelet ködái vannak vetítve, s ebből az élettelen szűrkeségből nem emelkedik egyetlen ritmus sem a gondolat homlokterébe. Hiába végtelen gazdag a gondolat alakja, ha a képzelet túltengő felhőfátyla elfödi a gazdagságot s a gondolat e fátyol mögött elérhetetlen formának látszik, mely a távolból borong az érzéki élet friss lüktetésével ellentétes és dermedztő hatással. A képzelet fátyla alatt egybefutnak a színek és egybefolynak a formák és ekképp a végtelen gazdagság az alaktalan szűrkeség színében áll elő szükségképpen. Az étellel szemben ilyen a megsemmisülés képe a kedélyben. A tudományosságot arrogáló materializmus így saját kietlen kedélyállapotáról számol be kritikátlan módon, mikor megsemmisülésről beszél. Szemlélete nem tárgyyszerű, mert a formák tiszta elkülönítése helyett a képzelet és gondolat egybezavart formáját szemléli. Az ilyen szemlélet megfelel ugyan önmagának, de nem felel meg a tényállásnak, melyet szemlélni vél.

A tárgyyszerű szemlélet, mely a tényhez ragaszkodik, csupán a zavart kedélyállapotban találja meg a megsemmisülés képét, egyebütt sehol.

A véges formák világában csak elváltozásokat ismerünk. Az ilyen elváltozások a fizikára és végytanra tartoznak és semmiképp sem jelentenek megsemmisülést. Az egyéniség azonban végtelen forma, amelynek megsemmisülése ellentmondásként, a lét tagadásaként jelentkezik. A tér, idő végtelensége, a geometriai, logikai, matematikai tételek, ezeknek tér és idő fölött, születés és halál fölött való érvénye, maga az ész: meg van tagadva ebben az ellentmondásban, holott az ember semmitsem kénytelen biztosabban tudni, mint a tér és idő végtelenségét és a mértani, számtani és logikai tételeknek tér és idő fölött és végtelen esetre és minden gondolkozóra kötelező érvényességét. Épp ez a tudásunk legbiztosabb és legkétségtelenebb, mert nem hasonlatból, kísérletből vagy következtetésből fakad, hanem önmagunkból. Ezek a tények egyenesen önmagunk valóságai. Ezek teszik emberré az embert. Merő képtelenség a mindenképp véges agyműködésnek végtelen tevékenységet tulajdonítani, a végtelent a végesbe szorítani.

V. FEJEZET.

A egyéniség élete és fejlődése. Táplálkozás és megnyilatkozás. A polaritás. Az újjászületés. Az átöröklés tana. Az organizmus szerepe. Az emlékezés törvénye. Emlékképzés és feldolgozás, mint a fejlődés váltakozó ritmusai. A nemzés. A születés titka.

Az egyéniség végtelen formájában élet és halál csupán a táplálkozás és megnyilatkozás ritmusai.

A szellem halovány formái életre éheznek. Az élet intenzív lüktetését a fizikai világban találják. Ebben a nagy energia#rezervoárban helyezte el a teremtés az ő erőit. Az atomközi energiák intenzitása, a csillagokat mozgató energiák adják végső fokon a szellem táplálékát. Idáig kell lenyúlnia a szellemnek, hogy kenyérhez juthasson. Közvetlenül azonban nem nyúlhat le idáig a szellem: halk, gyenge tevékenysége képtelen közvetlenül hatni az erőteljes durvasággal rezgő fizikai világra. A leg-erősebb gondolat sem mozgathatja meg a legkisebb követ. Közvetítésre van tehát szüksége, meg kell valósítania azt a közbenső formát, mely a fizikai síkkal, valamint saját formájával is érintkezni képes.

Meg kell tehát elevenítenie saját momentumát, energiáit saját határaiba kell összpontosítania, hogy előálljon eleven határtevékenysége: az organikus forma. Hosszú történelmi forma előzte meg azt az ünnepélyes pillanatot, mikor a szellem organikus formában a földre lépett. Hosszú folyamat, amely megteremtette magának a saját képére hasonlatos, vele rokonhangzású organikus formát, mely őt a nagy erőrezervoárral összekötni volt hivatva,

Az első organikus sejt megjelenése, a folyton fejlődő és mind tökéletesebb szervezetek megjelenése, az őskor szörnyállatai, repülő őszállatai, ichtiosaurusai a képzelet egyes nekiiramodásait jelentik, hogy oly organizmust állítson elő, mely a gondolat finom ritmusát visszhangozni képes legyen. Az erre a célra alkalmatlan alakok elpusztultak és finomabb alakoknak adtak helyet, melyek mind tökéletesebben közelítették meg a célt. Évszázadok fejlődése vezetett a magasrendű állathoz, melynek egyik-másik képviselője, – mert az organizmus célszerű finomságát leginkább megközelítette – alkalmat adott arra, hogy a legprimitívebb emberi lény a földre lépjen.

Ez az emberi lény, bármi primitív volt is, mégis végtelen különbség választotta el a legfejlettebb majomtól, mert organizmusa a gondolat egyszerű tevékenységére már reagált.

Ez a végtelen különbség mindenekelőtt arra képesítette őt, hogy a természet ellenséges erőivel

sikeresen megküzdjön, hogy fegyvereket készítsen, melylyel úrrá lett az izmosabb és vadabb állatokon. Ez az organizmus már kapcsolódott a gondolattal és tápláléka már át tudott alakulni olyan kenyérré, mely a halvány gondolat táplálására alkalmas volt.

Érzékszervei, melyek a természettel való harcában megedződtek és finomultak, a természettől elvont energiával táplálták és mind nyugodtabb, mind finomabb képek alkotására hangolták a képzeletet. A képzeletnek a fejlődés folyamán egyre finomuló képeibe már intenzíven kapcsolódott és életre ébredett a gondolat. A képzelet finom képei rokon rezdülésekre készítették és ezek a rokon rezdülések voltak az összekötő cső, melyen keresztül a szellem a képzelet energiáiból táplálkozhatott. A végtelenül különböző életformákat az így képződő hajszálcsőhöz hasonló út köti össze, amelyen keresztül az energiák felszállhattak és felszívódhattak. Ilyen finom összeköttetés áll fenn a felsőbb életfokokozatok között is és innen az evangélium hasonlata, mely szerint a mennyekbe vezető út keskenyebb a damaszkuszi penge élénél.

A szellem ezzel tetté változtatta azt az akaratát, hogy a fizikai sík energiáiból táplálkozhassék és ezáltal mind elevebb életre ébredjen.

A fejlődés egyetlen értelme és értéke: a szellem ébredése. A szellem meg-megújuló tavasza benső megújulások sorát jelenti. A szellem saját mély-

ségeihez akar jutni, meg akar erősödni, hatalmassá, ragyogóvá: öntudatosná akar válni, mert minden élő kötelező törvény, hogy táplálkozzék és ezzel saját alakját lehető teljességre fejlessze.

Az östörvénynek ez az egyik pólusa.

A másik pólusa a nem kevésbé egyetemes tendencia: hogy megnyilatkozzék.

A táplálkozással az életforma energiákat gyűjt az alsóbb életsíkból és az energiákat önmagában felhalmozza. Ezt a gyűjtő és felhalmozó tevékenységet a szélső feszültségig, a kicsordulásig folytatja.

A megnyilatkozással az így felhalmozódott feszülő energiák csordulnak ki és ezzel a szükséges megkönnyebbülést idézik elő.

A régi gnosztikusok ezeket az ös életirányulásokat az istenszerelem pólusainak tekintették, mert az isteni formából indulnak ki és ellentétes, egymást kiegészítő, egymást indító és egyensúlyozó hatalommai átjárnak minden életfokozatot. Az első ösírány a világok fejlődésének, istenformába való törekvésének, a második a világok teremtésének iránya, amelyben az isteni forma végső elemeiben kíván tükröződni és megnyilatkozni.

Korántsem filozófiai princípiumról, vagy feltételezésről van szó. A poláris formák nem kitalálások, nem ész-sablonok, hanem szemlélhető tevékenységek, amelyek minden egyes életformában valóság' gal kimutathatók. Az egyes életfokozatok rezgés- vagy ritmustevékenységének végső rugója a polaritás-

ban fedezhető fel. Ez a poláris tevékenység mindenkör a megfelelő létfokozat alakját ölti, tehát, valamint a létfokozatok, akként a poláris motorok is egyazon, energia különböző, sőt végtelenül különböző kvalitásaiban nyilatkoznak meg, egységes szemléletük azért csakis a dimenzióviszonylat analógiáján állhat elő. A fizikai vagy érzéki polaritás például nem azonos a gondolat felfogó és megnyilatkozó formájának ritmusával, mert végtelen formakülönbség választja el egymástól ezt a két tevékenységet. Ez a tény sohasem tévesztendő szem elől, különben a panteizmus, vagy valamely más filozófiai princípium zagyva keverékformája állhatna a szemlélet elé.

Szemléltetőül álljon itt néhány utalás:

A fizikai világban a legegyszerűbb módon a centripetális és centrifugális irányokban nyilatkozik meg a polaritás. Az atomok és csillagzatok egyensúlya,, a villamosság, mágnesség, vegyrokonság és számos más tünemény bőven igazolják a törvényt. Az érzékletben a feszültség (tensio) és beidegzés (innerváció) a primitív poláris formák, amiket leg-, élénkebben a tapintás megélésében, mint ránk való hatást és kifelé irányuló törekvést tapasztalunk. A poláris irányokat az érző és mozgó idegek közvetítik.

A képzelet szertelen nagyra törő iránya poláris a saját központja felé törő finomító tevékenységgel,

Az egyéni belvilágban ugyanilyen irányzatokat tapasztalunk, azzal, hogy a tevékenység a végtelent

mindkét irányban: a geometriai térrel és a matematikai ponttal elérni képes.

A gondolattörvényben a gondolat közlése és az érkező gondolat befogadása az ellentétes pólusok.

A szeretetben az egyéniség önmegnyilatkozása gyónása áll szemben azzal a befogadó készséggel, mely a szeretet lény gyónását, általában mély és igaz megnyilatkozását az egyéniség kincsei közé veszi fel. Itt a folyamat egészen benső. Az ellentét, egymást indító hatás, egymást kiegészítő és egyensúlyozó folyamata benső ritmus értelmében veendő.

Az emberszeretet élményében a minden lehető ember felemelésére irányuló tettek állanak szemben a minden lehető ember bensőségének átélésével, átkarolásával, megértésével.

Itt csak nagy vonásokban jelezhetők az egyéni poláris formák, a kutatónak azonban kimeríthetetlen anyag áll rendelkezésére úgy az itt jelzett formák kiépítése, leírása, megélése, valamint a fensőbb formák kialakítása iránt.

Az egyéniség tehát egyrészt kiépülni, másrészt megnyilatkozni akar. Mindkét iránya tagadhatatlan benső élmény, végtelen formánk élménye. Hogy kiépülhessen, az élettől duzzadó formákból merít elevenséget az organizmus útján, hogy megnyilatkozhasse, halk hangjával az érzéki élet visszhangzó szekrényébe kapcsolódik és azt szüntelen alakítja. Ezzel az alakító munkájával az egyéniség más egyéniségek számára is preparálja az érzéki formát

kat oly módon, hogy azokból más egyéniségek táplálkozhassanak, kiépülhessenek és kicsorduljanak. Ekképp az egyéniségek közt magasrendű közlekedés áll be, amelynek folytán az örök alakok egymást szüntelenül építik, tökéletesítik és táplálják az élet kenyerével. Ennek a közlekedésnek tökéletesítésén is állandóan fáradoznak az egyéniség alakjai, akik a fejlődés örök tényezőiként mutatkoznak be.

Mindez benső és egyúttal történelmi tapasztalat és átélés. Az egyéniség táplálkozó és megnyilatkozó, – mondjuk – be- és kilélegző periódusai ritmikusán váltják fel egymást úgy az egyén beléletében, mint korszakok váltakozásában. Így az egyes egyéniségek is, amennyiben az egyik fejlődésének belélegző, a másik kilélegző szakát éli, polaritásba kerülnek egymással, mint mester a tanítvánnyal, viszont a poláris viszony ellenkező irányba is fordulhat, azaz a polaritás pozitív és negatív irányzatai helyet is cserélhetnek kisebb-nagyobb korszakokban, az egyén és történelem életében.

Az egyéniség be- és kilélegző ritmikus élete – mind mélyebbre, mind magasabb életkörökbe vezet a fejlődés értelmében. Mind fokozottabb korszakokban váltakoznak a periódusok és végre kell, hogy a polaritás végső kiinduló pontjába, az isteni teljességbe torkoljanak.

Az egyéniség ki- és belélegző korszakai igen változatosak, hosszabbak vagy rövidebbek, az egyéniség ősrítmusához és fejlettségi fokához képest. Ez

utóbbi tényező úgy befolyásolja a ritmusok hosszát, hogy a fejlettebb egyéniség nagyobb és tisztább körökben gyűrűdik a maga útján. Hosszabbak az egyes periódusai, egyúttal tisztábbak is, azaz a két-irányú életműködést kevésbé zavarja össze és lehető egyedük bár sohasem egészen egyedül – az egyik irányt éli. Magasan fejlett egyéniségek egy egész ember-életen át főképpen csak egyik irányban éltek és néha úgy tűnik fel, mintha egész életükben csak részben éltek volna át egyéni ritmusuk egyik irányát. Különösen nagy művészeknél látjuk, hogy már gyermekkorukban kicsordul belőlük a telítettség és tevékenységük súlypontja életük végéig a megnyilatkozásra esett, egyéni fejlődésük pedig nem is volt más, mint a tökéletesedő kifejezés: a feszülő benső élet kicsordulásának mind elevenebb és tisztább megnyilatkozása. Viszont az élet kutatóinál éppoly gyakran látjuk, hogy egész életüket egyéniségük kiépítésére, a belső gazdagodásra, a feszültség fokozására, a tudásvágy kielégítésére fordítják, mely tevékenységi irányok mellett megnyilatkozási készségük elenyésző.

Mindenképp bizonyos, hogy a földön járó ember örök alakjának ritmusait éli és ezekben a poláris ritmusokban éli fejlődését. Az is bizonyos, hogy ez az ember még nem érte el fejlettsége csúcspontját, saját isteni ritmusának mélységeit, melyre törekszik. És mivel egy életen át nem érheti el, kell, hogy több életet éljen és töltsön a földön. Történelmi

hivatása nem maradhat csonka, nem tűr ellentmondást, az aktuális emberalak pedig a továbbfejlődéséhez szükséges energiát csakis onnan merítheti, ahol az energiák felhalmozódva vannak: a fizikumból. Le kell tehát szállania a földre, organizmusba, testbe kell öltöznie, hogy táplálékát megszerezhesse, hogy megnyilatkozhassék és hogy megnyilatkozása által társai táplálkozását is előmozdítsa. Schmitt a reinkarnációnak ezt a gondolatát, mely különben közös majd minden fejlettebb egyéniség meggyőződésével (Shakespeare, Goethe, Arany stb.), melyet Buddha hirdetett és amelyben a földön élő emberiség nagyobb fele hisz, tán sohasem írta le, csak intimebb körben hangoztatta. Itt kell állnia mégis, mert tanai ennek előrebocsátása nélkül igen nehezen érhetőek és még nehezebben befogadhatók. Nem, mintha tételei ellentmondást tűrnének, hanem azért, mert merőben új, járatlan világot tárnak fel a modern embernek, akire még az a súlyos feladat is hárul, hogy ennek az új világnak egyik horizontját maga fedezze fel. A régi gnosztikus tanok mind vallották a megtestülések sorozatát. Halált tehát nem ismer az egyéniség, csak életet. A halál csak annyit jelent, hogy az egyéniség elhasználta eszközét, hogy ez az eszköz nem alkalmas már arra, hogy a véges formák energiáit felszívja, vagy, hogy a benső ember megnyilatkozását közvetítse. Levett ruha a fizikum, vagy elnyűtt és elvetett hangszer, melyet az egyéniség nem használhat már. Újra van

szüksége és bizonyos, hogy az a mester, ki az egyik eszközt el tudta készíteni, el fogja tudni készíteni a másik hasonlót is, annál is inkább, mert ez a mester örök forma, amely a fejlődéssel erősödik, tökéletesedik. Az is bizonyos hát, hogy a földi életben felszívott energiákkal gazdagultan a réginél hatalmasabb eszközt, fejlettebb organizmust fog tudni készíteni.

Bármily nehéz is az átöröklés tanához szokott modern embernek ezzel a nagy gondolatallal megbarátkoznia, mégis lehetetlen, hogy végképp kitérjen előle. Az átöröklés tana nem elégítheti ki, mert minden csábító érve mellett is csak hipotézis marad, amely éppen a leglényegesebb és legfeltűnőbb tapasztalatokat hagyja figyelmen kívül. A gyermek ugyanis, bármennyire is hasonlatos szülőihez, mindig mutat bizonyos önállóságot, egyéni tehetséget, néha csodás fejlettséget, amit az átöröklés hívei legfeljebb azzal magyaráznak, hogy volt már a családnak valamikor valószínűleg olyan tagja – tán ősapa, nem lehet tudni –, aki hasonló hajlammal vagy tehetséggel bírt, s aki ezt a tehetséget több generáció ügyes megkerülésével, egyenesen tizedik őseire származtatta át. Ez a naiv és természettudományos alapon is igazolhatatlan feltevés uralkodik most a modern ember felfogásában, holott még a közvetlen átöröklés is, ahol látszólag semmi sincs a gyermekben a szülei alkatán, »tulajdonságain« kívül, még ez a látszólag egyszerű folyamat is pusztá feltevés és teljesen igazo-

latlan, nem is szólva arról, hogy a gondolat vég^
telén formája csak az ész ellen elkövetett merénylet
útján szorítható az agyvelő véges formái közé. Nem
is szólva arról az esztelenségről, mely a geometriai
teret, vagy a gondolat oszthatatlan törvényét át-
örökíti, még mindig érthetetlen és a lenézett bibliai
csodáknál csodásabb marad az a folyamat, miképp
egyesülnek az apai és anyai agyvelők egy gyermeki
agyvelőbe. Hiába felelnek itt a tudósok az embrió
fejlődésének részletes taglalásával, ez a fejlődés maga
mégis csak csuda marad és konkrét formában mindig
bizonyíthatatlan, hogy csakugyan a szülők testisége
építi fel az embriót. Nem az embrió táplálása forog
itt kérdésben, hanem az, miért nyeri az embrió azt
a konkrét alakot, miért nem mást, miképp építheti
fel a szülő gyermekét a saját vagy ősapja kép-
mására. A dogmagyűlölők itt észre sem veszik,
mennyire dogma – és semmi egyéb – az átörök-
lés tana abban az értelemben, hogy az ember-
fejlődést és az egyéniséget magyarázza.

Viszont, hogy az egyéniség csakugyan építi az
emberi organizmust szüntelenül, mindennapi tapasztá-
lat. A testiség a fejlett individualitást pregnánsan
fejezi ki. Az arc és az egész test az egyéniség
képére alakul folyton, mert az egyéniség olyanná
akarja alakítani, hogy saját ritmusát elevenebben
hangozza, hogy tehát mind hívebben tükröződ-
hessék benne és fejezhesse ki magát általa. Tudjuk,
hogy az egyéniség, a végtelen forma az érzéki

tormát, mint saját elemét számtalan variációban foglalja magában, mint pl. a kör geometriai tétele az egyes konkrétan előtűnő köröket. Valamint egy konkrét kör, de a konkrét körök bármely sorozata sem meríti ki a geometrikai kört. És valamint a kör végtelen számú ilyen alakban nyilatkozhatik meg, úgy az egyéniség végtelen gazdag formáját sem fejezheti ki teljesen egyetlen érzéki alak, vagy azok tetszésszerűti sora. Az egyéniségnek tehát módjában van számtalan variációban megnyilatkozni, vagyis az őt kifejező organikus tormák tetszésszerűti sorozatát létre hozni, anélkül, hogy kimerülhetne.

És mert az organizmusok egész sorozatára van szüksége, hogy táplálkozás és megnyilatkozás ritmusában saját életét élje és saját mélységeit elérje: mi sem állja útját annak, hogy ezt a sort csakugyan meg is valósítsa.

Az újjászületés ellenzői főleg azzal az ellenvetéssel szoktak előállni, hogy mi előző megtestesülésünkre nem emlékszünk. Már pedig emlékeznünk kellene valami módon, mert hiszen emlékeinket meg szoktuk őrizni, múltunk él bennünk. A születésünk előtt átéltek emléke nélkül pedig nincs jogunk azt állítani, hogy korábban is éltünk.

Ez az ellenvetés annál alaposabbnak látszik, mert való, hogy bizonyos értelemben emlékeink alkotják énünket. Érdemes lesz tehát emlékképeink mivoltát és jelentőségét tisztáznunk.

Tény az, hogy különböző életkorokban éljük át élményeinket és ezeket azután emlékképek formájában elraktározzuk. Emlékeink ezért éppoly különbözők, mint átéléseink, amiknek megfelelnek. Emlékezünk érzéki, képzeleti, esztétikai, gondolati, etikai és religiózus átéléseinkre. Ezek a különböző emlékek különböző jelentőségűek és értékűek. Mindenki megállapíthatja saját emlékeinek jelentőségét, súlyát, értékét, maradandóságát.

Ha ilyen értékelő pillantással tekintünk végig emlékeinken, azt a törvényszerűséget fogjuk tapasztalni, hogy éppen legintenzívebb átéléseink hagynak bennünk leghalványabb nyomot. Testi örömeinkre és fájdalmainkra alig emlékezünk, míg a kevésbé eleven lelkiörömök, fájdalmak több-kevesebb elevenességgel végig kísérik bennünket földi pályánkon. És épp azok az átélések, melyek a magasabb életkorokban folytak le – egy gondolat tiszta meglátása, egy etikai vagy religiózus érzés – bármily halványak is az érzéki intenzitással szemben – egész további életünkre elhatározó, sőt döntő jelentőséget nyerhetnek.

Úgy mutatkozik tehát, hogy az emlék maradandósága az eredeti átélés létalakjának magasságával egyenes, míg intenzitásával fordított arányban van.

Mínthogy azonban mi a különböző életfokon átélteket magasabb életkorban utánképezzük, mint-hogy érzéki átéléseinket a képzeletben esetleg esztétikai fokon őrizzük meg, sőt valamennyi

alsóbbrendű átéléseinket és ezek elsődleges emléképeit a gondolat, az etikai és religiózus érzés magasságaiba szoktuk felemelni és ezeknek a finom életköröknek ütemébe átalakítani, így alacsonyrendű élményeink is magasrendű ételéseket és emlékeket indítanak meg. Az ételések ilyen finomítását a ritmusrokonság törvénye teszi lehetővé, a durva ételés üteme finomabb húrokat üthet meg bennünk.

Ha ebben az esetben az eredeti alacsonyrendű ételést az általa felhívott magasabbal összehasonlíthatjuk, azt fogjuk tapasztalni, hogy a felhívott magasrendű élmény eleven emlék maradt, mely az idomulással csak erősbödött, míg az indító alacsonyabb ételés emléke fokozatosan halványult, néha el is mosódott.

Az energetika nyelvén úgy foglalhatjuk törvénybe ezt a tapasztalást, hogy az alsóbbrendű ételés a maga energiataralmát a felsőbbrendűnek adta át. Például az érzéki a gondolatnak.

Alacsonyrendű emlékek felhalmozódása hátrányosan hat a szellemi fogékonyságra. Minden egyes emlék energia#gócpontra képez, tudatunkban energiát kötele, és ez a lekötött energia a szellemi fejlődésre nem használható fel. Az érzéki ételés megőrzése a legtöbb energiát használja fel, ha az emlék intenzitása meg akar felelni az ételés intenzitásának. A gondolat és magasabb életalakok megőrzése kevesebb energiát köt meg már az ilyen energia finomsága miatt is.

Ezenkívül az alsóbbrendű átéléseknek az alsóbb életkörökben való megőrzése feleslegesnek is látszik a fejlődés szempontjából, mert hisz a felhívott és energiád val táplált magasabb átélés az alacsonyabbat annak minden variációjával magában foglalja és elmeríti.

Így pl. felesleges minden esetet, mikor ujjamat megégettem, emlékemben megőrizni, mert az első ilyen élmény által felhívott gondolat »a tűz éget«, minden egyes ilyen érzéki átélés ismeretképét, tehát minden hasonló élménynek értelmét és jelentőségét meghatározza és kimeríti, miért is az egyes hasonló érzéki átélések külön-külön való megőrzése a gondolatképzés szempontjából felesleges és terhes volna, így tehát szellemi fogékonyságunk és kiépülésünk érdekében mintegy hamuvá égetjük érzéki átéléseinket, hogy az általuk felhívott és táplált magasabb tudatformával gazdagítsuk szellemünket.

Innét van, hogy a szellemi fejlődését élő egyén, anélkül, hogy a szellemi fejlődés törvényét ismerné, terhesnek érzi egyes alacsonyrendű átéléseinek, vagy azok tömegének emlékét. Az ilyen terhes emlékek sohasem adhatók át a feledésnek, az ilyen kísérlet mindig balsikerrel kell hogy végződjék, mert az énünkben összpontosított energiák énünkből többé ki nem vethetők. A teológia istene sem képes a megtörténtet meg nem törtéنتté tenni, ámde magasabb énünk akként képes magába szívni és ütemébe foglalni a véges formák energiáját, hogy a véges emlékalak elenyésző momentumként merül el az

által megelevenített magasabb énünk mélységeiben. Ott, ahol az egyén hiába kísérletezik a feledéssel, sőt hiába kísérli meg terhes emlékeinek feloldását is: más egyén megértéséhez és szeretetéhez fordul. A szeretet és megértés végtelen életköreiben feloldódnak és eltűnedeznek a bántó véges formák, feloldódnak a véges emlékalakok és energiájjukkal a megértés és szeretet életköreit elevenítik. A gyónás titka itt oldódik meg és nem a tekintélyhit dogmájában, mely a titoknak csak esztétikai képét adja, de ezzel egyúttal a dogma halálos merevségébe burkolja a fejlődés eleven és benső életszükségletét. Nem gyónhatunk eredménnyel a közömbösnek, sem a szánakozónak, mert a rideg közöny ellen még szorosabban tömörülnek a terhes emlékenergiák, hogy mintegy védőburkolatot alkossanak az élet melegét támadó ridegséggel szemben és nem gyónhatunk a szánakozónak sem, aki megosztja velünk a magunk baját és ezzel csak sokszorosítja, anélkül, hogy megszüntetné.

Így tehát magasabb tudatformák képzése szorosabban függ attól az energiától, mely az alacsonyabb tudatformák és emlékképek halványulásával felszabadul. Az alsóbbrendű élmények emlékeinek tompulása szigorúan megfelel a fejlődés követelésének, mert feltétele magasabb énünk elevenülésének.

Az öreg ember új és magasabb szellemi formák iránt alig bír fogékonysággal emlékeinek felhalmozottsága miatt. Emlékképző készségét is a már

befogadott emléksorai gátolják, ezért emlékezik inkább régmúltjára, mint közelmúltjára. A pedagógiának régi tapasztalata az is, hogy a memóriáját megterhelő tanuló, kinek elméje az emlékek felhalmozott és jól őrzött raktárához hasonló, hátrányosan különbözik attól a tanulótól, aki ismereteit magasabb tudatfórumba emeli fel és dolgozza át, aki így sok elkülönült emlék helyett egy-két finomat őriz meg és így frissen tartja energiáit új tudatformák befogadására és feldolgozására.

Ismeretes, különösen Schopenhauer alapos tanulmánya után, hogy a lángész mekkora képességet árul el szellemi fogékonysága megőrzésében. Ez a képessége szorosan összefügg közmondásos »feledekenységével«, vagyis azzal a tevékenységével, hogy emlékeit alaposan feldolgozza: átszellemti.

Általában a szellemi fejlődését magasabb fokon élő ember kerüli a terhelő átéléseket, kevesebb az alacsonyrendű átélése, ezt a keveset azonban magasabb énjébe olvasztja. Igyekszik a felkelő napot frissen üdvözölni, mintha az élet minden nappal újra kezdődne, új lehetőségek, új horizontok nyílnának meg a nap felkeltével. Az alacsony emlékképektől így megszabadulni belső felszabadulást jelent. Jelenti az első lépést a belső szabadság útján, mely minden egyéni, társadalmi és történelmi szabadságnak is kiinduló pontja.

Alacsonyabbrendű emlékképeink megőrzése tehát felesleges, mert az általuk felhívott magasabb tudata

forma az érzéki és képzeleti átélések minden variációját saját formájában egybefoglalva tartalmazza, s ezzel egyúttal pótolja is az alacsonyabb életkörök átéléseinek tetszésszerinti sorát. Minthogy pedig a pótlásnak ez a formája kevés és finom energiával pótol több és durvább energiát: a fejlődés gazdagságossága ellen való volna az egyes alacsony emléképek megrögzítése, döntő azonban, hogy durvább energiák megkötése ezek felszabadulását s ezzel magát a szellemi fejlődést megakadályozná.

A fejlődés tehát megköveteli a durvább emléképek feldolgozását, feloldását, hogy a bennük lekötött energia magasabb életkörbe szállhasson s finomabb formákat elevenítsen. Ezzel a folyamattal az alsóbb életkörök megszabadulnak átéléseik nyomától, múltjuk bélyegétől, visszanyerik rugalmaságukat s fogékonyakká válnak új hatások befogadására. Az átélések sorát gyűjtő működés mellett mindig folyik az emlékképek képzése; az átéltek feldolgozása. Ez a két működés bizonyos mértékben ellentétes, egymást akadályozza, sőt magasabb fokban kizárja. Ezidejűleg tehát nem élhetők és így a szellemi fejlődés ritmikus váltakozásban éli ezeket a működéseket. Ez a váltakozás szűkebb és tágabb gyűrűző ritmuskörökben folyik, amelyek egymásba kapcsolódnak.

Egy-egy kör akkor fejeződik be, mikor az alsóbb átélések és emlékképek feldolgoztattak, az alsóbb életkörök friss fogékonyasága és a magasabb élet-

formák gazdagodása, megelevenedése beállott. Ezzel a szellemi élet megújnodva érkezett a lefolyt fejlődéskör határállomásához, egyúttal az új induló pontjához.

A szellemi fejlődésnek ezek az egymásba gyűrűdző körei megfelelnek a természet rokonritmusainak. Reggel-este, nap-éj, ébrenlét-alvás, az esztendő és a szervezet életszakaszai: nyár-tél, ifjúság-öregség megfelelnek a fogékony átélés és emlékképző működés váltakozásának. A természet megújnodása a szellemi élet megújnodását elevenen segíti. Minél tágabb körben áll be megújnodás, annál alaposabb (tágabb például egy esztendő fejlődésköre egy napénál), mert a fejlődés köreinek tágulásával egyenes arányban differenciálódnak az egyes körök ritmusfázisai: az átélés és emlékképzés szakaszai.

Vagyis minél tágasabb a fejlődés köre, annál tartósabb, összpontosítottabb és tisztább, ellentétét annál inkább kizáró a megfelelő átélő vagy emlékképző működés.

Azonban egy emberélet – a születéstől a halálig – olyan fejlődéskört jelent, mely tágasabb és differenciáltabb ugyan a beléje gyűrűdző szűkebb köröknél, a fejlődés szigorú követelményét betölteni még sem képes. Az aggkor fokozódó emlékképző és feldolgozó készsége – kapcsolatban az új impressziókkal szemben tanúsított fokozódó merevséggel – élesen áll ugyan szemben a gyermekkor és ifjúság friss fogékonyságával, még sem

képes az érzéki hatások elől tökéletesen elzárkózni és tisztán az emlékek feldolgozásának élni, még kevésbé képes szervezetét múltja számos bélyegétől megszabadítani és így felújítani. Épp így nem képes az ifjúkor az emlékek feldolgozását egészen megtagadni. Az aggkor azzal a működésével, hogy emlékeit egy magasabb és harmonikus életkörbe – egységes életlátásba – igyekszik emelni, közeledik ugyan a gyermekkedély tiszta harmóniájához, anélkül azonban, hogy annak friss fogékonyságát elérhetné.

Így, valamint a reggeltől estig tartó napszakasz a nap és éj, vagy az ébrenlét és alvás tágabb körébe torkollik – kell, hogy a gyermekkortól az aggkorig terjedő életszakasz is tágabb fejlődéskörbe: az élet-halál fejlődéskörébe gyűrűzzék. Ekképpen a bölcsőtől a sírig folyó élet a tágabb kör different ciáltan átélő szakának mutatkozik be a haláltól az újjászületésig tartó tiszta emlékfeldolgozó korszakkal szemben, amelyet érzéki átélések nem zavarnak, A váltakozó természet itt tanúsítja legélenkébben a szellemi fejlődésritmussal való rokonságát.

A szellemi fejlődés általában a koronkénti megújulás: az újjászületés formájában áll elő. A régi tudatkör ilyenkor elmélyül, elmerül a születő gondolat végtelenségében. Ez a jelenség úgy hat, mintha a régi tudatkör a feledésbe merült volna. A feledésnek ezt a formáját követeli meg a fejlődés.

A reinkarnáció ellen állított az az ellenvetés tehát, hogy az ember nem emlékezik a korábbi élet-

sorozatában átéltekre, ellenmond önmagának. Hisz éppen az emlékképek tökéletes feldolgozását: iels égetését – akarja a szellemi fejlődés és ezt a célját épp a reinkarnációval, az élet-halál differenciált váltakozásával éri el a legtökéletesebben, egyúttal a természet ritmusával való legteljesebb harmóniában. Ha emlékképeinket régi megtestesülésünkéből az újba magunkkal hozhatnók, így újjászületésünk éltévesztené célját és elvesztené értelmét és nem a szellemi fejlődés, a felszabadulás és megváltás útját járná, hanem csupán régi alakjának megtartását szolgálná az ember.

Az újjászületett szervezet fogékonysága iratlan laphoz hasonló, mert régi átélések terhes emlékei helyett a szellem lehelletének üde hamvasságát hozza magával bizonyos hajlam, képesség, tehetség, sőt a készültség formájában, ami a lángész megjelenésén különösen szembetűnő. A korábbi élet durvább emlékei átadták energiájukat a szellemi egyéniségnek, amely így milliányi durva emlék feloldott életerejével elevenítette meg saját egységes és finom ritmusát.

A történelem a szellem fokozódó energiájának tanúja és ez az energiafokozódás az erejüket vesztő, elmosódó és eltűnő, durván eleven átélések és emlékek költségén történik. Valamint a világok elmúlásának törvénye: az entrópia a szerves életkör gazdagodásával áll kapcsolatban, úgy minden véges forma elmúlása a végtelen életköröket eleveníti.

Véges emlékek véges ideig őriztetnek. Addig, amíg a végtelen emlékeknek: a gondolatnak és a felette tornyosuló etikai életformáknak átadták energiájukat. Plato helyesen nevezi születő gondolatainkat emlékeknek és a tanulást általában emlékezésnek. A gondolat magán hordja az emlék jellemét, mert születésével együtt beviláglik minden korra való érvényessége. A gondolat a múltnak és jövőnek – a mindenkori jelennek – alakja és ebben a formájában csakugyan emlék. Gondolatot nem tudunk megtanulni, gondolatra eszmélni tudunk, s mikor ráeszmélünk, meg kell állapítanunk azt is, hogy valami bennünk rejtőzöt fedeztünk fel, hogy valami bennünk alvót csókoltunk életre. A csipkerózsa meséje izzik valósággá bennünk, mikor gondolatra, szeretetre, önismeretre eszmélünk. Őskorok mondái és minden idők művészete őrzi az emberfejlődésnek ezt a titkát. Az ótestamentumban sóbálvánnyá merevül, aki hátra néz, aki a múlt emlékét megakarja rögzíteni. Ibsen az új életre vágyó modern embert tragikus formában mutatja be, mert megbélyegzett múltjától nem tud szabadulni. A mondák fönix madara, mely koronként elégeti magát, hogy hamvaiból új életre szárnyaljon, az ember titkát jelzi. Az ősvallások égőáldozata benső borzongással és áhítattal töltötte el történelmünk hajnalát. Mikor a durva anyag, az állati test, eterikus fény szellemült és az egekre törtek az emésztő lángok,, nem babona, hanem a mély titok megsejtése ráztam

fel az emberkedélyt. Ősi rítusok általában azzal hatnak a kedély mélyére, hogy az ember titkát takarják az esztétikum leplével, melyen keresztül mégis megcsillan a titok. Még a szent inkvizíció máglyáiban is fellobog – mint lidércfény – az istenülés misztériuma, bár itt fordult legkegyetlenebbül a dogmába burkolt etikum az öntudatos tiszta etikum ellen, a fejlődés esztétikai képe a fejlődés ellen. Hogyan érthetnők meg különben a máglyák előtt rajongó népet és egyes tagadhatatlanul jóhiszemű ítélőbírákat-

Az újjászületés tehát szüzi tisztaságú szervezetet állít a szellemi megújulás szolgálatába. Egyetlen élethalálperiódus azonban nyilván nem elégséges ahhoz, hogy az embert egyéniségének teljességéhez: tiszta és istenerejű üteméhez segítse. Kevesebbéi azonban nem elégszik meg a fejlődés törvényes akarata. Ezért annyiszor kell az egyéniségnek az energiák forrásába megtestesülten lemerülnie és megerősödve fölemelkednie, míg a természet erőtartáának felemésztésével saját teljességéhez el nem jutott. A lemerülni vonakodó egyéniséget a magasabb életkör éltető levegőjétől saját gyengesége fosztja meg. Anteuszt a levegőbe emelte és így fojtotta meg Herakles.

Az egyéni életen túl a történelem váltakozó periódusaiban éli az ember szellemi fejlődését. Eszmét befogadó forradalmas korszakokat a megvalósítás korszakai követnek. Az eszmék a történelem

hivatottjai útján fiatalon lépnek a történelembe, erősödnek a köztudatban, megvalósulnak intézményekben, majd előregszenek, az intézményekből lassan elszáll az életerő – korunk klasszikus példája az avult tanok és intézmények korának – és ezek a lélektelen intézmények a múlt terhes emlékeivé válnak a már csak akadályozzák az új eszme befogadását, a történelem újjászületését. Régi tanok és intézmények végre tarthatatlanokká válnak és ilyenkor győzelmesen lép fel az új eszme és új korszak indul a régi romjain. A történelmi eszmék mélysége különböző és ehhez képest az általuk indított korszakok is különböző életerővel és tartammal jelentkeznek. Messze vezetne e helyütt az emberi nem történelmét taglalni, bizonyos azonban, hogy a mai történettudomány is megkülönböztet ó-, közép- és újkort és ezeken a korokon belül ismét kisebb jelentőségű és tartamú korszakokat.

Korunk alkonyuló horizontján új történelmi ébredés új emberöntudat eszméje dereng. Mélyebb önismeret körvonalai bontakoznak. Mély barázdát szánt az új eszme az egyéni és történelmi öntudatban, mélyebbet a közép- és újkor határmesgyéjénél, hasonlatosat ahhoz a mélységhez, mely az ókort választja el a középkortól.

Ott az ókori életlátás emberfaját gyökeresen pusztította el a nagy Názárethi etikai eszméje, itt a tekintélyhit religiójának emberfaja közeledik

tömegsírjához, hogy szabadon látó új emberfajnak, a végtelen öntudat reliigiójának adjon helyet. Az alapvető új öntudat útja immár meg van törve, nem ábránd többé a »harmadik birodalom«, mert eszméje a tudomány fényében állt elő és megvalósítása most már az új emberfaj történelmi munkájára vár.

Még csak az lehet kérdéses, mikép építi fel az egyéniség új testét? Mikép lehetséges, hogy ez a finom és halk életforma belenyúljon a durva érzéki életbe és azt saját képére alakítsa-

Ez a kérdés már nagyobb részben a természet-tudományra tartozik és Schmitt mindenkor tartózkodott attól, hogy a természettudománynak praejudikáljon. Csak a természettudomány által már elért eredményekre szokott hivatkozni, mint amelyek más oldalról is megvilágítják az ő intuitív meglátását. Az itt következő részt ezért nem is tette közzé, mégis, mert intim körben előadta és mert természet-szerűen felmerülő kérdésre ad választ, közlendőnek tartom, annál is inkább, mert Schmittnél kevésbé ragaszkodom a pozitívizmusnak ahhoz a szigorú értelmezéshez, mely a hipotetikusnak tetsző megoldást még abban az esetben is kizárja, ha minden más megoldás kizártnak tetszik is és ha ez a megoldás alkalmas arra is, hogy az intuíció mögött tapogatódzó természettudománynak és a habozó morális érzésnek ujjmutatással szolgáljon.

Erre a kérdésre már fentebb megfelelt Schmitt azzal, hogy a közvetítő életformák harmonikus

lehetetlen is, mert mindegyikét a másik ellensúlyozza,, hanem egy harmadikét, aki mindenütt jelen van és itt kapcsolódni, megtestesülni akar.

Az agyvelősejt is kerülhet hasonló érzékeny labilis helyzetbe, mikor már alig a saját organizáló képzeletének, hanem sokkal inkább más, idegen ritmusú, rá összpontosuló képzeletnek szolgálhat hangszeréül. A hipnotizált médium agysejtjei kerülnek ilyen állapotba. Hogy milyen úton, a természettudományra tartozik, bizonyos csak az, hogy az agysejtek ilyen fokú labilitása egészségtelen és káros, mert jogos birtokosától: a saját egyéniségtől elválasztja és és mintegy közprédára bocsátja az organizmust, így elvonja eredeti rendeltetésétől, attól, hogy az egyéniség kiépítését és megnyilatkozását szolgálja. Ugyanez áll a spiritizmusról is, melynek jelenségeit a modern természettudomány feltűnő figyelmetlenséggel hanyagolja el. A médiumra való hatás azonban, bármilyen alakban történjék és bár egyes esetekben megkönnyebbülést okozhat, végeredményben mégsem egyéb, mint az egyéniség fejlődése ellen elkövetett súlyos merénylet.

A pólusok egymást kiegészítő, egymást labilisán egyensúlyozó ritmusa, az a káosz, melyről minden mithosz szól és amiből minden születik. A káosz a nagy várakozás, a végtelen lehetőségek állapota, melyből a rend, az egyes ritmuselemek eleven kiválása által alkotott kozmosz születik. A káosz a kifeszített finom húr, mely megrezdül a lélek járására.

Az evangélium a magas emberformát szélhez hasonlítja, melyről nem tudni honnan jő és hová megy, csak azt érezni, hogy fú. Erre a formára rezdül meg a káosz és születnek világok. Földre lép a gondolat, amely nagyobb, rendezettebb és harmonikusabb minden világnál. A gondolat, amely ott van az atomok mélyén és a csillagzatokon túl, mert finomabb minden finomnál és nagyobb minden nagynál. És a gondolat, a mindenütt jelenlévő világosság, mely nem e világról való, de világossága ennek a világnak, – a gondolat: az ember.

VI. FEJEZET.

A szerelem.

Az élet legmélyebb titka a szerelem. Csak végi telén öntudat szállhat le nyitott szemmel és világíthat be az embernek és a mindenségnek ebbe az ősmisztériumába, melynek sejtelmes homályában a történelem véges öntudatú embere a boldogságnak és halhatatlanságnak győzelmes megérzésével borult le.

A lét különböző és ellentétes formáit betölti az energia. Az energia rezgésben vagy ritmusban mutatkozik. A létforma holt keret maradna, ha alkotó ritmusa nem elevenítené. A lét a ritmusban kel életre. A ritmust pedig a minden életformát átjáró poláris folyamatok indítják.

A polaritás tehát maga az élet. A dermedt léU formákat ellentétes, egymást kiegészítő, indító és ellensúlyozó irányok elevenítik meg. Ezek a szűkbe és tágasba törő erők elemi fokon az intenzió és expanzió formájában támadnak egymás ellen és egymást ellensúlyozó erejük váltakozása teremti meg

a rezgést. A szűkbe törő poláris folyamat az istenség formájából száll alá, minden életfokon keresztül a fizikumba és uralkodó periódusa az involúció vagy világtéremtés kora. A tágba törő folyamat a fizikumból tör az istenülésre, átjár minden életfokot és uralkodó periódusa az evolúció kora. Atomközi erők és világtestek körforgása – a gondolat idő feletti száguldása –, mérhető és mérhetetlen, véges és örök formák cselekvő tevékenysége: valamennyi a polaritás megnyilvánulása. Magasból a mélybe, mélyből a magasba tör, átjár és elevenné ütemít minden formát az élettartalom ösereje: a világ- és istenszerelem.

Az ember önmagában egyesít minden életformát az érzékitől az isteni formáig. A poláris irányok pedig a férfi és nő formáiban nyilatkoznak meg tipikusan. Az emberpár polaritása a szerelemben jelentkezik és pedig minden életfokon: az érzéki, a képzeleti, az esztétikai, a gondolati, az erkölcsi és religiózus formákban. Mikor egymást keresi az emberpár, önmagát keresi ellentétének kiemelő, meghatározó, elevenítő színében. A megelevenülés az önismeret bizonyos fokára emeli az embert; homályos, boldog sejtelem alakjában már az érzéki szerelem is, a szellemi fény varázskörébe ott, ahol az egyéniség örök formái találtak egymásra.

Minden életfok keresi a maga kiegészülését, a maga eleven fellángolását a sajátos nemi vonatkozásban.

Az állati élet a párosodás időszakában éli eleven virágzását.

Az érzéki szerelem az ember eleven énjének elemi átérzését lobogtatja fel a legintenzívebb gyönyörben, de egyúttal a leghomályosabb formában. Az érzéki szemlélet intenzitása és homályossága a szerelemnek ebben az elemi formájában kerülnek a legélesebben egymással szembe.

Azonban, mert minden emberi tevékenység több-kevesebb öntudatossággal az önismeret magasabb fokára tör, az érzéki szerelemmel nem érheti be az ember. Ezért sohasem szűnt meg a szerelmi boldogság intenzitását a megismerés világosabb formáiban is kutatni. Már a legprimitívebb népek is vallási rítussal kötötték össze a párosodási, vagyis a vallásos érzés összhangjában egybevetített szellemi fénybe törekedtek emelni az érzéki szerelem homályba merülő tudatát.

Az érzéki szerelemnek ez a vallásos-misztikus háttere az egész ókort jellemzi. A világosabb, a magasabb emberi öntudat az egyház nyomasztó szellemi hatalmának reakciójaként csak a középkorban dereng fel. Az eretnek trobadúrok, Provence üldözött dalosai és a minnesängerek érzik meg először a szellemi egyéniséget, az ember isteni formáját a szerelemben. Dalaikban istenítik párjukat s a nagy Wolfram von Eschenbach Parsifaljában és Titurelijében örök emléket állított az aszkétikus kor nyomása alól felszárnyaló emberméltóságnak. Az

ókori szerelem hitrejtelmes hátere a trubadúrokkal az emberi bensőségben elevenedik meg és isteni formaként lángol fel a szerelem tárgyában: a szeretett, az imádott egyéniségben.

A trobadúrköltészet tüze, mely Danteban és később Shakespeareben oly fényes lángra gyúlt, nem illúzióból táplálkozott, hanem reális lélettényből, mely a magasabb emberi formák polaritásában mutatkozik. Az ideális szerelemben csakugyan végtelen és örök formák ismernek egymásra és önmagukra. Saját egyéniségére, örök ritmusára, történelmi hivatására, az élet magasságainak és mélységeinek összhangjára csakugyan az ideális szerelem fellobbanásában ébred az ember. Mert, hogy saját egyéniségét, saját benső isteni formáját megismerje, kell, hogy minden lehető egyéniségen áttekintsen. A piros színt is csak úgy ismerhetjük meg, ha minden más színt ismerünk. Csak a többi szín sajátszerűségével szemben elevenedik meg szemleletünkben a piros szín sajátszerűsége. Az ember tehát, mikor magasabb életköreinek párját keresi, kénytelen egyetlen pillantással az egyéniségek végtelen során átszárnyalni, hogy ebben a sorban saját legszélso ellentétét, mintegy kiegészítő színét felfedezze. Legszeiso ellentétével szemben a leg-elevenebben lángol fel saját isteni alakja. Hogy azonban az egyéniségek végtelen során áttekinthessen, hogy ellentéte és önmaga is szemlélet tárgyává váljék, kell, hogy az egyéniség megismerő

formájáig, tehát magasabb életkörbe emelkedjék» Fel kell tehát emelkednie az egyéniség feletti egyetemes létformába, melyet a régi gnózis az intellektuális életkörrel szemben intelligibilisnek nevez – amely, mint a fehér napfény a szivárvány összes színeit –, egyetlen isteni összhangban egyesíti az összes egyéni ritmusokat. Ebbe a magas életkörbe kell az egyéni tudatnak felszárnyalnia, hogy az egyéniségek végtelen során áttekintve felfedezhesse saját színének legszélsőbb ellentétét és kiegészítőjét és ezzel saját eleven egyéniségét. A megistenülésnek ezt a folyamatát éli át az emberpár az ideális szerelem lángjában boldog sejtelem, elragadó érzés vagy vakítón le ragyogó öntudat formájában.

Korunk meghasonlott embere hajlik arra, hogy főlényesen lemosolyogja az ideális szerelmet. A tekintélyhit és a természettudományos módszeren alapuló bölcelet akkora szakadékot vágott a modern ember magasabb és mélyebb formái közé, hogy alig képes az egyetemes szellemi körbe felemelkedni, vagy ta képes is – mint Nietzsche –, ott még fokozottabban szenved a bensejét marcangoló ellentéteket. Ezért fél is attól, hogy benső életének titkába merüljön, a végtelen szemléletében az örület fenyegetését érzi. Érthető tehát, hogy a szerelemben is az érzékihez fordul. Korunk érzéki szerelme azonban nem hasonlít az ókorihoz; hitrejtelmes háttérétől megfosztva, a felsőbb életköröktől elszakadva, a merőn állati felé hajlik. A modern ember

az érzékiség durván intenzív mámorába kívánja fojtani igazi embervágyait. Így kíván menekülni az ideális érzésből, melyet pusztá illúziónak szokott nevezni, nehogy komoly pillantást kelljen vetnie arra a csodás tükörrre, melyben saját meghasonlottsága fájó éllel villan meg.

A benső harmóniában élő embert a boldogság legmagasabb fokára lendíti a szerelem, mert fénye és melege épp ezt a mélységes összhangot eleveníti meg.

A boldogságát oly mohón kereső korunk tehát fordulóponton áll. A modern szellemi irányzatok mindinkább kiélezi korunk meghasonlottságát. A szerelem vagy az érzékiség posványába, vagy az idealitás katasztrófájába sodródik. A szerelmi boldogság – az emberpár megistenülésének érzése, mely az érzéki erőket a magasságok ereibe szívja és történelmet beragyogó tettekre képesít – mind távolabb esik korunk reálisnak mondott életétől és mindinkább oda szorul a csalóka mesék és szép illúziók ábrándvilágába.

Pedig a szellemi formák polaritása kétségtelen realitás. De újjá kell születnie korunk emberfajának, hogy ezt a magas realitást megismerni és élni merje és tudja. Ha a szerelem isteni tükre egységes és méltóságos emberalakot fog mutatni a boldog megíértőnek és nem megalázottat és meghasonlottat a boldogtalannak, – úgy ismét realitás lesz az ideális érzés, értékes és boldogító realitás, mint volt egykor

szerencsésebb korokban a kiválasztottak szívében és tetteiben.

Az ideális szerelem tehát a fejlődésnek egyik leghatalmasabb tényezője azzal, hogy a párját kereső egyéniséget az egyéniségfölötti életkörbe – mintegy önmaga fölé – emeli, megérteti vele a bensőség végtelen ritmusát és saját egyéniségét. Az elmélyülésnek ez a lendülete a szemlélet intenzív felragyogásával jár. Ebben a magas fényben ismer egymásra az emberpár, ebben választja ki azt az egyetlen egyéniséget, mely őt a legtökéletesebben egészíti ki, ebben tekint végig az egyéniségek végtelén során és ebben éli át az egyetemes életkör isteni összhangját és ennek az összhangnak mélyén rezgő egyéni szenvedéseket és törekvéseket, amelyeid így az ő életébe kapcsolódnak. Aki ebben a fényben, a bensőségnek ebben a gazdag mélységében megfürdött, mintegy a szellemi lét keresztvizében fürdött meg és ezzel az etikai élet harcosává avatott. Az egyetemes életkör így megrezdült ritmusa végtelenül finom és maradandó sugárkörével átszövődik azután az egyéni lét alsóbb formáin, átjárja és átszellemíti ezeket fényével és melegével, és szüntelenül munkál azon, hogy ezeket az alsóbb létformákat saját ütemére hangolja.

Megindul ezzel az alsóbb életkörök fokozatos átalakulása a finomulásnak abban az irányában, hogy az egyetemes életkörök ritmusát mind hívebben és elevebben visszhangozzák és táplálják. A szerelem

így az etikai életkör uralmát készíti elő nemcsak a bensőség mennyországában, de itt a földön is.

Így születnek történelmi akarások és tettek és jövőbe ragyogó embernevelő példák.

Egyúttal az ilyen szerelemtől kell a tökéletesebb nemzedéknek születnie.

A mélyen egybehangolt szerelmi élet ugyanis az összes életformákat le az érzéki formáig a saját ütemére alakítja és így a nemzésnél is érezteti hatását. A nemző és termékenyülő protoplazma ellentétes rezgése ugyanis ebben az esetben a legtökéletesebb egyensúlyt, a legteljesebb káoszt hozza létre a megtermékenyült petében, olyan egyensúlyt tehát, melyben nem érvényesül sem az apai, sem az anyai ritmus, amelyre tehát tisztán és zavartalanul nyomhatják rá a rokonjövemény saját egyéniségének ritmusát.

A mély szerelem így az erős és tiszta egyéniségek születésének is elemi feltétele. Az ilyen polaritás gyermeke nem apjára és nem anyjára fog hasonlítani, hanem önmagára és pedig tökéletesen. Így születnének hősök és hősnők, kik szervezetüket akként hangolhatják saját ritmusukra, hogy testiségük jó hangszerül szolgáljon egyéniségüknek és ne legyen akadálya annak, hogy önmagukat élhessék.

Az emberszaporodás ideálja az, hogy kiküszöböltessék az átöröklés, a szülőkhöz való hasonlóság, hogy így a földre szabad, őseredeti egyéniségek léphessenek. Ez az ideál pedig csak úgy valósulhat meg, ha a magasabb szerelem, az individualitás

szerelme lesz a házasság döntő motívuma. Mikor az apai és anyai egyéniség nem tökéletesen egyenlítyozzák és egészítik ki egymást, a gyermek saját legfelső érdekei ellen kényszerül saját organizmusába felvenni a túltengő elevenséggel rezgő apai vagy -anyai ritmusformát. Az ilyen gyermek azután viselni kénytelen a szülőihez való testi-lelki hasonlóságot, amiben az érdekházasság rabjai olyan nagyon szoktak, gyönyörködni anélkül, hogy sejténék, milyen kárt okoztak ezzel a hasonlósággal gyermeküknek és általában a társadalomnak, melynek nem másodpéldányokra, hanem eredeti, erős egyéniségekre van szüksége.

Minthogy a megtestesülni kívánó egyéniség rokon egyéniségű szülőket keres, a szerelmi házasságból születő gyermek már eredendően rokona szüleinek és mivel hasonló egyéni ritmusok az organizmus ritmusán is kifejezésre jutnak: ez a gyermek is hasonlítani fog szülőihez, de nem durván, nem szolgálai módon, hanem úgy, ahogy egy életideál felé hasonló. úton törekvők közt is tapasztalható bizonyos hasonlóság.

Az egybe nem hangolt szülők házasságából vérrokon származik csupán, aki szüleiben gyakran egyéniségének akadályozóit ismeri fel, a mély szerelem azonban földre segíti a szülők egyéniségének,, történelmi hivatásának rokonát és kiegészítőjét: az új emberfajt, mely korhadttársadalmunk romjain új; életet fog megvalósítani.

VII. FEJEZET.

**Az intuitív módszer. Tiszta szemlélet és tiszta leírás.
A dimenziótan jelentősége. Tudomány és intuíció.
Hit és tudás.**

Schmitt Jenő Henrik az ősprblémák kutatásának új módszerét fedezte fel és alkalmazta. Ez az érdeme jóval nyomatékosabb minden más felfedezésénél, mert módot nyújt minden érdeklődőnek az általa jelzett módon továbbhaladni, világnézetét szabadon felépíteni.

Ez a módszer intuitív, azaz közvetlenül kívánja szemlélni az adott tényt. Minden tünemény, minden megélés egyformán tény és pedig olyan, ahogy a szemléletben jelentkezik, ahogy a megélésben adva van. Bármely tény tagadása ellentmond ennek a módszernek. Ebben a szemléletben ősi mondák, letűnt népek religiózus alkotásai, a költészet álomlátásai éppúgy tények és valóságok, mint az egyszerű. Az óegyiptomi mennyei állat nem kevésbé valóság, mint a Leibnitz Monádja vagy a Krisztus. Istensége.

Tagadás helyett ez a módszer a tények tiszta tárgyszerű leírására törekszik. A kultúrvalóságok tiszta leírás által szemlélhetőkké, átlátszókká válnak. Eképp a tények a megismerés elemi alakjaivá tisztulnak, melyekről mindenkor kimutatható, hogy megfelelnek az egyén vagy a kor adott szemlélete módjának, vagyis az ilyen szemlélet csakis így és nem másképp fejezhette ki önmagát.

Az őskori ember kedélyét szükségképp kielégítette a mennyei állat. A kor képzelete annyira tapadt még az állati elemekhez, hogy azt a borzongást, mit kedélyében a végtelen űr borongó sejtése idézett fel, szükségképp egybekapcsolta az állatinak szertelenül nagyított és finomított eleven képével. A naiv állatkép elevenségével akarta szükségképp saját gondolatának holt üres alakját eleveníteni. Hasonlóan oldódnak meg a fejlődés kultúrtényei a megismerés világosságában.

Az intuitív módszer ugyanis az embert írja le. Ugyanazt az alakot tehát, amelyet minden kultúra megvalósítani törekedett. És mivel minden kultúra a saját szemléletének megfelelően állítja elő az embert, a feladat nem lehet más, mint a szemlélődés minden módját és formáját, ezzel az emberi öntudat és tudat alakjait tisztán leírni. Ebben a tiszta leírásban minden kultúrtörekvés feloldódik és elevenen áll elő, fejlődésének összes fokozataival, múltjával és jövőjével: az ember.

Az intuitív szemlélődés azonban nem elég. Hogy a közvetlen szemlélődés ne váljék pusztá művészi

műveletté, hogy a meglátáshoz kétség ne férjen, szükség van az ellenőrzésre. Az intuitív látás ellene őrzése a dimenziók tanával matematikai biztossággal van megoldva.

A dimenziók tana Schmittnek eredeti alkotása, melynek kiszámíthatatlan jelentősége abban nyilvánul, hogy a létkvalitások megállapítására, megkülönböztetésére és mégis egységes szemléletére képesíti a szemlélőt.

Egyrésztől elhárítja tehát azt a veszélyt, hogy a szemlélet ellentétes minőségű formái összezavarassanak és eképp a szemlélet az »ignorabimus«-ban rekedjen vagy a fantasztikum ködeibe terjengjen, másrészt megteremti a szemléletnek azt a mindig kutatott egységét, amelyben a jelenségek ellentétes formái az ellentétek éles fenntartása mellett – egységesen áttekinthetők.

A gnózis módszerében a művészi intuíció saját-szerű kölcsönhatásban áll a tudományos exaktsággal. A művészi fellendülést a matematikai ellenőrzés igazolja, viszont ez az ellenőrzés új és szilárd alapot állít elő, amely alapon az intuíció magasabbra törhet, mélyebbre lendülhet.

A tudomány ugyanis elemeire bontja: analizálja az intuíciót és saját ellenőrizhető tisztaságában oldja fel az elemeket. Viszont az intuíció a saját szintetikus tevékenységében foglalja egybe és lángoltatja fel a tudomány által feloldott és megvilágított elemeket.

A művészi lendület a tudománynak nyújt új táplálékot, a tudomány viszont a művész lángját a valóság fényében oldja fel. A tudomány fénye eloszlatja a lehető kétséget és ezzel mélyebben öntudatos, mert ellenőrizhető élettevékenységgé emeli a. művész játszin teremtő kedvét.

Így az emberi szellemnek ez a két iránya: a tudományos és művészi irány a gnózis módszerében akként egyesül, hogy hathatósan táplálják, támogatják és emelik egymást.

Tudomány és intuíció – mindig keresték egymást. Az emberi szellem fejlődése hiba nélkül tekinthető olyan folyamatnak, amelyet a szellemi irányoknak ezek a szélsőségei indítanak és visznek előre azzal, hogy szüntelenül keresik egymást. A történelem boldog koraiban találkoznak és ölelkeznek, azután elhagyják egymást, küzdelmes időkön vergődnek keresztül, hogy aztán gazdagabban, erővei teljesebben, megifjodva találkozzanak és ölelkezzenek újra. Az elválások és találkozások a történelem ritmusait, küzdelmes és megnyugvó állomásaikat jelzik.¹⁾

Tudomány és intuíció a történelem folyamán sohasem állottak egymástól oly távol, sohasem keresték egymást kínzóbb vágyakozással, az ember és a társadalom benső meghasonlása soha élesebb nem volt, mint

¹⁾ Ezeknek az állomásoknak a törvényszerűségére az itthon kevésbé méltányolt filozófus: Bodnár Zsigmond hívta fel a figyelmet.

korunkban. A tudomány sohasem vájt mélyebbre a természet titkaiban és sohasem volt szárnyaszegettebb, mikor az emberi bensőség magaslatait akarta elérni.

A művészet viszont bensőségre sohasem törekedett lázasabban, mint korunkban.

Gombamódra buktak fel az új irányok: szecesszió, impresszionizmus, futurizmus és egyéb néven nevezett irodalmi, festői, zenei, építési merészségek; oly ellenállhatatlan erővel, hogy még a dekoratív művészet halovány formái is új alakot öltöttek. És ezek az új irányok mind megegyeznek abban, hogy a bensőség felé törnek, egyúttal távolodnak a természet-tői. A természet felfogása szinte természetellenesnek érzik az új művészi irányokban.

Ezek a jelenségek élénken mutatják, mennyire meghasonlott a ma embere és milyen kétségbeesetten keresi önmagát.

És ebben a korban egyesítette a Schmitt módszere az ellentétes pólusokat: művészi intuíción tudománnyal.

Művészi lendülete a hit régióba emelkedik annyira, hogy a legmerészebb költői álom is eltörpül az ihletteremtette végtelen öntudat mellett, viszont tudományos alapossága a legmélyebb mélységekig világít: a megismerésig. Intuícója, a hit lángja, mely a tudomány

fényében ragyog, tudása pedig a hit elevenségével alapozza meg a megújhodott: a végtelen öntudatot.

A gnózis módszere a hitet tudásra, a tudást hitre váltja és egységes, eleven alakká fiatalítja korunk fáradt meghasonlottját: az embert.

VIII. FEJEZET.

Korunk követelése. Új emberméltóság. Új emberfaj?

Korunk a leszámolás kora.

A még uralkodó véges öntudat, mely az embert csonti, huss és idegalkotmányának képzele, éles harcban áll a végtelen tudattal, amellyel szükségképp bír minden ember.

Már Fichte felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy amikor a tetszésszerű szög szárát kevésbé elmozdítjuk, a szár előbbi és új állása között nem sok, nem is számtalan, hanem végtelen számú állás lehetséges.

S valamint az oszthatóság irányában végtelen.. finom, a nagyság irányában végtelen nagy a gondolat. Kénytelen túllendülni minden határon, kénytelen megállapítani, hogy minden határ mögött van tér, hogy minden testnek van kültere. Kénytelen megállapítani minden egyes matematikai tételről, hogy a kivétel ki van zárva, hogy tehát a szemléletben a végtelen egy szempillantással teljesen és feltétlenül ki van merítve.

A tudattartalomnak ez a végtelensége merőn ellenkezik a véges öntudattal.

A véges nem szülhet végtelent. A véges forma tevékenysége nem lehet végtelen. Az idő és tér korlátai közt eleven testiség nem érheti el a gondolat nagyságát és finomságát. Ez bizonyos.

A végtelen tudat nem tűr kétséget, mert minden gondolkodóban, a gondolat minden tevékenységében megállapítható. Tagadása nem volna egyéb, mint az ész brutális megtagadása. A gondolat végtelen és ezzel számolni kell.

Viszont a véges öntudat annál inkább kihívja a kétséget. Tény ugyan a véges öntudat is, de nem végtelen, nem örökvényű tény, mint a gondolat bármely tétele, hanem kultúrtény, a történelem szükséges alakja és állomása.

Az ember ugyanis mindeddig főleg a természet megismerésével és a természet leigázásával volt elfoglalva; ez a működés annyira a természethez láncolta őt, annyira lekötötte minden törekvését, hogy önmaga megismerésére nem maradt ideje, sem energiája. Az ésszel, mint alkalmas eszközzel élt, az ésszel, mint fegyverrel harcolt, az ésszel győzött, de magát az észet közelebbi figyelmére alig méltatta.

Ámde az ész megedződött az évezredek használatban és érezhetően követeli már, hogy megismertessék.

Az emberi törekvések súlya mindeddig a véges formákon volt. S mivel a természet fokozódó meg-

ismerése csodálatos haladást létesít a természettudós mányok és a technika terén, az ember a saját titkát is ezen az úton akarta felfedezni. Ez az út azonban a véges megismeréséhez vezet és ellentétes azzal az iránnyal, amely a végtelenhez – az ember titka-hoz visz.

A vallások tekintélyhite szintén véges alaknak tüntette fel az embert, porszemnek a végtelenséggel szemben.

Az alacsony formák hangos elevensége – szemben a végtelen formák halk tevékenységével – szintén arra hívta fel az embert, hogy az élet titkát az eleven élő érzékiben és ne a halotthalvány gondolatiban keresse. Vagyis a szellemi formát is érzékileg akarta felfogni és boncolni.

Ámde korunk követeli a leszámolást.

A végtelen tudatforma örök érvényességgel van adva. A véges öntudatot azonban az emberiség gyermekkora szülte, s mert született, el is kell pusztulnia.

A véges öntudat nem bírja ki a tiszta ész kritikáját. Mindinkább el kell bújni, el kell rejtőznie az ész elől oda, ahol emberek embertársukat a natura kizsákmányolható és kizsákmányolandó alakjának nézik, oda, ahol elnyomott tömegek a félelem alázatával hajtanak főt elnyomóik előtt. A véges ön# tudat mindinkább a hatalomvágy és félelem formáiba, a képzelet leple alá húzódik, hogy elrejtőzhessék az igenlő látás – a tiszta gyermekszem elől.

Ez a bújócska már nem tarthat sokáig. A gyermekszem már kinyílt és ellenállhatatlan erővel igenli a tényeket. Korunk szenvedései, a belső és külső szenvedések olyan mértéket értek el, hogy a Krisztus előtti, a Messiást váró század gyötrelmeire emlékeztetnek. A szenvedés mély barázdákat szántott korunk földébe és ez a föld szomjasan várja a magot.

Termékenyülni akar. A gyermekszem csodálatos hatással van a modern emberre. Soha meg nem élt gyermekkultusz fejlődött ki, a gyermek tiszteletének jellemző kultusza. A gyermek az irodalom és művészet becézett tárgya lett és gyermekvédő intézmények születnek naponta. Mintha vesztét éreznék ennek a kornak tülekedő emberfaja, mintha mené-külne a jövő nemzedékhez, amelyért áldoznia érdemesnek látszik.

A véges öntudat még uralkodik, de uralma már nem tarthat soká. Korunk társadalmi hazugságai mind a véges öntudatban gyökereznek. A hazugságok azonban napról-napra nyilvánvalóbbakká válnak. Hiába bujkálnak, hiába rejtőznek álarcok mögé, a csírázó közértelem már keresztül lát az álarcon és nem hisz a méltóságos külsőnek.

Az emberméltóság a maga valóságában akar megjelenni. A művészi, tudományos és társadalmi forrongás korszakát éljük. Minden forr, minden készül, minden törekszik: az emberméltóságra.

Itt a leszámolás kora. Döntő állomásra érkezett a véges öntudat és végtelen tudat ellentéte. Ez az

ellentét kiegyenlíthetetlen. Az egyiknek buknia keli és ez az egyik csak a véges öntudat lehet. A győzelmes pedig csak a végtelen öntudat lehet.

Ámde az ember még borzong a végtelen öntudattól. Az érzéki élet elevenségével szemben a nagy úrt, az élettelen semmit véli látni a végtelenben, azt a nagy úrt, melyben, mint valami skatulyában, a csillagok vannak elhelyezve. Borzad attól a gondolattól, hogy ezt a fagyos úrt, ezt a végtelen semmit saját alakjának tekintse. Szédül a végtelentől, mint Madách csillagok felett szálló Ádámja és mégis titkon érzi, hogy ott van igazi hazája. »In deinem nichts hoff ich das All zu finden«, mondja Faust.

Az ember fél a végtelentől és azért szédül, mert úgy érzi, elveszti lábai alól a talajt, ha felszáll.

De korunk a leszámolás kora. Schmitt azért jött, hogy áthidalja a végest és végtelent, hogy szárnyat adjon az embernek, új, erős szárnyat, a gondolat szárnyát, mely nem olvad meg a nap közelében, mint az Ikarusz viaszszárnya, mint a képzelet, mellyel a régi ember a végtelent elérni akarta.

És meg kell szünnie a szédülésnek azzal, hogy az ember szilárdabban vetheti meg lábát a földön, mint valaha. A gnózis megszünteti azt a szörnyű dogmát, mintha a véges forma saját célját szolgálná, feloldja a nemes emberi törekvéseknek azt a végső halálos ítéletét, amely minden munkát, vágyat, érzést, gondolatot, az entrópiába – a világok elmúlásának vigasztalan örvényébe vezet. A gnózis

új méltóságot ad az érzéki világnak. Az érzékiben felismeri a rendeltetést, a gondolat elemét, végső határolását, táplálóját.

A végtelenbe szárnyaló ember már nem kénytelen Ádámként elhagyni a földet, mikor felszáll, hanem szilárdan áll meg rajta és nem önmagán kívül keresi a megoldást, hanem benső elmélyüléssel száll saját titkához.

A végtelen és véges forma megszűntek csupán ellentétek lenni. Egyek a szemléletben és összefüggők az élet tevékenységében.

És ezzel megadatott a leszámolás alapja. A kor tovább és mind határozottabban fogja követelni és az ember végre is nem fogja megtagadhatni a leszámolást. A mag elvettetett. A kornak meg kell termékenyülnie s az embernek újjá kell születnie.

Ez Schmitt Jenő Henrik jelentősége.

TARTALOM.

Előszó	Oldaf. 5
Bevezetés	11

I. RÉSZ.

Schmitt Jenő Henrik élete.

I. Fejezet	37
II. Fejezet	39
III. Fejezet	42
III. Fejezet.....	65
V. Fejezet	69
VI. Fejezet	75
VII. Fejezet	77
VIII. Fejezet.....	81

II. RÉSZ.

Schmitt tanítása.

I. Fejezet	89
II. Fejezet	96
III. Fejezet	107
III. Fejezet	113
V. Fejezet	115
VI. Fejezet	117
VII. Fejezet	126

III. RÉSZ.

Schmitt Jenő Henrik kulturális jelentősége.

I. Fejezet	135
II. Fejezet	138
III. Fejezet	144
III. Fejezet.....	147
V. Fejezet	150
VI. Fejezet.....	178
VII. Fejezet.....	187
VIII. Fejezet	192

SCHMITT JENŐ HENRIK MUNKÁI.*)

- Schmitt Jenő: Művészet, etikai élet, szerelem. Migray József előszavával és bevezetésével, a szerző mélynyomatú arcképével és Kürthy György könyvdíszével. Táltos kiadása. Ára füzve K 3.80. Számozott amatőrpéldány K 6''-.
- Dr. Schmitt Jenő Henrik három előadása: Tolsztoj, Nietzsche, Ibsen. Az előszót és Schmitt J. H. életrajzát írta Migray József. Budapest, 1911. Ara 2 korona. Kapható a »Népszava« könyvkereskedésben: Budapest, VII., Erzsébet-körút 35.
- E. H. Schmitt: Die Gnosis. Grundlagen der Weltanschauung einer edleren Kultur.
- I.: Die Gnosis des Altertums. Félperg. Mk. 14'-.
II.: Die Gnosis des Mittelalters und der Neuzeit. Félperg. Mk. 14--. Kiadta: E. Diederichs, Jena.
- Kritik der Philosophie vom Standpunkt der intuitiven Erkenntnis. Mk. 8\50. Kiadta: Fritz Eckardt.
- Leo Tolstoi und seine Bedeutung für unsere Kultur. Kötve Mk. 6'-. Kiadta: Eugen Diederichs, Jena.
- Friedrich Nietzsche an der Grenzscheide zweier Weltalter. Mk. 2'-. Kiadta: E. Diederichs, Jena.
- Ibsen als Prophet. Grundgedanken zu einer neuen Aesthetik. Félperg. Mk. 7-50. Kiadta: Fritz Eckardt, Leipzig.
- Die Kulturbedingungen der christlichen Dogmen und unsere Zeit. Mk. 4--. Kiadta: E. Diederichs.
- Der Idealstaat VIII. kötet »der Kulturprobleme der Gegenwart« című sorozatos vállalatnak. Mk. 3'-. Kiadta: Joh. Rade, Berlin.
- Religionslehre für die Jugend. Zugleich ein Leben Jesu und eine Einführung in die Erkenntnis für jedermann. Mk. 4'-. Kiadta: Fritz Eckardt.
- Das Geheimnis der Hegelischen Dialektik. Mk. 3-60. Kiadta: H. Haacke. (1888iban a »Philosophische Gesellschaft zu Berlin« által kitüntette.)
- Die Religion des Geistes. Folyóirat. 3 kötet. (Elfogyott.)
- Die Gottheit Christi im Geiste des modernen Menschen. Kiadta: Alfred Jansen, Leipzig. (Elfogyott.)

- Christus. Bekenntnis eines Ungläubigen. Kiadta: Volks«
erziehersVerlag Wilhelm Schwaner, BerlhvSchlach;
tensee.
- Religion und Kultur. Flugschriften des Giordano Bruno«
Bundes. 1. szám. Kiadta: »Renaissance«. (Otto Leh-
mann.) 1904.
- Heródes, oder gegen íven ist die Umsturzvorlage
gerichtet- Ein Denkmal der Reaktion des XIX. Jahr-
hunderts. Kiadta: Alfred Jansen, Leipzig.
- Dr. Schmitt Jenő sajtópere. Budapest. 1897. Robicsek Zs.
könyvkereskedése. (Elfogyott.)
- Das Geheimnis Christi. Kiadta: A. Jansen, Leipzig.
(Elfogyott.)
- Neue Horizonte. Leo Tolstoi Ideen über die Tren-
nung von Kirche und Staat. Mk. 1-20. Kiadta:
O. Wiegand, Leipzig.
- Heinrich Ibsen als psychologischer Sophist. 1889.
(Elfogyott.)
- Michelet und das Geheimnis der Hegelischen Dialekt
tik. (Elfogyott.)
- Moderne und antike Schicksalstragödie. (Elfogyott.)
- Mammon und Belial. (Elfogyott.)

Flugschriften der Gemeinschaft der Gnostiker:

1. Die positivwissenschaftliche Weltanschauung der
Zukunft. Berlin, 1909.
 2. Was ist Gnosis- Berlin, 1912.
- Gnostische Vorträge. 1912/13. évről. 12 füzet. Tartalma:
1. Shakespeare: Romeo und Julia. Der Sturm. 2. Über Naturen
kenntnis, Kraftzentrensysteme, Strahlungen, Urelemente
des Bewusstseins und der Welt. 3. Protoplasma und
Nervenphänomene, Wesen der Sinnesqualität. 4. Seele
und Geist. 5. Madách: Die Tragödie des Menschen. I.
 6. Madách: Die Tragödie des Menschen. II
 7. Monist
mus und Gnosis. 8. Don Juan. I. 9. Don Juan. II.
 10. Shakespeare: Hamlet. 11. Bergson, sein Weltruhm. I.
 12. Bergson, sein Weltruhm. II
- Gnostische Vorträge. 1913/14. évről: 1. Tolstoi: Gott'
liches und Menschliches. I. 2. Tolstoi: Göttliches und
Menschliches. II. 3. E. Th. Amadeus Hoffmann: Elixiere
des Teufels. I. 4. E. Th. Amadeus Hoffmann: Elixiere
des Teufels. II. 5. Die Erklärung der Zweckmässigkeit